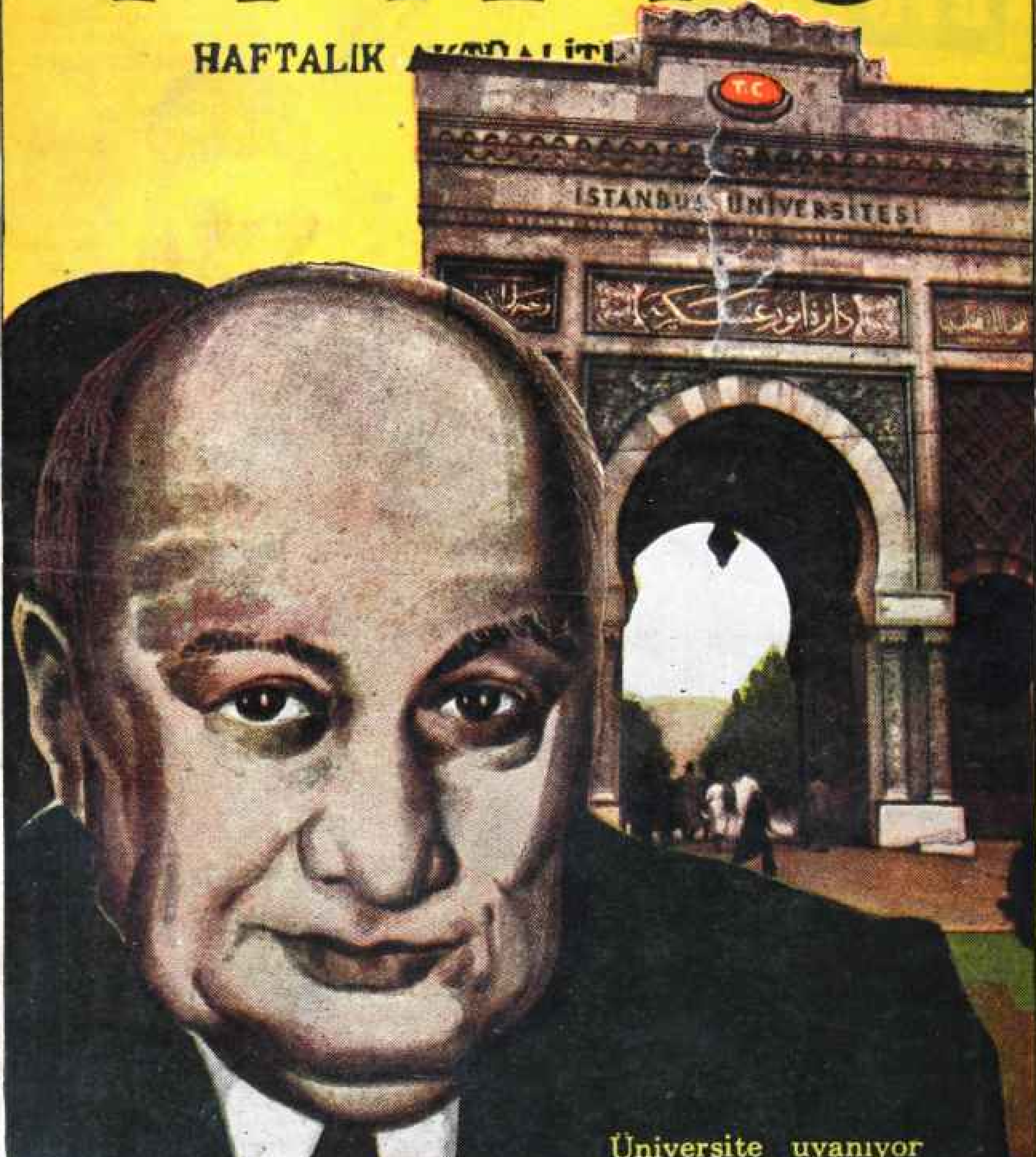
AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE

Üniversite uyanıyor

SIDDIK SAMİ ONAR

FİYATI : 125 KURUŞ

YEPYENİ BİR...

AKŞAM

7 den 70e kadar herkesin gazetesi

AKİS

Haftalık Aktüalite Mecmuası

Yıl: 6. Cilt: XV. Sayı 237

Yazı İşleri:

Rüzgârlı Sokak Ovehan Kat 3 Daire 7

Tel: *18992 P. K. 582 - Ankara*

İdare :

Denizciler Caddesi 23/B

Rüzgârlı Matbaa Tel: 15221

Fiyatı 125 Kuruş

*

Müessisi

Metin Toker

AKİS Neşriyat Ltd. Şirketi adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden mes'ul müdür

Kurtul ALTUĞ

Umumi Neşriyat Müdürü

Hamdi AVCIOĞLU

*

Karikatür :

TURHAN

*

Fotoğraf :

Hüseyin EZER

Ege AJANSI

Associated Press

Türk Haberler Ajansı

*

Klişe :

Doğan Klişe

Müessese Müdürü :

Mübin TOKER

Abone şartları :

5 aylık (12 nüsha): 12.60 lira

6 aylık (25 nüsha): 25.00 lira

1 senelik (52 nüsha): 52.00 lira

*

İlân şartları :

Santimi : 8 lira

3 renkli arka kapak: 750 lira

(İlânların mesuliyeti tamamile İlân tabiplerine aittir.)

*

İlân İşleri

Tel : 15221

*

Dizildiği ve Basıldığı yer :

Rüzgârlı Matbaa — ANKARA

Tel : 15221

Basıldığı tarih: 28. 6. 1950

Kapak resmimiz

Sıddık S. ONAR

Muhtariyetin Babası

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS okuyucuları

Bu sayımızın 11 inci sayfasında gene bir neşir yasağı yer almaktadır. Bu seferki yasak. AKİS - Şah dâvası hakkında. Kananlara ve mahkeme kararlarına -asla tasvip etmediğimiz tatbikat dolayısile de olsa riayetkar davranmayı bir vatandaşlık vazifesi telakki etliğimiz için, dava neticeleninceye veya nesir yasağı kalkıncaya kadar bu mevzua dokunmayacağız. Yasak kurarı kalktıktan sonra, dâvanın alâka çekici tafsilâtı elbette duyurulacaktır.

AKİS'i eskiden beri okuyanlar elbette hatırlayacaklardır ki 1956 yazında AKİS'in 115 ve 123 üncü sayıları mahkeme kararıyla toplatılmıştı. Hattâ koleksiyon yapan okuyucularımız, ciltlerinde noksan kalan bu sayıları zaman zaman yazdığı mektuplarla bizden istemekte ve bu istek maalesef yerine getirilememekteydi. Simdi gene mahkeme kararıyla bu mecmualar bize iade edilmiştir. Okuyucularımıza bir nüshasını bile gönderemediğimiz bu mecmualardan şimdi elimizde tam bir kamyon dolusu var. Gerek koleksiyonunuzdaki noksanı tamamlamak irin, gerek katıla katıla gülerek okumak maksadıyla bu mecmualardan edinmek isterseniz, her sayı için müessese müdürlüğümüze 60 kuruşluk posta pulu göndermeniz kafidir.

En doğru, en taze ve en alâka çekici haberleri bulmakta henüz rekabete maruz kalmıyan AKİS, O. E. C. E. teşkilâtının Ankaradaki temaslarını büyük bir dikkatle takip etti. İktisadi hayatımızın en hayati meselelerinin tetkik edildiği bu toplantıda nelerin görüşüldüğünü 4 üncü sayfamızdaki Hükümet başlıklı yazıyı okuduktan sonra anlayıp öğreneceksiniz.

D. P. nin talebe cemiyetlerinden sendikalara, mesleki teşekküllerden üniversitelere kadar her nevi teşekkülü elde ve kendine bağlı tutma teşebbüsleri karşısında beklenen reaksiyon, nihayet İstanbul Üniversitesi rektörlük seçimlerinde kentlini gösterdi. Bu sayımızın kapağında resmi bulunan sayın Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onarın rektörlüğe seçilmesi, bu bakımdan ümit verici bir işaret sayılmalıdır. YURTTA OLUP BİTENLER kısmımızda Üniversite başlıklı yazıyla İstanbul Üniversitesindeki rektörlük mücadelesini ve bu mücadelenin arkasındaki hadiseleri en geniş tafsilatıyla bulacaksınız.

*

Jale Candan

Bir kişi daha AKİS'ten ayrılıyor. Merak edilmesin, yolcusu Ankara Hiltona değil. Amerikaya! Jale Candanın bu sayıda okunacağınız makalesi. AKİS okuyucuları için yazdığı son yazıdır. Kocasının vazifesi dolayısiyle bu haftanın sonunda Amerikaya hareket edecek olan Jale Candan orada tam iki sene kalacak.

AKİS'in ilk sayılarından itibaren Kadın sayfasında birbirinden alâka çekici yazılar yazan ve günün meselelerine büyük bir cesaretle ve pek isabetli bir görüşle hakan Jale. Candanın kıymetli mesai arkadaşlığından, bir müddet için bile olsa ayrı kalmak biz AKİS mensuplarını son derece üzmüştür. Herhalde okuyucuları da Jale Candanın yazılarım arıyacaklardır. Jale Candanın kıymetli yardımlarına teşekkür eder ve kendisine "iyi yolculuklar" dileriz.

Saygılarımızla

AKİS

YURTTA OLUP BİTENLER

Hükümet

Zirve toplantıları

Geçen hafta Ankara çoktan beri görülmemiş, işitilmemiş, alışılmamış bir hâdiseye şahit oldu. Bu Çoktan beri görülmemiş, işitilmemiş ve alışılmamış hâdise, Bakanlar Kurulunun ve Ufak çapta bir kabine sayılabilecek olan Bakanlıklararası Koordinasyon Heyetinin hafta içinde sık sık toplanmasaydı. Hummalı kabine faaliyeti Balı günü, Başbakanın Ankaraya gelmesiyle başladı. O gün Başbakanlığın siyah Cadillac'a doğru Yeşilköy hava meydanı pistine girdi. Otomobilin içinden Menderes ve Dr. Namık Gedik çıktı. Arkadan gelen, fakat piste kadar girmeyen mobillerin içinde Dr. Mükerrem Sarol ve Türk Hava Yaları Umum Müdürü Ulvi Yenal vardı.

SEÇ isimli "Viscount uçağı, normal plan seferlerinden birini yapmak üzere meydanda hazırdı. Menderes uçağa en- son binen yolcu oldu. Gerçi yolculardan , şişman bir zat, Menderese yol vermek istedi ama. Başbakan eliyle "önce siz binin" diye işaret ederek geride kaldı ve uçağa herkesten sonra girdi.

Şiddetli rüzgârın dağıttığı saçlarını eliyle toplamaya çalışan Dr. Namık Gedik de Ankara yolcuları arasındaydı.

Ankarada ciddi çalışmalar, Spaak ile yapılan nezaket görüşmeleri ve ziyafetten sonra, Çarşamba sabahı başladı ve Menderesin yeniden İstanbula döndüğü Cumartesi günü öğle sonrasına kadar sürdü. Bu müddet zarfında beş boş koltuklu kabine, tam mevcutlu olmasa bile iki defa toplandı. Başbakan, Polatkan, Zorlu. Ataman ve Erkmenden müteşekkil Koordinasyon Heyetinin müteaddit toplantılarına riyaset etti. Son bir kararla Koordinasyon Heyetine dahil edilen İmar Bakam Medeni Berk de toplantılara katılıyordu. Bunun dışında Başbakan "iktisadi" bakanlarla ayrı ayrı görüş teatisinde bulundu. Koordinasyon Heyetinin Başbakanlı en son toplantısı. Menderesin Dr. Mükerrem Sarol ile birlikte bir Viscount uçağı ile İstanbula hareket, ettiği Cumartesi günü sabahı yapıldı.

Alt kademe toplantıları

Koordinasyon Heyeti, Başbakanın riyasetinde hummalı görüşmeler yaparken iktisadî bakanlıkların temsilcileri de Dışişleri Bakanlığının hamam kadar sıcak bir salonunda daha az hummalı olmayan toplantılar yapıyorlardı. Salı günü başlayan ait kademe toplantılarına Cumartesiye kadar her gün öğleden sonra devam edildi. Normal olarak saat 16 da başlayan toplantılar, akşam 20 ye kadar sürüyordu.

Hasan Işıkın başkanlık ettiği alt kademe toplantıları, Avrupa İktisadi işbirliği Teşkilâtı Heyetinin Ankarayı ziyareti dolayı sile yapılıyordu. Bu ziyaretler son dış yardım anlaşmasının şartlarından biriydi. Anlaşmaya göre, Türk Hükümeti her üç ayda bir Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtına sunulmak üzere iktisadî durumun seyrini gösteren bir rapor hazırlıyacak, teşkilât mütehassısları da yerinde çok daha derin ve teferruatlı incelemeler yapacaktı. Nitekim toplantılara Cuma günü katılan Kanadalı mütehassis Cahn, bunu açıkça ifade ediyordu: "Stabilizasyon programının tatbikinden itibaren bir sene geçti. Programın nasıl işlediğini yerinde görmek lâzımdır. Çünkü Avrupa İktisadî İşbirliği teşkilâtına -O. E. C. E. men-

Ataman - Zorlu - Erkmen
Koordinasyon

sup memleketler, Türkiyeye verdikleri kredilerin nasıl kullanıldığını bilmek isterler. Bu vazifede bulunmam dolayısile ben de onlara bilgi vermek zorundayım."

İşte Kanadalı mütehassıs Cahn, Fransız mütehassıs Bertrand, İngiliz mütehassıs Brayno, O. E. C. E.'-nin Türkiye masası şefi ve Para Fonunun bir müşahidi bu maksatla Türkiyeye geldiler. Dışişleri Bakanağında yapılan toplantılarda Hasan Işık, Münir Mostar, Şefik İnan v.s. gibi yüksek dereceli memurlardan müteşekkil Türk. Hükümetinin kurmay heyetinden izahat aldılar. Yazifeleri, vardıkları neticeleri bir rapor haline getirerek Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı vasıtasiyle, Türkiyeye yardım yapan hükümetlere bildirmekti. O. E. C. E. mütehassısları herhangi bir meselede, kara? alma yetkisine sahip değillerdir. Yalnız karar alma mevkiinde olan hükümetler, Türkiyeye karşı olan tutumlarını bu mütehassısların raporuna göre tayin edeceklerdi. Yani mütehassıslar endirekt bir şekilde katar alacak durumdaydılar. Bu bakımdan ziyaretleri son derece mühimdi.

Kabinedeki görüş ayrılıkları

Koordinasyon Heyetinin alt kademe toplantısına muvazi olarak, Başbakan Menderesin, riyasetinde müteaddit toplantılar yapması da bu ziyaretin ehemmiyetini gösteriyordu. Her şeyden evvel, bilvasıta karar mevkiinde olan O. E. C. E. mütehassıslarını istikrar programının tatbikinde ısrarla devam edildiği hususunda ikna etmek lâzımdı. Bu ikna zarureti, istikrar programında sayısız gediklerin açılması dolayısile son derece ehemmiyet kazanıyordu. Bundan başka Türk Haküméti, istikrarar programının sert hükümlerinin yumuşatılmasını istiyordu. Bilhassa kredi hudutlarının genişletilmesi arzulanıyordu.

Bu sebeple Koordinasyon Heyetinin Başbakanlıktaki toplantısı, Dışişleri Bakanlığındaki toplantınla bir devamı hâline geliyordu. Alt kademe temsilcilerinin, mütehassısların bitip tükenmeyen suallerine ne şekilde cevap vereceğinin, hangi noktaları kuvvetli, hangi noktaları zayıf göstereceğinin her an tesbiti ve koordine edilmesi zaruriydi. Bu koordinasyon içini Başbakanlıktaki Koordinasyon Heyeti yapıyordu. İrtibat isini. Dışişleri Bakanlığı Umum Müdürlerinden Hasan Işık üzerine almıştı.

Mamafih Koordinasyon Heyeti üyeleri arasında koordine bir görüş mevcut değildi. İktisadî mevzularda bakanların en ehliyetlisi olduğunu her vesileyle gösteren Sebati Ataman, gerçeklerin olduğu gibi kabul edilmesine taraftardı. Türkiyenin karşılaştığı güçlükler, bütün çıplaklığı ile O. E. C. E. Heyetine bildirilmeliydi. , Zorlu ve Polatkan; ise işi tatlı tarafından tutmaya mütemayildiler. İstikrar programı tatbikatının daha ziyade pembe tarafları gösterilmeli, tâvizkâr bir tutum takınılmalıydı. İki görüşü uzlaştırmak bir türlü mümkün olmadı O kadar ki Atamanın ısrarı, birleşmeleri imkânsız sayılan Zorlu ile Polatkan birleştirdi!

Koordinasyon Heyeti üyeleri arasındaki görüş birliği nihayet, Başbakanlık kapısında temin edildi, polatkan ve Ataman merdivenlerde kolkola resim çektirdiler. Bu, bir nevi zevahiri kurtarmak gayretiydi.

iktisadi durum

Mamafih asıl çetin müzakereler alt kademe toplantısına sahne

Haftanın İçinden

Bu İktidar Bu Ekiple Yumuşamaz

İktidarın yakın istikbaldeki tutumu hakkında bugünlerde bir takım tahminler ileri sürülüyor ve muhtelif hâdiselerden muhtelif neticeler çıkartılıyor. Umumi kanaat siyasi havanın yumuşadığı merkezindedir. -Geçen haftanın sonunda Zafer "Hava açtı" diyordu. Kendi kendilerini inandırmakta son derece mahir bazı nikbin kimseler bu "Açık hava" içinde D. P. liderlerinin rejimi ıslah yolunda adımlar atacakları ümidindedirler ve hareket tarzlarını, bazı şahsi dertlerinin de mânevi tazyiki neticesi bu ümide, göre ayarlamayı tercih etmektedirler. Böylece yaz aylarında, meselelerin halledilmesine fiilen başlanılmış olmasından ziyade bir "bekleme vasatı"nın gerçekleşmesi dolayısıyla siyasi hayatımıza zahiri bir sükûnet gelmiştir. Sükûnetin Büyük Meclisin yaz toplantısına kadar, ufak tefek bazı dalgalanmaların dışında, sürüp gitmesi kimseyi şaşırtmayacaktır.

Şimdi, bir noktayı belirtmek lâzımdır. Hâdiselere teşhis koymakla, hâdiselerin hangi şekli alması gerektiğini arzulamak arasında bir büyük fark vardır. Siyasi hayatta yumuşaklık, küçük bir takımın dışında, kentlisiyle ve köylüsüyle, gazetecisiyle ve politikacısıyla, bu milletin hakikî isteğini teşkil etmektedir. Fakat teşhis konulurken insanın kendisini arzularına, hattâ umumi arzuya kaptırması varılacak neticenin doğruluğunu zedelemekten başka bir işe yaramaz. Bu bakımdan, cevabı aranacak sual, bazı kimselerin kolay tarafa sanarak ortaya attıkları gibi "Yumuşama olsun mu, olmasın mı" değil "Yumuşama olacak mı, olmayacak mı"dır.

Yumuşamanın büyük nisbette İktidarla alâkalı bir değişiklik olduğu inkâr edilemeyeceğine göre -inkâr edilemeyecek bir başka husus yumuşamanın daha küçük nisbette, Muhalefetle de alakalı bulunduğudur- bir teşhis konulurken D. P. nin başındaki ekibin zihniyeti ön plânda tutulmalıdır. En ziyade nikbinler bile derhal itiraf edeceklerdir ki bu zihniyet rejimin ıslahı yolunda adımlar için ümit verici olmaktan son derece uzaktır ve değiştiğine dair de ortada elle tutulur en ufak bir delil yoktur. Bilâkis, şimdiye kadar müteaddit defalar denenmiş bir taktiğin yeniden sahneye konmakta olduğu hususunda, görmesini isteyen gözlerin önünde çeşitli belirtiler mevcuttur.

Bu İktidarın düşmesi, artık eşyanın tabiatı icabı arasına girmiştir. Gökten Hızır yere inse D. P. ilk umumi seçimlerde yerini C. H. P. ye terkedecektir. Nitekim eşyanın tabiatı 1950'de de C. H. P. nin İktidarı vermesini emrediyordu ve bu emir yerine gelmiştir. "Kul sıkışmayınca Hızımı gelmeyeceği" kanaatinde olan D. P. nin Sayın Başkanı şimdiye kadar başı her darda kaldığında muhtelif kılıklarda beliren bir Hızırın yardımı sayesinde bâdireyi geçiştirmiştir. Fakat badireyi geçiştiren Savın Genel Başkan hâdiseden ders almayı ihmal ettiğinden bugün Hızırın da elinde yapacak fazla bir şey kalmamıştır.

Hatırlardadır, 1955'de İktidar bir yumuşaklık göstermiş, Muhalefet liderleriyle medeni münasebetler köprüsünü atmış, "her şeyin iyi niyetle düzeleceği" temasını işlemeye koyulmuştu. Muhalefet lideriyle böyle konuşan İktidar liderinin kendi Grupunda bambaşka tema işlemesi, orada "Hiç bir şey yapacak değiliz, kendileriyle görüşmeye razı olmamızı kâfi lütuf saysınlar" yolunda beyanda bulunması ve zaten, -hakikaten, selâm vermekten gayri ıslahata yanaşmaması barometreyi fırtınaya çevirmeye yetmişti. O zaman herkes anlamıştı ki İktidar, 1954 sonrasının şiddet tedbirlerini hazmettirmek için sadece siyasi bir manevraya girişmiştir.

Gene hatırlardadır, aynı manevra 1957'de de tekrar edilmişti. O tarihlerde başlayan Bahar Havası iktidarın başı ile Muhalefetin başını bir araya getirmiş, bilhassa Sayın Menderesin ağzından istikbale alt ballar dökülmüş, Sayın Genel Başkan Eskişehirde "artık Demokrasiyi kurmak" plânını açıklamış, tansiyon azalmıştı. Ancak aylar ve aylar geçip Kırşehirin tekrar il olmasından başka fiilî netice alınmayınca ibreler dönüp dolaşıp yüksek tansiyonun üzerinde' durmuştu. O zaman da herkes bu siyasi manevranın gayesinin "Hür. P. bâdiresi"ni sühuletle geçiştirmekten ibaret bulunduğunu kolayca farketmişti.

1939'un siyasi konjonktürü 1955'den ve 1957'den bambaşkadır. Cömertçe israf olunan 1955 ve 1957 fırsatları basiretle kullanılabilseydi. "İktidardan düşmek" D. P. nin mukadder akıbeti haline gelmeyebilirdi. D. P. toplanabilir, eline sopa aldığından beri kaybettiği sevgiyi yeniden kazanabilir, siyasi rejimle birlikte o tarihlerde sıhhate kavuşturacak bir iktisadi politika sayesinde şanslarını düzeltebilirdi. Bugün, bunların hiç birine imkân kalmamıştır. 1959'da D. P. ilk umunu seçimlerden sonra İktidarda kalmayı hayal dahi edemez. Bunun bir çaresi artık mevcut değildir. Siyasi havada yumuşaklık, intikâli, belki süratlendirecek, fakat D. P. için hayırlı netice olarak sadece ve sadece bunun kazasız, belâsız geçmesini sağlayacaktır.

Bunun, bir mükemmel netice olduğu "İllâ İktidar" demeyenler tarafından kolaylıkla anlaşılır. Normal yollardan Muhalefete geçmek, memlekete ve millete yeniden ve bir zaman için o sahada şerefle bizmet etmek, sonra, tekrar, milletin arzusuyla iş başına dönmek tarih ve realite mefhumlarına kıymet veren siyaset adamları için küçümsenmeyecek nimetlerdir. Fakat D. P. nin bugün başında bulunan ekibin böyle bir zihniyet taşıdığını gösteren deliller yoktur. Bilâkis kaba kuvvetin mukadder akıbeti önliyeceği kanaati hâkim görünmektedir. Aslında "Yumuşarsak düşeriz" lâfı doğrudur. Doğru olmayan bunun aksidir, "Yumuşatmazsak düşmeyiz" inancıdır. Ama bu hakikatin D, P. yüksek çevrelerinde anlaşıldığı hususunda eli ateşe sokmaya imkân yoktur.

O halde, düşmenin ölüm demek olmadığı kabul edilmediğine, yumuşamanın ise mutlak düşmek mânasına geldiği bilindiğine göre bu mecmuanın kanaati İktidarın bu eltinle yumuşamasına imkân bulunmadığı merkezindedir. Yanılmış olmayı bizden fazla isteyecek kimse yoktur, ama teşhisimiz odur ki rejimin ıslahı yolunda en ufak adım atılmayacak, ne Basın Kanunu, ne Toplantı Kanunu, ne Emeklilik Kanunu değişecek, ne Hâkim Teminatı sağlanacak, ne Üniversiteye saygı yerleşecektir. Tabii ne de partizan idare son bulup, Radyo normal neşriyatına başlıyacaktır. Gerçek yumuşama tenkide tahammül ile başlar. 1959 D. P. sinin ise serbest tenkide mukavemet edecek hali kalmamıştır. O halde? O halde İnönünün maceralı seyahatinin ve vâki tecavüzlerin bütün yurtta yarattığı heyecanlı havayı, D. P. ye karşı doğurduğu büyük infiali geçiştirmek için girişilen son manevradan, şartlı bir Basın affı kurtarılabilirse, bugün hayırlı neticeler istihsali ümidiyle şirinlik muskası takıp takıştıranlar, şükretmelidirler. "Hususi alâka"ya mazhar bazı kimseler zaten aylardır hapiste yatırıldıkları ve geri kalan kanunî müddetleri bir şey ifade etmez hale geldiği için artık kaçınılmaz bir kefaret manzarası da alan Basın affının -1957 manevrasından elde bir Kırşehir işi katıldığı gibi- 1959 manevrasının tek neticesi olması bu mecmuanın kanaatince en kuvvetli ihtimaldir.

olan Dışişleri Bakanlığının cayır cayır yanan salonunda yapıldı. O. E. C. E. mütehassıslarının, istikrar programının tatbikatından pek memnun olmadıkları anlaşılıyordu. Bunu sordukları kılı kırk yaran suallerden anlamak kabildi. Mütehassıslar kredi, kambiyo karşılık fonu, bütçe, kademeli prim sistemi, dış ticaret rejimi, ihracat ve ithalâtın seyri, iktisadî Devlet Teşekküllerinin finansmanı, Millî Korunma, yatırım plânı gibi meseleler üzerinde durdular.

Bilhassa kredi mevzuunda hassastılar. Mütehassıslara göre, krediler 30 Haziran 1958 seviyesinde dondurulurken Hükümete, Devlet sektörüne tanınan 400 milyonun dışında 200 milyonluk kredi marjı tanındığı halde, kredi hududuna riayet edilmemişti. Kredileri tahdit eden kararnamenin boşluğundan istifade olunarak, plafon dışı krediler büyük ölçüde arttırılmıştı! Ecnebi mütehassıslar, bir muhasebe oyunu sayesinde kredi hacminin genişletilmesini dış yardım anlaşmasına aykırı sayıyorlardı. Bu görüşü çürütmek için, Türk Hükümetinin iktisadî kurmay heyeti, başta Hasan Işık olmak üzere, kredilerin ihtiyacı karşılamaya yetmediğini, işsizlik ve iflâs tehlikesinin başgösterdiğini, kredilerin bilâkis daha çok arttırılması gerektiğini ileri sürdüler. Hattâ bir mütehassısın durumu yerinde görmesi için, İzmire gitmesi fikrini memnuniyetle karşıladılar. Bir mütehassıs, iki sivil memur refakatinde -gazetecilerin rahatsız etmesini önlemek için olacak- İzmire gönderildi ve "kredi muslukları açılmazsa büyük mali çöküntüler olacak" diyen Osman Kibarla ve diğer iş adamlarıyla görüştürüldü. Ama mütehassısların fikrini değiştirmek kolay olmadı. Kredilerin açılmasının ithal mallarında spekülâsyona ve stokların yığılmasına sebebiyet vereceği kanaatındaydılar. Biraz ıstırap verici de olsa iş adamları kredilerin açılması yerine, yeni duruma intibaka çalışmalıydılar.

Diğer bir mevzu, bütçe gelirlerinin seyriydi. Gelirler beklendiği ölçüde artmamıştı. Buna sebep, birçok iktisadî Devlet Teşekkülünün vergi borçlarının tecili ve Gelir Vergisinin Mart ayı tahsilâtının geçen yıla nazaran düşük olmasıydı. Dış yardım anlaşması icabı bütçenin denk kapanması lâzımdı. Bunun için de belki vergilere ihtiyaç olacaktı.

İktisadî Devlet Teşekküllerinin finansman ihtiyacı da tamamiyle kendi kaynaklarından karşılanamıyordu. 1958 yılında bu teşekküller 1 milyar liranın üstünde dış kaynaklara başvurmuşlardı. Bu sahada da muhtemelen yeni zamlara ihtiyaç vardı. Gerçi bu tenkidleri peşinen önlemek için, O. E. C. E. heyetinin ziyareti arifesinde yeni zamlara gidilmişti. Ama bu zamların bile, bu teşekkülleri kendi kendilerine yeter hâle getireceği şüpheliydi.

Hele ihracat ve ithalâtta alınan prim farkları yüzünden milyarlar toplanacağı sanılan Kambiyo Karşılık Fonundan ortada hiç bir eser görülmüyordu. Fonda 600 milyon lira toplandığı söyleniyordu. Fakat bu paraların nereye kullanıldığı meçhuldü. O. E. C. E. mütehassısları bütün gayretlerine rağmen "çetrefil" Kambiyo Karşılık Fonunun âkıbetini öğrenemediler.

Başka bir mevzu, kademeli prim sisteminin kaldırılıp, dolar için tek bir kurun tesbitiydi. Mütehassıslar bu noktada ısrar ediyorlardı. Nitekim tam bir yıl evvel, dış yardım anlaşmasının arifesinde Ankaraya gelen mütehassıslar da tek kur fikrini savunmuşlardı. Ama Türk Hükümeti apaçık bir devalüasyona gitmeyi o zaman mahzurlu bulmuştu.

Adnan Menderes
Uçaktan uçağa

Hükümetin bu mevzudaki fikrinde hâlen bir değişiklik yoktu.

Mütehassısları ilgilendiren diğer bir nokta, dış ticarette liberasyon istikametinde atılan adımlardı. O. E. C. E. Heyetinin hararetli liberasyon taraftarı olduğu anlaşılıyordu. Kotaların tevziinin daha liberal bir şekilde yapılmasını, kotaların hiç değilse 6 ay için hazırlanmasını istemeleri bunu gösteriyordu. Mütehassıslar, Merkez Bankasının döviz mevzuunda ithalâtçıya müşkülât çıkarttığını işitmişlerdi. Bu müşkülâtın sebebi, döviz bulunmaması olamazdı. Zira son dış yardım anlaşmasının büyük bir kısmı Türk Hükümetinin emrine verilmişti. O halde ortada müşkülât çıkarmak için bir sebep yoktur. Hatta mütehassıslardan biri, bu müşkülâtı ortadan kaldırmak maksadıyla bazı Güney Amerika memleketlerinde tatbik örlunan çok orijinal bir fikir ileri sürdü. Fikir, dövizlerin müzayede yoluyla satılmasından ibaretti. Mamafih mütehassısa bu fikrin sakatlığı, anlatıldı: Dövizler müzayedeye verilirse, hususi otomobil, kürk v.s. gibi zaruri olmıyan maddelerin ithaline gidebilirdi. Onun için bu yol mahzurluydu. Esasen Merkez Bankasının müşkülât çıkardığı haberi de asılsızdı.

İhracatın seyri de endişe vericiydi. Türk delegasyonu, 1959 ihtiyacının 350 milyon doları aşacağı. 1960 da 400 milyonu bulacağı kanaatındaydılar. Fakat ihracatın seyri iyi gitmiyordu. Buna mukabil, ithalât seviyesini 550 - 600 milyon dolar civarında tutmak lâzımdı. Aradaki fark ancak yeni dış yardımlarla kapanabilirdi. Ama mütehassıslar bu meseleyi fazla kurcalamadılar. Bu arada O E. C. E. heyeti, dış yardım anlaşmasına göre hazırlanacağı kararlaştırılan yatırım ilânının "henüz tamamlanamadığını" öğrendiler.

Geriye Millî Korunma Kanununun kaldırılması kalıyordu. O. E. C. E. Heyeti Türkiyenin bu taahhüdünün ifası üzerinde hassasiyetle duruyordu. Aradan bir sene geçtiği halde Millî Korunma Kanunu hâlâ kaldırılmamıştı. Türk Hükümeti de bu hassasiyeti çok iyi biliyordu. Bu sebepledir ki O. E. C. E. mütehassıslarının gelmesinden birkaç gün evvel kâr hadlerine müteallik 30 küsur kararname yürürlükten kaldırılmıştı. Ama Heyet, bu yolda çok hızlı ve daha çok ileriye gidilmesini istiyordu. Cevaben Millî Korunma Kanununun bir an evvel kaldırılacağı söylenerek mütehassısların endişeleri yatıştırıldı.

İşte 5 gün süren toplantı bu mevzular etrafında döndü. O. E. C. E. Heyeti, daha ziyade sualler soruyor, raporu için malzeme topluyordu. Ama suallerin sorulusundan ve bazı mütalâalardan, istikrar programının tatbikatından memnun olmadıkları anlaşılıyordu. Bu yüzden, Türk mütehassıslar bir hayli ter döktüler. Bakanlıklararası Koordinasyon Heyeti uzun. düşüncelere daldı.

Para mı yumurtluyorlar?

İstikrar politikası, bitaraf ecnebi mütehassısların karşısında son derece çetin ve pek parlak olmıyan bir imtihan verirken, basında son derece "iyimser" haberler yer alıyordu: Mütehassıslar herşeye hayran kalmışlar, bu yüzden Türkiyeye yeni yardımlar verme hazırlıklarına koyulmuşlardı! Bilhassa Zaferden mecburen Zafer Akşam Postasına taşınan meşhur başyazar, "ICA. yeni Avrupa İktisadî İşbirliğine mensup" heyetin ziyaretiyle Muhalefete çalım satıyor, "ICA" ile "O. E. C. E." yi ayırdedemediği halde iktisat dersleri veriyordu!

Bu hiç bir esasa dayanmıyan i-

yimser haberler, beklenmedik bir şekilde ve beklenmedik bir yerden tekzip edildi. Tekzip, çok iyimser, fakat uydurma haberlerden bunalan -Sebati Atamandan geldi. Ataman kendisiyle telefonla konuşan bir gazeteciye: "Kardeşim, gelen heyetle mütehassıslarımız görüşüyor. Tabii görüşecekler. Bazı gazeteler bunu hakanlar seviyesinde diye yazıyor. Şaşkın mı bu gazeteciler? Bilmiyorlar mı yapılan işlerin ne olduğunu? Biliniyorlarsa sorsunlar, öğrensinler. Bakın Siz sorup öğreniyorsunuz. Gelen heyet bize para verecekmiş! Niçin para versin? Heyet para mı yumurtluyor ki buse versin? Gazeteciler haber yumurtluyorlar" diyordu.

D.P.

Estikçe bâdı suph...

İktidar partisinin nasıl büyük bir perişanlık ile malûl okluğunun anlaşılması için. Büyük Meclisin 1 aylık bayram tatiline girmesi kâfi geldi. Son zamlar yüzünden pas tutan propaganda çarklarını eski hızla döndürebilmek için, D. P. idarecileri, makineleri yağlama faaliyetine giriştiler. Genel Başkanın teşkilâta "seçime hazır ol" emrini verdiğimin etrafa yayılması, dönmeyen çarklara akıtılan ilk yağ damlaları oldu. 350 D. P. milletvekilinin vatan sathına yayılarak seçmenlerle temasa geçeceği ve intibalarını raporlar halinde Genel Merkeze sunacakları duyuldu. Fakat "Zam, zam, zam!. Bunun sonu nereye varacak?" diye sual sormaya adam arayan seçmenler, bu vatan sathına yayılan D. P. milletvekillerine rastlamak şansını pek bulamadılar!. Seçim bölgelerine

Samet Ağaoğlu

Temiz Jurnalci muhalefet

Vergi Tahsilatı ve Bütçenin durumu

Osman OKYAK

Nisan 1959'a kadar vergi tahsilatı rakamları neşredilmiş bulunmaktadır, filo rakamlara istinaden hâlen tatbik edilen bütçenin muhtemel açığı hakkında tahminlerde bulunmak mümkün olmuştur. Bu yazıda bu meseleyi ele alarak, bütçenin durumu hakkında umumi bir tahminde bulunmaya çalışacağım.

Meselenin ehemmiyetini kısaca hatırlatayım. 4 Ağustosta iktidar tarafından kabul edilen istikrar, programında bütçenin denk tutulması büyük önemi haiz idi. Hatırlanacağı üzere, geçmiş yıllarda. D. P. iktidarı bütçelerini kâğıt üzerinde denk olarak takdim ettiği halde, bunlar fiiliyatta, her yıl, büyük açıklarla neticelenmiş ve bu açıklar da emisyon ile kapatılmış idi. Bu şekilde yapılan emisyon da, memleketin ekonomisini altüst eden enflâsyonun başlıca unsurlarından biri olmuşta. D. P. İktidarı, İstikrar programını açıklarken bu usule son verileceğini ve bütçenin hakikaten denk olarak neticelenecek şekilde hazırlanacağını taahhüt etmişti. Bu itibarla, içinde bulunduğumuz mali yıla alt bütçenin durumu istikrar programının muvaffakiyeti bakımından çok ehemmiyetlidir.

Gene hatırlanacağı üzere, 1959 - 60 da Umumi Muvazeneye alt bütçe 5907,8 milyon lira üzerinden bağlanmış ve hükümet bütçenin denk olacağını iddia etmişti. Diğer bir deyişle, bu bütçenin açık vermemesi için, 1959 - 69 malt yılı zarfında, aylık vergi tahsilâtının, vasati olarak, 499,8 milyon lirayı bulması lâzımdır. Malî yıl zarfında vasati tahsilât bu seviyeyi bulmaz ise, açık hasıl olacaktır.

Vergi tahsilâtına dair, 1959 - 60 malî yılına ait olmak üzere, ancak İki ayın, yani Mart ile Nisanın neticeleri mevcuttur. Mart ayı gelir vergisinin tahsil edildiği ay olduğu için, bu aya alt vergi tahsilatı diğer aylara nazaran daima yüksek olur. Bu itibarla 1959 Mart ve Nisan aylarının tahsilâtı ortalaması bize, malî yıl zarfındaki muhtemel ortalama aylık tahsilat hakkında doğru bir fikir veremez. Diğer bir deyişle, bu iki ayın ortalaması, senelik ortalamanın dalma fevkinde bulunur.- Elimizde rakamlara. nazaran, Mart - Nisan aylarının ortalama tahsilatı 429,8 milyon liradır. Bu rakam dahi, bütçe açığı olmaması için erişilmesi lâzım gelen rakamın -499.8 milyon lira- 70 milyon lira altındadır. Diğer bir deyişle, 1959 - 60 malî yılı zarfında aylık tahsilat, Mart - Nisan ortalamasının temposu üzerimle devam ederse dahi -ki. yukarıda İzah edilen sebeplerle bu imkânsızdır-, 840 milyon liralık bir bütçe açığı mevzubahis olacaktır.

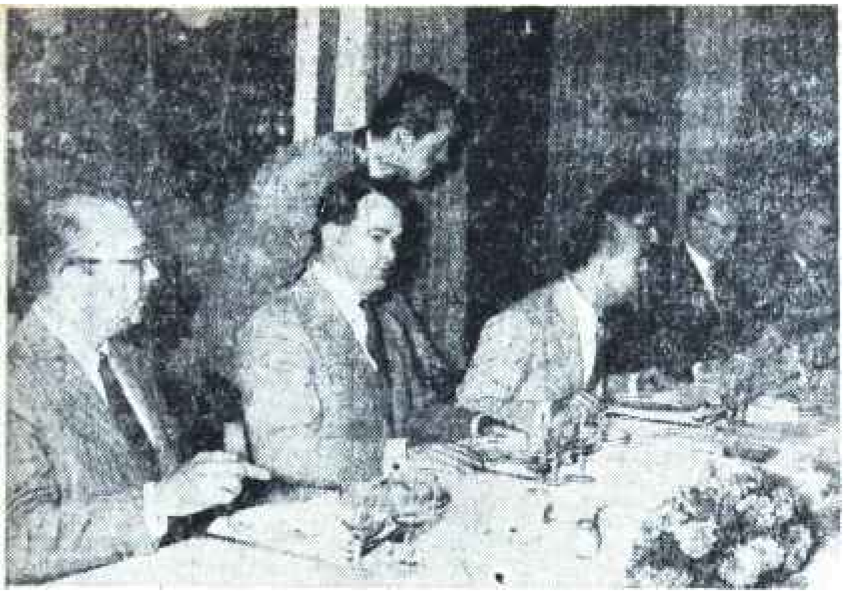
Muhtemel bütçe açığının hakiki miktarı hakkında daha doğru bir fikir edinmek için. Ocak 1959 ile Nisan 1959 arasındaki dört aylık vergi tahsilatı ortalamasını nazarı itibare almak mümkündür. 4 Ağustos kararları dolayısiyle vergi tahsilatını arttırıcı âmillerin, mezkûr aylar zarfında kendilerini tamamen hissettirmiş olmaları beklenebilir. Şu halde, Ocak ile Nisan 1959 asasında ortalama aylık vergi tahsilatı, 1959 - 60 malt yılı zarfında beklenebilecek ortalama tahsilatın oldukça iyi bir müş'lri olarak kabul edilebilir. Ocak - Nisan 1959 arasında ortalama tahsilat 895,8 milyon lira olmuştur. Bu tempo, 1959 - 60 mali yılının aylık temposunu teşkil edecek olursa, 1959 - 60 bütçesinin 1348 milyon liralık muazzam bir açıkla neticelenmesini beklemek leap edecektir.

Hazinenin son vaziyetlerine bir göz. atılırsa, Hazinenin sıkışık Ur durumda bulunduğu anlaşılır. 1959 - 60 Bütçe Kanununun 5 inci maddesine göre, Maliye Bakanı, bütçe yılı içinde, kısa süreli avanslar almaya ve en çok bir yıl süreli Hazine bonoları çıkarmaya mezundur. Şu kadar ki çıkarılacak Hazine bonoları 950 milyon lirayı geçemez. Hazine vaziyetine bakarsak, Hazinenin Merkez Bankasından alabileceği "kısa vadeli" avamı hududunun 897 milyon lira olduğu ve bu 897 milyondan 88S milyon liranın 16.5.1959 tarihinde fiilen kullanılmış olduğu . anlaşılır. Ancak, 850 milyon lira olan bono limitinden yarısı, yani 75 milyonu da fiilen kullanılmış bulunmaktadır.

Bu rakamlar, içinde bulunduğumuz mali yıl içinde, bütçe ve Hazine durumunun hakikaten acıklı olduğunu gösterir.

Durumun ciddiyet ve vehameti bütün tahminleri aşmaktadır, 10 Ocak tarihinde AKİS'te yazdığım bir makalede bütçeyi tahlil etmiş ve muhtemel açığın 500 - 600 milyon lira arasında olabileceği fikrini ileri sürmüş idim. Bu bütçe denkliğini sağlamak üzere de yatırımlarda kabul edilmiş olan 400 milyonluk artıştan vazgeçilmesini teklif etmiştim. Son vergi tahsilatı rakamları, hakiki açığın, tahmininin çok üstünde olacağını göstermektedir.

Şimdi karşımıza dikilen mesele şudur: Bu mikyasta bir açığa müsaade edilecek inidir? Bunu kabul etmek yeniden enflâsyona başlamaktan başka bir şey değildir.

O. E. C. E. Heyetine klüp 47 de verilen yemek
Suallere çetince demir leblebi

giden ender, D.P. milletvekillerinin ise, seçmenlerle konuşmaktan çok onlara gözükmemek için gayret sarfettikleri gözden kaçmadı.

Meselâ D.P. nin en dayanıklı kâlelerinden biri olduğundan kimsenin şüphe etmediği Bursada bile, D. P. milletvekilleri seçmenlerinin karşısına çıkmak cesaretini gösteremediler. Yalnız biri müstesna: Hulusi Köymen...

Geçen haftanın başında Pazartesi günü Bursa Esnaf Birlikleri binasında tertiplenen toplantıya bütün Bursa milletvekilleri davetliydi. Dâvete icabet eden bir tek Hulûsi Köymen oldu. Kapalıçarşı yargınında dükkânları yanan ve hâlen Belediye tarafından temin edilen dükkânlarda maişetlerini temine çalışan esnaf, basta dükkân kiraları olmak üzere herşeyin ateş pahasına çıkmasından Şikâyetçiydi. Derelerini dinlemeleri için 15 milletvekilini çağırmışlardı. Fakat bulutlu havadan yağacak yağmurun şiddetini anlayan davetlilerden 14 ü selâmeti ortada gözükmemekte bulmuşlardı. Toplantıya gelen tek milletvekili olarak Hulûsi Köymen bütün esnafı cesaretine hayran bıraktı. Ama bu hayranlık, artık son haddine varan sıkıntı ve dertlerin sayılıp dökülmesine mâni olmadı. Üstelik Hulusi Köymenin cesaretinden de büyük bir başlca kusurunu ortaya koydu. Cesur milletvekili, vaadların arkasına saklanacağı yerde, tik ve doğru bir şekilde konûşuyordu. Ama bu sözler, yaralarına merhem arayan esnafı büsbütün kızdırdı.

Birlik Başkanı Memduh Üreyen, kiraların indirilmesini istiyordu. Köymenin cevabi açıktı: "Belediye de borç içinde ve sıkıntıda" idi. Yapacak hiç bir şey yoktu.

Manisa ve havalisinde dolaşan Samet Ağaoğlu da temas ettiği seçmenlerinden iç açıcı sözler dinlemedi. Turgutluda İsmail Ölmezgüneş adında bir D. P. li, Genel İdare Kurulu üyesi Ağaoğluna zamları sordu, aldığı cevap "jurnalci muhalefet, yalan yazan basın" temi üzerinde uzun bir konuşma oldu. Gerçi Ağaoğlu da bu bahsin açılmasına sinirlenmişti ama öfkesi, pek tabii zamlar karşısında vatandaşın duyduğu üzüntü derecesine varmadı. Bir taraftan zamların yükselttiği şikâyetler, öte taraftan da "yakında seçim var" lâfı arasında kalan D. P. teşkilâtı ne yapacağını şaşırmıştı. Ağaoğlu "1961 den evvel seçim yok" diyerek bu ağır endişeden teşkilâtı kurtarmağa çalışmayı da ihmal etmedi.

Boş ilâç gişesi

Teşkilâtı bu tereddütlerden kurtarmanın lüzumuna inanan sadece Samet Ağaoğlu değildi. Bizzat D. P. Genel Başkanı Adnan Menderes de teşkilâta bir kuvvet şurubu içirerek, eski canlılığına değilse bile biraz rahata kavuşturmak lâzım geldiğini düşünüyordu. D. P. İl başkanlarının iştiraki ile İstanbulda bir toplantı yapılması fikri, işte böyle bir endişeden doğmuştu. Ama il başkanları toplantısı fikrinin yağı da kızgın D, P. çarkına dokunur dokunmaz tebahhur etti ve bu toplantıdan da bahsedilmez oldu. Bütün mesele her şeyin bir tek beyinde şekillendirilmesinden çıkıyor ve saat "beşe beş" kalana kadar kimsenin hiç bir şeyden haberi olmuyordu. Bu "beşe beş kala kararîarı"nm en taze misali Giresun limanının açılış töreni hâdisesiydi. Törene yüzlerce insan davet edilmiş. Ege vapuru telsizle çağın-, larak sefer programı altüst edilmiş. ve son dakikada Anadolu Ajansı, hiç bir sebep göstermeğe lüzum görmeden "Giresun limanının açılışının Temmuz içinde bir güne bırakıldığını" bildirivermişti. Bu habersizlik D. P. kademelerindeki hareketsizliğin bir sebebiydi. Diğer ve daha tesirli sebep ise vatan sathına yayılan ve her zamankinin kat kat üstünde büyük bir sempati ile karşılanan C. H. P. milletvekillerinin yarattığı ümit ve itimat havasıydı.

C. H. P. dâvalarını imanla anlatıyor, hayat pahalılığının ümitsizlik ve kedere boğduğu kütleler onları şimdi daha iyi anlıyorlardı. Bu halin D. P. yüksek kademelerini iyice hiddetlendirdiği ve bu saflarda perişanlığı adamakıllı arttırdığı muhakkaktı. Nitekim İktidarın dehşetengiz başyazarı, geçen haftanın ortasında Perşembe günü Zaferin yerine çıkan Akşam Postasında, Muhalefete ateş püskürüyor ve "... milletin gittikçe genişliyen idrak ve itimadında, dikiş tutturamamaya mahkûmdur. Bağıra çağıra, bir gün, kendiliğinden tükenecektir" diyor ve devam ediyordu: "İşitiyoruz ki, sırf indiyattan ibaret görüşlerinin menfi sürfelerini öteye beriye serpmek için, bu tatillerde gene çok faal olmak niyetindeymişler! Ne âlâ ve ne bâlâ bir arzu... Yalnız, sürfelerle mücadelemin, ziraatte bile bir çok usulleri olduğunu unutmamaları lâzımdır."

Bu gözdağı verme gayreti arkasında karanlıkta tek başına kalmış bir çocuğun korkusunu germemek imkânsızdır ve bu korkuyu taşımakta İktidarın dehşetengiz başyazarı tek başına kalmamaktadır. D. P. içinde bugünkü gidişten endişe duyanların sayısı gittikçe artmaktadır. Gerçi bunların Grup içinde bir ha-

Hulusi Köymen
Doğru söyleyeni...

reket başaracak güçleri mevcut debidir. Hattâ böyle bir hareketi tasavvur olarak bile düşünmemektedirler. Ama islerin kötüye doğru gittiğini iyice anlamışlardır. Bunun için itaatkâr D. P. Grupu içinde düşündüklerini -velev Anadolu Kulübünde, Ankara Palasta ve dost meclislerinde olsa bile- serbestçe söyliyenler çoğalmaktadır. Bunlar diyorlar ki: "Bu gidisin sonu yok!. Kendimize bir çeki düzen vermek zorundayız. Bakisi kadar tutulmuyoruz. Bakın Ankara şehrini dolduran insanların gözlerine... Nasıl hoşnutsuzluk okunuyor. Memurlara yapılan zam da bir işe yaramadı; Ne memur, ne polis, ne de asker, bizi tutuyor. Bunların, artık yukarıya anlatılması iktiza ediyor."

Bu birkaç kelimeyle ifade edilen endişe, Parkotelin denize nazır Amerikan barlı balkonundan Ankara Palasın terasına kadar her yerde rahatça söylenebiliyordu. Muhalefet hakkında "ziraî bir mücadele"ye lüzum görenlerin neden çekindikleri de bu topluluklarda tefsirlere tabi tutuluyordu: Meclisin fasılalı olarak tatile girmesi, 'Muhalefetten çekinme"nin bir neticesiydi. D. P. yüksek Kademeleri artık her hareketlerinde kendilerini Meclisin desteğine muhtaç hissetmeye başlamışlardı. Dikensiz gül bahçesi hasretini gideren D. P. Grupu, liderler için büyük bir psikolojik kudret kaynağı haline gelmişti. İstedikleri an Grupun desteğiyle "sürfeler" i imha yoluna gidebileceklerini sanmak D. P. üst kademelerini biraz olsun, ferahlatıyordu.

D. P., C. H. P. nin aksine büyük bir hareketsizlik içindeydi.: Hareket - sizlik de her türlü hastalığa, vehme, şikâyete son derece müsaitti.

Bu hareketsizlik 1046 ruhuna bir dönme. umanların ümitlerini suya düşürüyordu. Teşkilâtın alt kademelerindeki şikâyetlerin sayın büyüklerce kaale alınmaması, yer yer parti içi çözülmelere sebep oluyordu. Bu çözülmelere; ne tekrarlan a tektarlana bayatlamış vaidler, ne yemekli içkili V. C. açılışları mani olabiliyordu. Yukarı kademenin neler düşündüğünü neler yapmak istediğini anlamaya, keşfetmeye imkân yoktu. Ankara Palas salonlarından, Anadolu. Klübüne kadar her yerde D. P. li mebuslar toplanıyorlar, birbirlerine serzenişte bulunuyorlar, fakat hiç biri. "sürfeler'i imha yolu ile ferahlıyacağını sanan üst kademelere "nereye gidiyoruz ne yapmak istiyorsunuz?" demek kuvvetini kendinde bulamıyordu.

Kabul edilmesi gereken bir hakikat vardı. Bu;' iktidarın bu ekiple ıslah edici, düzeltici, bir hâmle yapamayacağıydı. Ayni vaidler birbirini takip edecek meydanlarda, açılışlarda şatafatlı sözler söylenecek fakat he iktisadi durumda bir değişme vuku bulacak, ne hürriyetler teminat altına alınacak ve ne de her gün bir parça daha artan şikâyetlere huzursuzluklara çare bulunabilecekti. Bunun böyle bilinmesi iktiza ederdi.

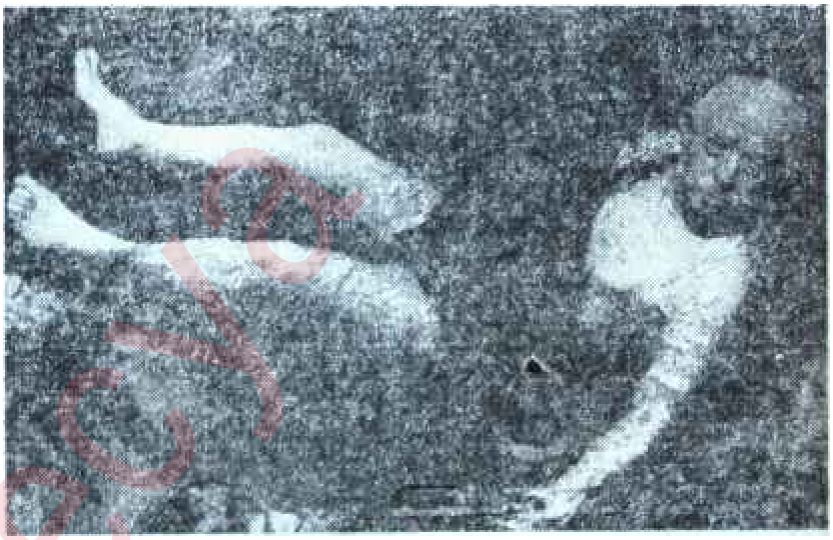
C.H.P.

Sinci millette...

Geçen haftanın içinde C. H. F. li milletvekillerinden ve C. H. P. nin milletvekili olmayan idarecilerinden pek azını Ankarada bulmak mümkündü. Diğerleri memleketin dört tarafına dağılmışlardı. Kimi temsilcisi okluğu bölgeye, kimi seçim çevresine gitmiş, kimi de Genel Merkez tarafından teşkil olunan gezici ekiplere katılmıştı. Ankarada kalanlar bir nevi nöbetçilik vazifesi ifa ediyorlar, Genel Merkezi gelene. - gidene karşı beş bırakmıyorlardı. Fakat bu nöbetler de uzun sürmüyordu. Vazifesi biten bir ekibin dönüşünü müteakip nöbet devrediliyor, gezicilik el değiştiriyordu.

Gezici ekiplerin Kemal Satır, İbrahim Saffet Omay, Fazıl Yalçından kurulu olan ilki, Balıkesir, Manisa, Aydın vilayetlerini ve kazalarını tarama vazifesini geçen haftanın sonunda bitirdi. Seyahat eksibe pek yaramıştı. Döndüklerinde arkadaşları onları, eskisinden daha heyecanlı, kendilerinden daha emin, daha genç buldular. Bilhassa, sıcakta dolaşa dolaşa yüzü 'büsbütün esmerleşmiş olan Kemal Satırın keyfine diyecek yoktu. Onu galiba en çok, Aydındaki polis müdahelesi neşelendirmişti. "D. P. nin kalesi" diye bilinen Aydında, bu dokuz seneden beri ilk müdahele idi. İktidar bu son seyahate kadar Aydında muhalefetin faaliyetiyle meşgul olmağa hiç lüzum görmemişti..' "Nasıl olsa ekseriyet bizdedir" düşüncesi D. P. lilere rakiplerini daima küçümsemişti. Fakat bu defa, C. H. P. ekibi daha şehre girdiği andan itibaren Aydının eski Aydın olmadığı anlaşıldı. Halk kongre binası önünde toplanıyor, ekibi görülmemiş tezahüratla karşılıyordu. Kongredeki konuşmalar bu heyecanı büsbütün artırıyordu. İktidarın Aydındaki erkânı baktı ki, Aydının havası oldukça değişmiştir, işe polislerin karışmasından başka çare yoktur. Kemal Satır konuşurken kanunsuz müdaheleler başladı ve gittikçe arttı. Fakat bu, halkı büsbütün harekete getirdi. Kongreden sonra dahi Aydın sokakları dakikalarca "Hürriyet, hürriyet sesleri ile çınladı.

1959 Haziranında, Türkiyede iste böyle, polis müdahelesi, muhalefetin kuvvetini ve iktidarın zaafını gösteren bir ölçü âleti vazifesini görüyordu. Alete bakılırsa, galiba Türkiyede iktidarın kuvvetli, muhalefetin zayıf olduğu yer kalmamıştı. "Müstahkem kaleler" bile artık S. O. S. dalgaları neşretmeğe başlamıştı.

İnönü deniz banyosunda

Atlayışlar: Çivileme!

Partizan idare ve pahalılık

Kemal Satır ye arkadaşları Egeyi tararken, bir başka ekin de kaza ve köyleriyle Kocaelini dolaşıyordu. Bu ekipte Turan Güneş, Emin Paksüt, Fethi Çelikbaş, Hasan Tez vardı. Sıcakların şiddetinden gömlekle dolaşan ekip mensupları, her gittikleri yerde büyük alâka gördüler. Vatandaş peşlerini bırakmıyordu. Sualler soruyor, şikâyetlerini sıralıyor, derdini döküyordu. Gelenlerin en çok , dikkatini çeken, köylünün memleket meselelerine vukuf derecesi oldu. Tütün müstahsilinin en kültürsüz zannedileni bile, meselâ 4 Ağustos karârlarının neticelerini, tütünle pamuğa tatbik edilen değişik

primler arasındaki muazzam farkı biliyor ve isabetli tefsirlere tâbi tutuyordu. Gene tütün mübayaasında D. P. rozetinin rüchaniyeti ve hattâ D. P. rozetleri arasında da renginin koyulduğuna göre tatbik edilen tercih sırası kimsenin gözünden kaçmamıştı. Bunlar teferruatıyla ve misalleriyle anlatılıyordu. Fakat aynı zamanda şu hakikat -meydana çıkıyordu ki, D. P. rozeti taşımanın avantajlarını 'bu kadar iyi gördükleri halde, bu insanlar arasında D. P. rozeti taşımaya heves edenler yoktur. Bilâkis D. P. rozetini atıp C. H. P. rozeti takanların sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır.

Bu hakikat kongrelerde daha belirli bir şekilde ortaya çıkıyordu. Delegeler ve dinleyiciler sıralarında Oturanlar arasında eski partililer kadar yeni partililer vardı. Bunlar eskilerden de heyecanlı görünüyorlardı. Kimi D. P. den Hür. P. tarikiyle, kimi doğrudan doğruya güç birliği saflarına katılmıştı. Güç birliğine, inanıyor, güveniyorlardı.

Eski ve yeni partililerin iştirakiyle yapılan İzmit Ekrem Hayri Üstündağ Ocağı töreni muazzam oldu. Törene katılanların sayısı binlerle hesaplanıyordu. Bilhassa Turan Güneşin konuşmasıyla topluluğun heyecanı büsbütün arttı. Güneş "Hürriyet Aşığı Ekrem Hayri Üstündağın ismiyle bir ocak açmak şerefi C. H. P. ye nasip olmuştur. D. P. işte bu imkândan mahrumdur. Hiçbir ocağının adını hürriyet âşıklarına verememiştir, veremiyecektir." diyordu.

Kocaelinde C. H. P. ekibinin karşılaştığı en yaygın propaganda şu Mi: 'D. P. seçimleri kaybetse bile İktidarı vermiyecek. Eğer muhalefete rey verirseniz bunun acısını siz çekersiniz." Kongrelerin hemen hemen hşpsinde söz alan partililer bu propagandanın sistemli bir şekilde işletilmekte olduğunu açıkladılar. Bu husus üzerinde Emin Paksüt konuştu. Seçimi kaybettiği halde iktidarda kalmağa yeltenmenin hükümet darbesine teşebbüs suçu teşkil ettiğini, bu propagandayı yapanların da aynı suçu işlediklerini belirtti. Vatandaşlara bu gibi lâfları duydukları anda derhal zabıt tutmalarını tavsiye etti. Ayrıca ilâve etti ki, seçimi kaybettiği halde iktidarda kalmak kimsenin haddi değildir, Türkiyede böyle bir teşebbüse cür'et edebilecek kimsenin bulunduğu zannedil memelidir.

Diğer ekipler

Ege ve Kocaelinden başka, C. H. P. nin gezici ekipleri Trakyayı, Karadenizi, Orta Anadolu'yu, Doğu Anadoluyu ya tarıyorlar, ya da taramağa hazırlanıyorlardı. Gençlik Kollarıyla ilgili olarak Trakyaya giden Suphi Baykam ve Bülent Eceyitten başka bu bölgeye ayrıca Avni Doğan, Orhan Öztrak ve Halil Sezai Erkuttan müteşekkil ekip tahsis edilmişti. . Bunlar Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkaleyi gezeceklerdi. Yozgat, Çorum, Amasya, Samsun hattına Kemali Bayezıt, Ferit Melen, Turgut Göle, Atalay Akan ekibi çıkmıştı. Nüvit Yetkin, Suphi Baykam, Bülent Ecevit ve Parti temsilcisi Salih Nuri Tüzel de aynı istikametlerde bir geziye hazırlanıyordu. Hıfzı Oğuz Bekata, Fethi Çelikbaş, Osman Alişiroğl'udan müteşekkil bir ekip de Afyon, Burdur, Isparta, Antalya, Denizli yollarındaydı.

Bunların dışında temsilciler, milletvekilleri, bölgelerinde sessiz sedasız çalışıyorlardı. Bu çalışmaların muhassalası Temmuz ortasına doğru, Parti Meclisinde ve Meclis Grupunda gözden geçirilecek ve teşkilâtın müşterek temayülleri tespit edilecekti. Bu" temayüllerin en mühimi,

Nüvit Yetkin
Çarığı çekti

şimdiden ayan beyan belli idi. C. H. P. teşkilâtı seçime hazırdı, hattâ daha yerinde bir deyimle, seçim arayor, seçim bekliyordu.

C. H. P. Genel Başkanı bu manzaradan memnundu. "Benim gezmeme ihtiyaç yok, onlar bu işi bensiz de başarırlar" kanaati yüzde yüz doğru çıkmıştı. Bu memnuniyet içinde İnönü, Cumartesi günü 1,5 ay sonra Ankara Hiltona yerleşecek olan gazeteci Beyhan Cenkçi'nin düğününde bulundu, ertesi akşam da annesini görmek üzere trenle İstanbula hareket etti. İnönü ayın üçüne kadar İstanbulda kalacak, meşhur çivilemelerin tadını çıkaracaktı. Temmuzun dördünde, Amerikanın millî bayramı dolayısıyla Ankarada yerilecek resepsiyonda, hazır bulunmak kararındaydı. Daha sonra da Parti Meclisi toplantısı ve B. M. M. vardı. Fakat Temmuz sonlarına doğru uzun bir geziye çıkmak için hiç bir mâni yoktu.

Üniversite

Sıra meselesi

(Kapaktaki ilim adamı)

Geçen haftanın ortasında perşembe günü sabahı, İstanbuldaki Fen Fakültesinin merdivenlerine oturan ve zaman öldürmek için çâreler araştıran bir gazeteci grubu, Lâleliye doğru uzanan asfalt yol üzerine sıralanmış Hususi lüks otomobiller zincirinin, değer itibariyle 2 mi yoksa 3 milyon mu olduğunu hararetle münakaşa ederken, adı geçen yeni, fakat bakımsız ilim müessesesinin konferans salonunda gizli ve elektrikli bir toplantı yapılıyordu. Kızılayın yeni tertip bir piyangosunun ikramiye listesini dolduracak kalabalıkta olan otomobillerin sahipleri, mazinin 506 sene derinliklerine giden İstanbul Üniversitesine yeni bir rektör seçmek için bir araya gelmişlerdi.

D. P. iktidarının -demokrasiden uzaklaşan her rejimde görüldüğü gibi- ferman dinlemeyen ilme tahammül edememeye başlamasından beri, İstanbul Üniversitesinde vuku bulan her hâdise, efkârı umumiyeyi fazlasıyla ilgilendirmeye başlamıştı. Âtıl hâle getirilen murakabe organlarından nisbeten ayakta durabilen Üniversite kalesinin yapmakta olduğu mücadele umumi efkâr tarafından hassasiyetle takip edilmekteydi. 1946 yılındaki Üniversite reformunda kazandığı muhtariyetten bu yana İstanbul üniversitesinde yapılan 7 Rektör seçiminden hiç biri, son seçim kadar dikkatleri üzerine toplamamıştı. Bunda, D. P. iktidarının yıpratıcı müdahaleleri kadar, basının Rektörlük mücadelesine partilerarası bir mücadele havası vermesinin de az çok payı vardı.

Mücadele iki nokta üzerinde dönüyordu. Bunlardan birincisi, en yaygın tabiriyle sıra meselesiydi. İkincisi adayların şahsiyetleri ve onlara yakıştırılan siyasi istikametlerdi. Tartışılması İstanbul üniversitesinin yüksek duvarlarını aşıp, dolmuşlara intikal eden meşhur sıra meselesini şöyle izah etmek mümkündü: Üniversiteler Kanununun 12 nci maddesi "Rektör, Fakülteler Profesörler kurullarının bir arada yapacakları toplantıda, 2 yıl için aylıklı Ord. Prof. veya profesörler arasından, sıra ile, her seçim döneminde başka bir Fakülteden olmak üzere mutlak ekseriyetle seçilir" demekteydi. Buraya kadar bir fevkalâdelik yoktu. Ancak, İstanbul Üniversitesine bağlı 6 fakülte de, birer defa rektör seçerek birinci turu tamamlamış oluyorlardı. Simdi mesele, her fakülte birer defa rektör seçtikten sonra, ikinci tura hangi sıra ile başlanması gerektiği noktasında toplanıyordu. Ortada

AKİS-ŞAH Dâvası Hakkındaki Neşriyat yasak edildi!..

Geçen haftanın sonunda Cumartesi günü, öğleden sonra Emniyet Birinci Şube memurları tarafından yazı işleri müdürümüze şu "neşir yasağı" tebliğ: edilmiştir:

Emniyet 1 inci Şube

Müdürlüğüne

İran Şehinşahına neşren hakaretten ötürü AKİS mecmuası hakkında görülmekte olan dâva münasebetiyle yapılan neşriyatın, dâvanın safha ve neticelerine müessir olabilecek mahiyette görüldüğünden 6733 sayılı kanunla değişen 5680 sayılı kanunun 30/2 nci maddesine göre bu dâva hakkındaki her türlü neşriyatın yasak edilmesine Ankara Tonlu Basın Asliye Ceza Mahkemesinin 27.6.1959 tarihli ve 5 sayısı ile karar verildiğinden gereğinin Ankarada münteşir bilumum gazete ve dergilere tebliği ehemmiyetle rica olunur.

27.6.1939

Saat: 12.45

Çok acele

C. Müddelumumi M.

*

AKİS'e yasak kararı tebliğ edilirken diğer illere ve İstanbula da "yıldırım" telgraflarla karar duyurulmuş ve İstanbul savcılığı gazetelere neşir yasağını "çok acele - önemlidir", kaydı ile tebliğ etmiştir. Neşir yasağı kararı hemen bütün büyük gazetelerde aynen neşredilmiştir.

Doğan Avcıoğlu, Avukat Sahir Kurutluoğlu ile
Mevzu: Neşir yasağının tetkiki

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü, U
Demokrat Partilinin attığı taşla ba

4 C.H.P. li
Mebus
dövüldü

NEŞİR YASAKLARI DEVAM EDİYOR!.

iki görüş vardı: Bir grup, "sıra eski şekliyle, yani Hukuk Fakültesinden başlamalıdır" diyordu. Diğer bir grup ta aksi bir tez ortaya atarak, "madem ki bütün fakülteler sırasını saymıştır, öyleyse ilk seçime herkes katılmalıdır. 12 yıllık yeni sıraya hangi fakülteden başlanacağı böyle belli olmalıdır" şeklinde konuşuyorlardı. Dolayısıyla, "sıra var" diyenler ve sıra yok" diyenler nam ve şöhreti altında ,2 hizip kendini gösteriyordu.

D. P. 11 değil, fakat Menderesçi

Rektör seçiminde tatbik edilecek usûl mevzuundaki münakaşaya muvazi olarak, bilhassa adayların şahsiyetleri halk efkârının titizlikle Özerinde durduğu bir meseleydi. Tıp Fakültesi eski dekanı Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeliye, haklı veya haksız, D. P. li damgası vurulmuştu. İktidar ileri gelenleriyle ne kadar yakın irtibatı bulunduğu, '"Belâlı Profesör" Kübalı ve Üniversiteler Yapı Kooperatifi hâdiseleri dolayısıyla gün ışığına çıkmıştı. Egelinin, Başbakan Adnan Menderes'in ekzotik Uzak Doğu ve dinlendirici İspanya seyabatlarına katılması ona yakıştırılan D. P. li damgasını perçinlemişti. Başbakanlığın gayrı resmî doktoru hâline gelmesi de, bu damganın cilasını teşkil etmişti. Egeliye D. P. li demek belki de yanlış bir teşhisti. Ama onun Menderesçi olduğunda en ufak şüphe yoktu. Menderese bağlılığı da, oğlu Yamanın ölümü dolayısıyla meydana gelmişti. Hassas Menderes, Egelinin tek evlâdı Yamanın geçirdiği otomobil kazasıyla yakından ilgilenmiş, emirler vererek derhal tahlisiye gemisi ve dalgıçlar göndermişti. Egeli İstanbul Boğazı sularının yuttuğu oğlunun ölümüyle hâlâ mustariptir. Bugün Menderes C. H. P. ye geçse, Egelinin o siyasî teşekküle sempati göstereceğinden, yakın arkadaşlarından hiç biri' zerre kadar şüphe etmemektedir. Zira bugüne kadar hiç kimse, Egelinin görülmemiş Kalkınmanın, erişilememiş refahın veya resmi adı imar olan yıkım faaliyetlerinin faziletlerini saydığını işitmemiştir.

Ne İnönücü, ne Menderesçi

Hukuk Fakültesinin adayı, dev ilim adamı Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onarın adına da, son günlerde bir C. 'H. P. etiketi takılmıştır. Aslında Türkiyedeki hocalar arasında siyasetle uzaktan yakından alâkası bulunduğuna dair şüphe edilmemesi gereken birisi varsa o da Onardır. Ancak bağımsız düşüncenin sembolü olması, derslerinde günün meselelerine ilinin ışığı altında dokunup kanaatini söylemesi, hiç sarsılmayan, değişmeyen medenî bir davramşın sahibi bulunması, onu ister istemez D.P. iktidarının beğenmediği, fakat tarafsız aydın kütle ile. muhalefetin bağrına bastığı bir sembol hâline getirmiştir. Geçen yıl başında "ikinci Kübalı hâdisesi" sırasında, heyecandan gözleri kızarmış Üniversite talebelerinin, onun odası önünde "ya ya ya şa şa şa, Sıddık Sami çok yaşa" tarzında başlıyan daha sonra da Sıd-dık Sa-mi, Sul-dık Sa-mi" şeklinde devam eden tezerühatı bunun neticesizdi. Sıddık Sami, Türk Üniversitesinde "muhtariyetin babası'' idi.

Onar, hakikaten Hukuk tahsiline başladığı günden beri, Üniversite muhtariyeti dâvasına gönül bağlamıştır. Bu yolda mücadelelerin en şiddetlisine girişmiş, Üniversite gibi müesseselerin merkezden direktiflerle idare edilmiyeceği fikrinin alemdarlığını yapmıştır. İnsan eriten tek parti devrinde bile bir Üniversite öğretim üyesi olarak hiç kimseye boyun eğmemiş, haysiyet, vakar ve şerefini muhafaza etmiştir. C. H. P. iktidarı sırasında Üniversite muhtariyeti uğruna merhum millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ile verdiği savaş, bu tutumun müşahhas bir emeğidir. Bu sayede Onar, Üniversiteler reformunun tamamlanmasında baş rolü oynamış, muhtar Üniversitenin üç yıl ardarda rektörlüğünü yapmıştır.

Rektör sıfatıyla yaptığı açılış konuşmalarında, millete, o zamana kadar pek malûmu olmıyan bir mefhumu -Üniversite Muhtariyeti mefhumunu- anlatmaya çalışmıştır. 1947 yılı kasımının üçüncü günü son rektör seçimlerine de sahne Olan Fen Fakültesinin Konferans Salonunda, Ord. Prof. Onar Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirerin yüzüne bakarak, sesini kürsüden şöyle yükseltmiştir: "Politika, ilim doktrinlerinden faydalanır ve bunların tahakkuku için çalışır. Bu itibarla politika, ilim müesseselerinin tesiri altında kalır ve kalmalıdır. Mutlak bir hakikate erişmeye çalışan ilim, politikanın tesiri ve nüfuzu altında kalmaz".

Ord. Prof. Onara göre, Üniversite muhtariyetinin ortaya çıkaracağı mahzurların müeyyidesi, gene bizzatihi Üniversite muhtariyetidir. Tıpkı hür basının vereceği zararların en iyi tedavi şeklinin basın hürriyeti, olması gibi. İlim hürriyeti mevcut bulundukça, sahte şöhretler, demagojik beyanlar sabun köpüğünden bir balon gibi kısa ömürlü kalmaya mahkûmdur.

Ord. Prof. Onar Üniversite muhtariyetinin tahakkukunda her zaman muvaffak olmadıysa da, o muhtariyete liyakat kazandığını her jestiyle ispat etmiştir. Resmî muamele ve temaslarında gayet mağrur ve dikbaşlıdır. Üniversitenin haysiyet, vakar ve tarafsızlığını bir an bile aklından çıkarmadığı için. protokole çok ehemmiyet verir. Hiç bir fâni hiçbir gün Sıddık Sami Onarın, bir başbakan tarafından "yakın arkadaşı" olarak takdim edildiğini duymamıştır. Hiç bir fâni, hiç bir gün Sıkdık" Sami Onarın, Başbakanla birlikte, ortada hiç bir ciddi sebep yokken, ender ele geçen ekzotik hir Uzak Doğu veya dinlendirici bir İspanya seyahatine çıktığını işitmemiştir. Sıddık Sami Onar, meşhur Profesörler Yapı Kooperatifi" ne bile üye değildir. Türkiyede mevcut siyasi partilerin herbirinden adaylık teklifi aldığı halde, hepsine hayır cevabı vermiştir.

Sabırsız adaylar

Rektörlük seçimi mücadelesi sıra meselesi, etrafında dönen bir usûl

Ord. Prof. Onar, eski rektör Tanoğlu ile talebeler arasında

Hak edilen sevgi

münakaşasıyla başladı. "Sıra yok" tezinin fikir babası ve en hararetli taraftan, eski rektörlerden Ord. Prof. Dr. İsmail Gürkandı. Gürkan ile Egeli, Tıp Fakültesinin yekdiğerlerinin daima muarızı olan 2 şövalyesiydiler. Ancak Gürkan, kendisinden daha kuvvetli gördüğü Egelinin adaylığı bahis mevzuu olunca "sıra var" tezini benimsedi.

"Sıra var mı, yok mu" meselesi istanbul Üniversitesini uzun uzun uğraştırdı. Mesele Senatoya aksettirildi. Senato, herhangi bir hataya düşülmemesini önlemek maksadıyla, bu çetrefil işi, her fakültenin temsil edildiği 6 kişilik bir komisyona havale etti. Komisyon, 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun hükümet gerekçesini, encümen mazbatalarını, Meclis zabıtlarını enine boyuna inceledi. Neticede Gürkanın başkanlığını yaptığı Komisyon, Senatoya "Sıra vardır" tezini savunan bir rapor verdi. Ama bu rapor, Senatoda gerekli mutlak ekseriyeti toplıyamadı. 18 kişinin katıldığı Senato toplantısında "sıra vardır" fikrini kabul edenlerin sayısı 9 dan ibaretti. 2 kişi çekimser kalıyor, 7 kişi "sıra yoktur" diyordu. "Sıra yoktur" tezinin şampiyonluğunu, Gürkan saf değiştirdikten sonra, Egeli ve Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar üzerlerine almışlardı. Tanpınar, "sıra yoktur" tezi kapandığı takdirde Edebiyat Fakültesinin rektör adayı olacağını ümit ediyordu.

Bir karara varamıyan Senato, çıkar yolu B. M. M. nden tefsir talebi istemekte buldu. Fakat 15 reyle alınan karar üzerine Millî Eğitim Bakanlığına gönderilen dilekçe, şu güne kadar B. M. M. ne sevkedilmiş değildi..

İşte İstanbul Üniversitesi Rektör seçimlerine başladığı anda, "sıra var mı, yok mu" meselesi hâlâ vuzuh kazanmamıştı. Ama sabırsız adayların "sıra mücadelesi", eski Harbiye Nezaret binasını işgaleden biçimsiz Beyazıt Meydanındaki İstanbul Üniversitesinin kalın duvarları dışına, tatsız söylentilerin sızmasına sebebiyet verdi. Bu söylentiler "İkinci Kübalı Hâdisesi" sırasında olduğu gibi halk efkârını üzdü. İstanbul Üniversitesi daha eskileri kapanmadan yeni yaralar aldı. Üstelik, eski sıranın devam etmesi bir teamül hâline de gelmişti. Nitekim 5 fakültesi olduğu için iki yıl evvel aynı durumla karşılaşan İstanbul Teknik Üniversitesi eski sırayı bozmaya kalkışmamıştı. İşin daha tuhafı, o zaman mütalâası sorulan İstanbul Üniversitesi Senatosu, Teknik Üniversiteye eski sıraya devam olunmasını tavsiye ediyordu ve bu tavsiyeyi yapan Sayın Senato üyelerinin arasımla Ord. Prof. Egeli de vardı!

Kazanan ve kaybedenler

Sıra dışı rektör seçimi, hademelerin kimseyi sokmamak için nöbet bekledikleri kapalı kapılar arkasında, iddiasız eski rektör Tanoğlunun "2 yıllık vazife müddetim dolmuştur, bu sebeple yeni rektör seçimi için çalışmaları açıyorum" sözleriyle başladı. Toplantıya başkanlık etmek üzere, en yaşlı öğretim üyesi İktisat Fakültesinden Ordinaryüs profesör Şükrü Baban kürsüye davet edildi. Daha sonra da, her fakülteden birer üye seçilmek üzere, 6 kişilik bir jüri teşkil olundu. Jürinin yaptığı yoklamayı müteakip, Başkan Şükrü Baban çoğunluğun mevcut bulunduğunu bildirdi. 179 öğretim üyesinden 135 i seçimlere hazırdı.

Seçimler iki saat sürdü. İlk turda mutlak ekseriyeti temin için gerekli 68 oy sağlanamadı. Onar 66, Egeli 33 ve Prof. Hıfzı Timur 30 rey toplamıştı. Daha ziyade bir gençler grubunun desteklediği Timur, Hukuk Fakültesi dekanıydı. Onar *ve.* Egeliden takriben 15 yaş gençti. İyi bir kulisçiydi. Ama halk efkârınca ve Üniversite çevrelerinde, Kübalı hâdiseleri sırasında "pasif" davrandığı intibaını vermişti. Belki Timur normal şartlar altında rektörlük için en kuvvetli adaydı. Ama mansup ve muhtar Üniversite arasında bir mücadele manzarası kazanan rektörlük seçimlerinde "ortada" bir adayın kazanması imkânsızdı. Nitekim Egeli gibi seçimlerden evvel "80 oy cebimde" diyen Timur ancak 30 oy aldı ve yarıştan çekilmek zorunda kaldı. Bu suretle ikinci tur başladı. İkinci turda Onar 78'e karşı 51 reyle Egeliye karşı kolay bir zafer kazandı.

Tabii ki bu neticenin derhal çeşitli tefsirleri yapıldı. Mağlûp ekibe göre., Egelinin kaybetmesinin, hiç değilse Onardan 27 rey eksik almasının sebebi, Gürkan ve Egeli arasındaki rekabetin Tıp Fakültesi içinde yarattığı ikilikti. Gürkan Egeliyi, hususi Sohbetlerde "gayri resmî başbakanlık özel doktoru" olarak itham etmekteydi. Gelgeldim; bizzat Gürkan, Başbakanın iltifatlarıyla öğünmeyi itiyat hâline getirmişti. Arkadaşları, Gürkanın, "Menderes kalabalığın arasında beni gördü, Merhaba Kâzım dedi" şeklinde çalımlı bir eda ile konuştuğunu, en aşağı beşer defa işitmişlerdi.

Prof. Fikret Narter
Diğer galip

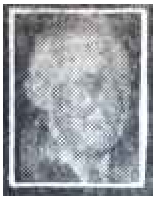
Gürkan gazetelere "Sıranın Hukuk Fakültesinde olduğuna katiyetle kanaat getirdik" tarzında beyanat vererek Egeli'nin seçim şansını torpillemekle itham olunuyordu. Seçimden hemen önce Konferans Salonuna girerken, Gürkanın "Hangi tez galip geldi? sualine, "Tez değil, Kanun galip geldi" dediği, Egeli taraftarları tarafından anlatılıyordu.

Egelinin mağlûbiyetine sebep olduğu sanılan Gürkanın bu hareketi Tıp Fakültesinden Senatoya gönderilecek iki temsilcinin seçiminde cevaplandırıldı. Rektör seçiminden hemen sonra toplanan Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu, Senato temsilciliklerine Egeli ile Ord Prof. Dr. Nâşit Erezi seçti. Gürkan 45 üzeninden ancak 10 rey alabildi.

Aslında Onarın zaferi, muhtar Üniversite Fikrinin zaferiydi. Kübalı hadisesi ve kasten ortaya atıldığından artık hiç kimsenin şüphesi kalmıyan "arsa meselesi" heybetli İstanbul Üniversitesini töhmet altında bırakmıştı. Bu durum üniversite üyelerini üzüyor, "Üniversitenin şerefi kurtarılmalıdır" fikri gittikçe kuvvet kazanıyordu. Üzüntü, Başbakanın bizzat vaadettiği arsaya bir türlü kâvuşamıyan meşhur Yapı Kooperatifinin toplantılarında şiddetle ifade ediliyordu. 1 Temmuzda yapılacak Yapı Kooperatifi Umumi Heyet toplantısında da kooperatifin feshi yoluna gidileceği muhakkaktı. Üniversite, bazı tereddütlerden sonra artık uyanmış, şeref, vakar ve istiklâlinin her şeyden evvel geldiğini anlamıştı. İşte bunun için bu şeref, vakar ve istiklâli en iyi temsil edecek adam olan Onara dönüyordu. İşte bunun için Onar kolaylıkla rektör seçimlerini kazanıyordu.

Dört başı mamur insan

Sıddık Sami Onar 1897 de İstanbulda dünyaya geldi. Babası bekim yarbaylardan Abdullah Sami Beydi. Onar. Fatih Rüştiyesini ve Vefa Sultanisini bitirdikten sonra, İstanbul ve Paris Hukuk Fakültelerinde yüksek tahsilini tamamladı. Bu sırada, Toulouse Üniversitesi ona hukuk doktorluğu payesini tevcih etti. Fransadan döndükten sonra, İstanbul Asliye Hukuk ve Ticaret Mahkemesinde hâkimlik yaptı. 1825 yılında Yıldızdaki Mektebi Mülkiye hocalığına vekâleten, 1926 da da asaleten getirildi. Mülkiyede Devletler Hususi Hukuku, sonra da Me-

İstibdattan Demokrasiye

Tekrar

«Halep civarında toplanan Yıldırım kıtaları içinde Üçüncü Kolordu kumandanı olarak hazırlıktayken, Sina cephesine tâyin olunmuştum. Ordu kumandanımız Mustafa Kemal Paşa General Von Falkenhayn'dan ayrılmıştı. Filistin cephesindeki haberler Bağdatı geri almak üzere teşkil olunan Yıldırım kıtalarını Filistine çevirmişti. Biz, ilk olarak kumanda karargâhı ile cepheye gittik,

"Şerîa denilen bu muharebe hattı Gazze Birossebi arasındaydı ve Birussebi büyük cepheden geniş mesafeyle ayrılmış, münferit bir durumdaydı. Ben, Birüssebi'de kumandayı aldım. Burada üçüncü süvari fırkası ve bir piyade fırkası üçüncü kolordu emrine girdi. Üçüncü süvari fırkası galiba 2 alaydı ye piyade fırkası, büyük miktar ile Suriye efradından teşekkül ediyordu. Ordu kumandanı Kress Faşa beni düşman, hazırlığı üzerinde aydınlattı. Düşman Gazze güneyindeki ordugâhta çok takviye kıtaatı almıştı. Büyük bir süvari kuvveti karşımızdaydı. Düşman taarruzu bekleniyordu. Bu taarruzun sahil mıntıkasından, çıkarmalarla karışık olarak yapılacağı tahmin ediliyordu. Birussebi son iki seneden beri menzil binaları ve su kuyuları ile teçhiz edilmişti. Düşmanın süvari kuvvetleriyle yapacağı nümayiş veya taarruzların Birüssebi'de karşılanması düşünülmüştü. Endişe verici bir nokta Suriyeli kıtaların muharebe kabiliyetleri ürerinde tereddüt bulunmağıydı. Bir aralık bu tümenin kaldırılması bile düşünülmüş ancak ihtiyacın şiddeti buna imkân vermemişti. Tereddüt İngilizlerin Araplar arasında tahriklerinin ilerlemesinden doğmuştu Umumi hatlarını bu suretle hatırladığım ilk temastan sonra Birüssebi'de çalışmağa başladık.

"1917 senesinin Ekim ayı ortalarında, Birussebi'de çalışmağa başladığımızın ertesi gününden itibaren büyük İngiliz süvari kolları ordugâhlarından hareket ederek, Birussebi güneyinden doğuya geçtiler. Akşama doğru bu süvariler tekrar uzun bir yürüyüşle ordugâhlarına döndüler. Her iki kanadı açık bulunan Birussebi mevzilerinin çevirmeye maruz kalacağı görülüyordu. Mevziler oldukça hazırlanmıştı. Teçhizat ve beslenme şartları artık .bütün cephelerde aynıydı, yani mahdut ve çok idareliydi. Birussebi karşısında düşman piyade kıtaatı toplanmağa başladı. Güçlükle yapılan tayyare keşifleri malûmat veriyordu ve bilgiler mutad olduğu veçhile daima bir tarafından eksikti. İngiliz tayyareleri sayıca daha çok' olmakla beraber Alman tayyareleri keşif -yapabiliyorlardı. Düşman piyade kıtaatı bizim karşımızda çoğalıyordu ve süvari kıtaatı ise her gün Birussebi doğusuna kadar cevelânlarını yapmakta devam ediyordu. Bizim süvarilerle onların süvarilerini takip etmeğe başladık. Müsademeler oluyor ve iyi neticeler almıyordu.

"Bizim ordu karargâhı bu keşif kolları baskınlarının birinde, ben cepheye gelmeden önce, düşman zabitlerinin evrakını ele geçirmişti. Bu evrakta gelecek taarruzun İcra plânını gösteren işaretler bulmuşlardı. Ordu kumandanı bizi yanıltmak için mahsus bu evrakın elimize düşürüldüğünü ihtimal olarak söylüyordu. Fakat ele geçen plân ordunun tahmin ettiği en makul ihtimale uygun görünüyordu, yani taarruz sahil mıntakasından olacaktı.

"Tayyare keşifleri Ekimin son günlerinde Birussebi karşısında piyade fırkasından fazla kuvvetlerden; bahsettiler, ayın 31 inci günü şafakla beraber düşman taarruz etti. Düşman süvari kıtası bütün kuvvetiyle Birussebi doğusuna geçmiş, hem kuzeye hem doğruca Birussebi üzerine teveccüh etmişti. Düşman süvari kuvveti, 2 alayımıza mukabil, iki fırkadan ibaretti. Kuvvetler mukayesesinde en mühim nokta, birliklerin sayısından ziyade, mevcutlarının arasındaki büyük farkta görünüyordu. Kısa müddet zarfında Birussebi'ye doğru gelecek süvari taarruzuna karşı makineli tüfeklerle gizli maniler kurulmuştu. Muharebe 31 Ekim 1917 de bütün cephede birden büyük şiddetle başladı. Ordunun diğer cephelerinde ehemmiyetli muharebe cereyan etmiyordu. Tabii büyük taarruz daha inkişaf etmemiş zannolunuyordu. Cephede öğleye kadar düşman mevzilere girdi. Düşman süvarisinin bazı aksamı Birussebi'ye kadar ilerlediler ve kasabada muharebeye tutuştular. Bizim süvari kuvvetimiz onların tesirini tahdit etmeğe tabiatıyla kifayet etmiyordu. Bu şartlar altında Birussebi'deki kıtaatı geriye çekmeğe mecburiyet hasıl oldu- Ertesi sabah büyük zayiata uğratmış kıtaatımızı Şeria cephesinin sol cenahında topladık. Kuzeye geçerek Kudüs yolunu kapamak vazifesini aldık.

"İngiliz taarruzu Birüssebi'de büyük bir kuvvetle başlamıştı. Taarruzdan evvelki günlerde düşman kuvvetinin üstünlüğü meydana çıkmıştı. Bizim taraftaki sabit fikirler ne olursa olsun esas dert düşman hareketini karşılıyacak ihtiyat kuvvetlerin bulunmamasıydı. Halepte toplanmış olan ordu, parça parça sevkolunuyordu ve yetişmek için çok geç. kalmıştı. Bununla beraber gene harb sahasına yakın bir zamanda varabilecek kuvvetler bulunuyordu. Biraz vakit geçtikten ve arazi kaybedildikten sonra düşmanı durdurmak mümkün olabilecekti.

İzzet Paşa - Von Kress - Cemal Paşa

Gazze siperlerinde tahrip edilmiş bir tankın altında

Filistin Cephesinde

YENİ KUMANDA TAKSİMATI

«Büyük düşman taarruzuyla beraber, yeni kumanda taksimatı yapılmıştı. Şimdiye kadar butun cepheye kumanda eden Kress Paşa Sekizinci Ordu adıyla batı kısmına memur olmuş ve Fevzi Paşa emrinde Yedinci Ordu doğu kısmım alınıştı. General Von Falkenhayn bütün Sina cephesini idare edecekti. Bundan sonra İngilizler sahil kısmına, yani Gazze mevzilerine taarruz ettiler. Doğuda ve batıda her iki istikametten ilerlerken hergün muharebeler oluyordu- İngilizlerin hücumları Sekizinci Orduya karşı daha ziyade süratle ilerledi. Kasım ortasında İngilizler Yafayı almışken, Yedimi Ordu henüz Kudüste ve kuzeyinde bulunuyordu.

"Biz, üçüncü, kolordu ile Kudüsün kuzeyinde, Elbireramallah mıntıkasında bulunuyorduk. Sol cenahımızda Yirminci Kolordu Kudüsü müdafaa ediyordu. İngilizler Yafadan sonra, Kudüste Yirminci Kolorduya doğrudan doğruya taarruz ettikleri gibi, Ramallahta üçüncü kolorduya da aynı zamanda taarruz etmişlerdi. Cephe kumandanı Mukaddes Şehir içinde, muharebeyi arzu etmediğinden, Kudüs Aralık ayının ilk haftasında tahliye edildi. Kudüsün kaybolması tabiatıyla umumi bir teessür yaratmıştı. Bundan sonra Kudüsü geri almak için hiç olmazsa yakından ona hâkim olabilmek için Yedinci Ordu tarafından taarruz yapılmış ve bu taarruzdan sonra, İngilizler tekrar tekrar mukabil taarruzla Kudüs kuzeyinde geniş mesafe kazanmağa, hiç olmazsa Nablus'u işgal etmeğe çalışmışlardır. Bu esnada Halen civarından yeni kıtalar cepheye geliyordu. Kudüs dolaylarında Telelful, Elbire. Betunya cephelerinde kanlı muharebelerle Filistin adım adım müdafaa olunuyordu. 1918 Şubat nihayetinde Kudüs kuzeyinde vaziyetimiz düzelmiş ve cephe metanetle savunulur hale gelmişti. Üçüncü kolordu Kafkasyadan gelen Birinci Fırkayla Yirıııidördüncü Fırkadan mürekkep olarak Kudüs Nablus yolunun iki tarafında yerleşmişti.

"Bu esnada. Yıldırım orduları grupunun kumandanı General Von Falkenhayn değişmiş ve yerine Mareşal Liman Paşa tâyin olunmuştu. Bu suretle General Fafkenhayn'ın kumandası 4 ay kadar sürmüş, yeni tertiplerin alınması ve uzun zamandan heri hazırlanan İngiliz taarruzunu karşılamak için parça parça takviyelerle, güç şartlar dahilinde seçmiştir. Alman büyük karargâhının başında, müttefik ordularının halleri ve hareketleri için esaslı bilgi sahihi olması lâzım gelen General, tahmin etmediği vaziyetler karşısında kalmış olduğu intibaını veriyordu. Garibi şurasıdır ki, senelerden bert Türkler ile beraber yaşamış ve muharebe etmiş olun Alman subaylarıyla da beraber bulunuyordu. Kendisi gibi maiyetindekiler de, hiç olmazsa ehemmiyetli ve nüfuzlu mevkilerde bulunanların hepsi, yeni gelmişlerdi. Bağdatı kurtarmak için Halep civarında hazırlanan ordunun Sina cephesine yetişmesinin ne demek olduğu hiç kavranmamıştı.

"Güçlük arttıkça Von Falkenhayn karargâhı sivil ve asker bütün muhitine hiddetli ve itimatsız bir tesir taşıyordu. Tabii Dördüncü Ordu kumandanı ve Bahriye Nâzın Cemal Paşa ile süratle çatıştılar. Zaten muharebelerin umumi seyrinde namüsait safhalara ve aşırı güçlüklere rastladıkça müttefikler arasında geçimsizlik artması tabiatın kanunu icabındandır. Bizim cephede de 1918 hususiyetlerinden biri bu olmuştur. Muharebe cephesinde çekişmeler asgari hadde bulunuyordu. İhtilâflar gerilerde ve büyük karargâhlar arasında kendini hissettiriyordu.

Kudüste meşhur Mescidi Aksâ

Önde Türk ve Alman subayları

"Liman Paşa Martın, ilk haftasında cepheye geldi. Tertiplerimizi ve askerlerimizi gördü. Her yerde olduğu gibi bizim cephede de birliklerin mevcutları çok azalmıştı. Bir tümen harbin başındaki bir piyade alayının yarı kuvvetinde bulunursa bahtiyar oluyordu. Bu piyade nisbetine mukabil makineli tüfek ve topçu harb başına nisbetle daha ziyade artmıştı. Martın haftasında İngilizler, bizim cephemize umumi bir taarruza geçtiler. 3 gün süren meydan muharebesi kanlı ve zayiatlı olmuş, neticede İngiliz hücumu kırılıp tardolunmuştu. Muharebede ele geçen vesikalardan anlaşılmıştı ki İngilizler Nablus'u işgal etmek hedefiyle harekete başlamışlardı. Birinci, İkinci Gazze muharebelerinden sonra, Kudüs taarruzu için topladıkları kuvvetlerle nihayet takatlerinin hududuna varmışlardı. Bu haliyle Suriyenin müdafaası zayiatın azıyla, tespit edilmiş görünüyordu. Mesele bundan sonra yeni boğuşma için kimin daha iyi hazırlanabileceği hesabına kalıyordu.

"1918 İlkbahar ayları Avrupa batı cephesinde büyük Alman taarruzları vuku bulmuştur. Başlıca zehirli gazlara dayandığını hatırladığım taarruzlar nihayet durdurulmuştu. Bundan sonra harbin sikle t merkezi aşikâr bir surette Avrupa Batı cephesinde İtilâf devletlerine dönmüştü.

denî Hukuk dersleri verdi. 1933 de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine İdare Hukuku Profesörü tâyin olundu. 1951 senesinde, direktörlüğünü yaptığı İdare Hukuku ve idarî İlimler Enstitüsünü kurdu.

Ord. Prof. Onar 1924 den bugüne kadar muhtelif gazetelerde, ecnebi ve yerli meslek dergilerinde sayısız makaleler yazdı. Kendisi, en fazla ders kitabı yazan ilim adamıdır. Üç tanesi litografla basılmış, 9 cilt ders kitabı kaleme almaştır. Bu ders kitaplarının sonuncusu 1406 sayfalık "İdare Hukukunun Umumi Esasları"dır ki talebeler bu muhteva ve hacim itibariyle dolgun esere "gayri menkul" lakabını takmışlardır. Ayrıca düzünelerle konferanslar yermiş, incelemeler yayınlamıştır. Ord. Prof.'un, zihnî mahsulleri, üst üste dizildiği zaman kendisinin kısa boyunu geçer. Gayet güzel İngilizce ve Fransızca konuşur. Ayrıca Bankalar caddesindeki yazıhanesinde avukatlık yapar. Yalnız Temyizdeki ve Şûrayı Devletteki dâvaları kabul eder.

Bir tabiat âşığı olan Onar, başta musiki ve tiyatro olmak üzere güzel sanatlara karşı büyük bir alâka duyar. Rektörlüğü zamanında İstanbul Üniversitesinin ağaçlandırılması ve çiçeklendirilmesi ile bizzat meşgul olmuştur. İyi bir aile babasıdır.

Rektörlerin en iyisi

Onarın rektör seçilmesi, sadece üniversite çevrelerinde değil, bütan yurtta sevinç yarattı. Son yılların üniversite hakkında yarattığı tereddütler dağıldı. Üniversitenin, hür fikrin kalesi hâline geleceği ümidi kuvvettendi.

Mesele sadece şahsi zaviyeden ele alınırsa, rektörlük aslında hiç de cazip bir mevki değildi. Külfetleri, nimetlerinden çok fazlaydı. Rektör maaşı dışında 400 liralık bir ödenenek alırdı. Rektörlüğün bir de 1959 da verilen 00.39 resmî plâkalı "Chevrolet" marka makam otomobili vardı. Her türlü ikbali görmüş Onar için, ne makam otomobilinin, ne 200 liranın kıymeti olabilirdi. Otomobili deseniz mevcuttu. Maddî bakımdan refah içindeydi, O sadece, üniversite muhtariyetini kurtarmayı bir vazife bilerek rektörlüğe adaylığını koymuştu. Hen de Egeli gibi, Timur gibi, kulis faaliyetlerine pek kulak asmamıştı. Sonra rektörlüğün geniş selâhiyetleri yoktu. Senato ve İstanbul Üniversitesi Yönetim Kuruluna danışmadan yapabileceği tek iş hademe almak ve hademe kovmaktı. Ama eski Harbiyi Nezareti binasının muhteşem kapısının solundaki bir kale burcunu andıran rektörlük makamını işgal eden adam Onar gibi devâsâ bir şahsiyete sahip ise, İstanbul Üniyersitesine istediği rengi vermeye muvaffak olurdu. Üniversite çevrelerinin ve Halk efkârının sevinci bundan ileri geliyordu.

Onarın rektör seçilmesine üzülenler de elbette ki eksik değildi. Üzülenlerin başında, hiç şüphesiz D. P. idarecileri vardı. D. P., halk ve iktidar arasındaki bağımsız teşekküllerin dizginlerini ele geçirmek için âdeta sistematik bir mücadeleye girişmişti. Basına, sendikalara, talebe teşekküllerine, odalara, üniversiteye yapılan tazyikler bunun neticesiydi. Sıddık Saminin idaresindeki bir üniversitenin D. P. idarecileri için "emin" sayılmasına imkân yoktu. İktidar değil Türk Üniversitelerinin, yabancı üniversitelerin bile hür faaliyetine tahammül edemiyordu. Köprülünün Amerikan Üniversitesinde yapacağı konuşmanın Ankaradâ uyandırdığı telâş, bu tahammülsüzlüğün tipik bir örneğiydi. Bir Amerikan Üniversitesinin faaliyeti-

Suut Kemal Yetkin
Atları nereye koşalım

ni değiştirmek elbette ki mümkün olmamıştı. Ama bir sefaret temsilcisinin imzasıyla Amerikan Üniversitesine, Köprülünün Türkiyeyi temsil etmediğini bildiren bir mektubun gönderilmesi suretiyle tahammülsüzlük dışarı vurulmuştu. Böyle bir zihniyetin Onar gibi bir adamdan, muhtariyet» fikrinin şampiyonundan memnun kalmasına imkân yoktu.

Onarın şahsında muhtariyet fikrinin tâviz vermez bir taraftarını bulan. İstanbul Üniversitesinin davranışının, Prof. Fikret Narteri rektörlüğe yeni seçen Teknik Üniversite, Ankara Üniversitesi ve diğer üniversitelerin tutumuna tesir edeceği şüphesizdir. Gerçi Ankara Üniversitesinin yeni Rektörü Suut Kemal Yetkin ilk konuşmasında, halk efkârından iyi not almamıştır. Halk efkârı "en mühim meselelerin matbaa ve profesörler evi - olduğu" Sözlerini arabanın atların önüne koşulması kadar garip karşılamıştır. Ama İstanbul Üniversitesindeki silkinişin diğer üniversitelere de sirayet etmemesi imkânsızdır.

Dış Politika

Londradaki taş!

Her haliyle bir İngiliz asilzadesi olan nazik tavırlı ve mütebessim çehreli adam, "Demek siz Muhalet-fettesiniz, peki ama, başınızdaki taş yarası nerede?" diyordu. Bu sözlere muhatap olan sempatik zat, suali cevaplandırmadı ve nezaketle mevzuu değiştirmesini bildi,

Hâdise Londra Belediye Başkanının, Atlantik Kongresi delegeleri şerefine meşhur Guild Hall'de verdiği resepsiyon sırasında cereyan ediyordu. Başında taş yarası aranan "muhalif", C. H. P. Meclis Grubu Başkan vekili Nüvit Yetkindi. Muhalefetin başında taş yarası arayan da, harpte Alman donanmasına duman attıran Amiral Gellico'nun büyük oğlu Lord Gellico idi. Tabii, bütün yabancılar gibi, o da Uşaktaki taş hikâyesini duymuştu. Bir nükteyle dünyanın çok ufaldığını ve "taş" hâdisesinin acayipliğini belirtiyordu. Gerçi Nüvit Yetkin de dünyanın eskiye nazaran çok küçüldüğünü, içerde olan herşeyin dışarda duyulacağını, dışarda duyulmaması istenen şeylerin içerde yapılmaması gerektiğini çok iyi biliyordu ama, gene de bir yabancının önünde Türkiyenin iç meselelerini konuşmamayı tercih etti.

Treni kaçırmadı!

Guild Hall'deki ziyafet, Atlantik Kongresi delegeleri şerefine yapılan müteaddit davetlerden biriydi. Delegeler Londradaki bir haftalık ikametleri sırasında, kongre çalışmaları, resepsiyonlar. kokteyller, konserler arasında hummalı bir hayat geçirdiler. Birçok davete hayır demek zorunda kaldılar. Ama hiç bir delege, New York'ta 4 sene oynandıktan sonra, iki yıldır Londrada gösterilen ve 1960 Haziranına kadar bütün biletleri satılmış bulunan "My Fair Lady" piyesini kaçırmadı. Delegeler şerefine verilen hususi temsilde herkes mevcuttu. Royal Hall'deki konser de ayni alâkayla karşılandı. Bir "Lady"nin verdiği kokteylde de. Türk delegasyonu Prenses Dürrüşehvar ile tanışmak fırsatını buldu. Bu kokteylde Dürrüşehvarm da bulunacağını haber alan delegasyon hemen hemen tam kadrosuyla hazırdı.

Maamafih Türk delegasyonunun kadrosu bir hayli dar tutulmuştu. Memleketlerin delege sayısı, nüfusa göre tesbit ediliyordu. Buna göre Türkiye, Kongreye 37 delegeyle katılabilirdi. Ufacık Yunanistan bile Kongreye 23 delege göndermişti.

Fransız İngiliz, İtalyan delegasyonlarından her birinin kadrosu 50 nin üstündeydi. Ama bir defaya mahsus olmak üzere "döviz tasarrufu" zihniyeti hâkim olmuş, Türkiyenin delege kadrosun daraltılarak 17 kişiye indirilmişti. Bu 17 kişinin de hepsi toplantıya katılmadı. Ferzan Aras, Suad Bilge, Şahap Birgi, Mümtaz Faik Fenik, Seha Meray, Cabir Selek, İlhan Unat bu talihsizler arasındaydı. Bu suretle delegasyon 10 kişiye düşüyordu. Bunun beşi milletvekilleri arasından, beşi de Meclis dışından seçilmişti. Beş milletvekilinden ikisi muvafık, ikisi müstakil, biri de muhalif etiketini taşıyordu. Müstakiller heyet başkanı Ali Fuat Cebesoy ve Kongrenin enformasyon bülteninde "tarihçi" sefir, milletvekili, bakan, hukuk doktoru, Ankara Üniversitesi profesörü" sıfatlarıyla tanıtılan Hikmet Bayurdu. D. P. den Nurettin Fuad Alpkartal ve Halûk Timurtaş vardı. C. H. P. yi Nüvit Yetkin temsil ediyordu.

Bu delegeler B. M. M. nin NATO Grubunun teklifi üzerine davet edilmişlerdi. C. H. P. Avrupa Konseyi seçimleri hâdisesinden sonra, bu tarz toplantılara katılmaya hiç te istekli değildi. Ama Atlantik Andlaşması memleketlerini bir araya getiren bir kongrenin davetini reddetmek elbette ki doğru değildi.

Meclis dışı üyeleri heyetin sekreteri Prof. İlhan Lütem, Prof. Fadıl Hakkı Sur, Nusrel Köymen ve karayollarının iki eski Umum Müdürü Vecdi Diker ile orhan Mersinliden ibaretti. Milletvekilleri günde 40 dolar, millet vekili olmayanlar ise 25 dolar civarında harcırah alıyorlardı. Sonradan heyete iki isim daha ilâve edildi. Bunlar gazeteci milletvekili Mithat Perin ve Ahmet Emin Yalmandı. Fakat Amerikada bulunan Ahmet Emin Yalman, Kongreye katılamadı. Delege sayısının azlığı tabii ki büyük bir, memnuniyetsizlik yarattı. Londradaki toplantıya talip olan adayların sayısı tek kelimeyle muazzamdı. Bilhassa delegasyon listesi hazırlandıktan sonra, Parlâmento NATO Grubu başkanlığına getirilen Ahmet Tokuş, memnuniyetsizliğini en açık şekilde izhar edenler arasındaydı. Bir NATO Grubu başkanının Atlantik Kongresine katılmamasına akıl erdiremiyordu. Bereket bu akıl almıyacak mesele , ecnebi dostlara sahip olma r e k o r u n u k ı r a n bir siya net meleğinin "görülmemiş ve alışılmamış" tavassutu sayesinde hallolundu Masrafı Atlantik Kongresi tarafından ödenmek üzere 3 kişilik bir kontenjan temin edildi. Bu sâyede Ahmet Tokuş ve Ahmet Hamdı Sezen toplantıya katılabildiler.

Menderesin mesajı

Atlantik Kongresi, meşhur Westminster Hall'de, Kraliçe Elizabeth'in bir konuşmasıyla açıldı. Daha sonra ev sahibi Başbakan Macmillan söz aldı. Bunlardan sonra NATO memleketleri başbakanlarının mesajlavının okunacağı sanılıyordu. Londra Büyük Elcisi Muharrem Nuri Bilgi -ki bütün delegasyonun takdirini kazanmasını bildi- Ankaradan aldığı talimat üzerine. Başbakan Adnan Menderesin mesajının geniş şekilde aksettirilmesi için hazırlık yapmıştı. Bu tahmin gerçekleşmedi ve Menderesin "sulh, hürriyet ve demokrasi ideallerinin kurtarılması"ndan bahseden mesajı maalesef okunamadı.

Ali Fuat Cebesoy
Üzgün başkan

Prof. Fadıl Hakkı Sur
Üstad bir de yazsa!..

Heyet başkanı Ali Fuad Cebesoy ve enformasyon bülteninde "tarihçi, sefir, milletvekili bakan, hukuk doktoru, Ankara Üniversitesi profesörü" sıfatlarıyla bahsedilen Hikmet Bayur da, tahminler hilâfına konuşamadılar. Bu hal bilhassa Heyet başkanı Ali Fuad Cebesoyu çok üzdü. Konuşmasını Uzun emeklerden sonra, Fransızca olarak kaleme almıştı. Prof. İlhan Lütem konuşmayı İngilizceye çevirmiş ve sonra teksir ettirmişti. Şimdi bütün bu emekler boşa gidiyordu. Ancak kongrenin kapanmasına doğru Ali Fuad Cebesoya "Birkaç söz söylemek ister- misiniz?" diye kongre başkam tarafından soruldu. Ama konuşmak istediği zaman konuşturulmayan Ali Fuad Cebesoy "Konuşmak istemem" cevabını verdi. Hikmet Bayur da daha an öfkeli değildi.

D. P. nin hataları

Kongre beş gün sürdü. Bu beş gün zarfında yapılacak işlerin çokluğu yüzünden delegeler çarşıya bile çıkmaya vakit bulamadılar. Ancak konferansın nihayete ermesinden sonra Türk delegeleri bir iki gün daha Londrada kalarak, alış veriş yapabildiler. Delegasyon üyelerine sık sık Londranın en lüks mağazalarının bulunduğu Bond Street'te rastlamak mümkündü. Delegeler Sulka kravat ve kaşmir stoklarım tazelemekle meşguldüler. Bu zevkten sadece Nüvit Yetkin mahrum kaldı. İsmail Rüştü Aksaldan, tahkikat önergelerinin gündeme alınması ihtimali belirdiğini bildiren bir telgraf gelince, Kongrenin son günü Londrayı terketti.

Türk delegasyonunun en popüler siması, hiç şüphe yok, Maliye profesörü Fadıl Hakkı Sur idi. Ana dili gibi İngililizce ve Fransızca konuşan Fadıl Hakkı Sur nereye gidilirse gidilsin, 4-5 eski ecnebi dosta rastlıyordu. Ama Maliye profesörünün Türk dostlarla memleket meselelerini dertleşmekten çok daha büyük bir zevk aldığı anlaşılıyordu. Fadıl Hakkı Sur, bu kaçamak dertleşmelerde "politik" davranmaya hiç lüzum görmeden düşündüklerini açıklıyordu. Meselâ Londra Büyük Elçiliğindeki akşam yemeğinde. Büyük Elçi Muharrem Nuri Birginin, D. P. nin gazete sahibi İstanbul milletvekili Mithat Perinin, eski Millî Eğitim Bakanı Ahmet Özelin ve Hayat mecmuasının girgin ve becerikli muhabiri Edibe Dolunun bulunduğu ufak bir topluluğa söylediği sözler' bir cesaret örneği idi. Maliye Profesörü, "Nasıl 1946-1950 de C. H. P. nin hataları D. P. iktidarını hazırladıysa D. P. nin 1950'den bu yana tevali eden hataları da C. H. P. yi aranır hâle getirmiş, onun iktidarım hazırlamıştır" diyordu.

Bu doğru sözleri işitenler, "Ah üstad şu düşüncelerini bir de yazsa!" demekten -kendilerini alamadılar.

Basın

Velibeşenin yaşı

Geçen haftanın ortasında Çarşamba günü Ankara Toplu Basın Mahkemesi, safahatının neşri yasak edilen AKİS - Şah dâvasından evvel gazetecilerin -bilhassa hapiste olanların- büyük alâka ile takip ettiği bir başka dâvayı neticelendirdi. Bu davada sanık mevkiinde uzun boylu, uzun yüzlü yaşlı, fakat dinç görünüşlü Zühtü Hilmi Velibeşe bulunuyordu. Dâva, eski bir dâvaydı ve dosyası Temyizden peri dönüyordu. Toplu Basın Mahkemesi evvelce, Asım Erenin muvafakatiyle açılan bu dâvada yazı işleri müdürü Cenap Yakarla birlikte Zaferin imtiyaz sabitti Zühtü Velibeşeyi de 10 ay hapse mahkûm etmiş ve Zaferin 1 ay kapatılmasına karar vermişti. Karar, temyiz edilmiş ve dosyası Temyizde uzun bir müddet kalmıştı. Temyiz Üçüncü Ceza Dairesi kararı tasdik etmiş ve. Temyiz Başsavcısının itirazı üzerine dosya Umumî Heyete sevkedilmişti. Neticede Cenap Yakarın mahkûmiyeti ile Zaferin 1 ay kapatılmasına ait kısmı tasdik edilerek kesinleşmiş, fakat Zühtü Hilmi Velibeşeye ait kısmı usul noktasından bozularak yeniden- Toplu Basın Mahkemesine gönderilmişti.

Basın mevzuatının şiddetlendirilmesinin en hararetli taraftarlarından biri olarak tanınan Zühtü Hilmi Velibeşenin mahkûmiyeti, haklı olarak bu dâva etrafında büyük alâka uyandırmıştı. D. P. ye büyük hizmeti olan bu eski bakanın ihtiyar yaşında hapishanelerin taş duvarları arasına düşmesi ihtimali pek çok kimseyi üzüntüye düşürmüş ve hele bası nikbinler bu mahkûmiyetin basın suçlularının affında bazı adımların atılmasına vesile teşkil edeceği ümidine kapılmışlardı. Hakikaten bir yaşlı politikacının bir basın suçuyla hapse düşmesi üzülecek bir hâdiseydi. Bu bakımdan Velibeşenin kurtulmasını istemiyen yoktu. Temyiz Umumî Heyetinin, Velibeşe hakkındaki mahkûmiyet kararını bozması bu bakımdan memnuniyet uyandırıcıvdı. Ama ne var ki, ayni suçla muhakeme edilen Cenap Yakarın cezasının kesinleşmiş bulunması bu mevzuda nikbinliğe imkân bırakmıyordu. Ümitler, ancak hafifletici sebeplerin bulunması etrafında toplanıyor ve aradan geçen zaman zarfında da affın yetişmesi bekleniyordu.

Çarşamba günü, Zühtü Velibeşe hapse gitmekten kurtuldu ama, doğrusu nikbinlerin kalbinde yatan bütün ümitlerin yıkılmasını önliyemedi. Zira, Velibeşe, mahkûm olmasına gene mahkûm oluyordu ama 'yaşının yetmiş veya yetmişe yaklaşmış" olması dolayısile cezası tecil, olunuyordu. Bu mesut netice, Zühtü Hilmi Velibeşenin Toplu Basın Mahkemesine ibraz ettiği bir ilâm sayesinde elde edildi. Ankara Beşinci Asliye Hukuk Mahkemesinin 939/352 dosya numarası taşıyan bu ilâmda şöyle deniliyordu: "..dinlenen şahitler Zühtü Hilmi Velibeşenin, aslında 1805 doğumlu iken, her nasılsa yanlışlıkla nüfusunun 1308 olarak kayda geçirildiğini, Zühtü Hilmi Velibeşenin akrabalarından öğrenmiş bulunduklarını söyledikleri cihetle doğum tarihinin 1305 olarak tashihine..."

Evet böylelikle tam 72 seneden beri devam eden bir yanlışlık düzeltiliyor ve eski kayda göre 69 yaşında bulunduğu iğin tecile hakkı olmıyan Zühtü Hilmi Velibeşe, cezasının teciline hak kazanıyor, hapishaneye düşmekten kurtuluyordu. Nitekim Toplu Basın Mahkemesi, Velibeşenin yaşı dolayısile hem cezayı azaltıyor, hem de teciline karar veriyordu.

Velibeşenin 72 yaşında -yeni kayda göre- hapse düşmekten kurtulması hakikaten sevinç uyandırıyordu. Yalnız şimdiye kadar bu yüzden kim bilir ne mağduriyetlere uğradığını da ister istemez düşündürüyordu. Bir küçük ihmal yüzünden Velibeşe okula akranlarından üç yıl sonra başlamış, askerliği onlardan üç yıl sonra yapmış, milletvekili seçme ve seçilme hakkını üç yıl sonra kazanmış ve memuriyete de yaşıtlarından geç başlamak zorunda kalmıştı. Çok şükür, 72 yıl sonra da olsa bu üzücü hâlin bir çaresi bulunmuştu. Aslında bu da kolay olmamıştı ya... Zira şahitlerin, Velibeşenin doğumu sırasında rüşde ermiş olması -yani hâlen 90 yaşında olmaları- gerekiyordu. Halbuki Velibeşenin doğumunu hatırlıyabilecek akraba ve yakınları çoktan Hakkın rahmetine kavuşmuşlardı. Ama bunlar hayattayken Zühtü Hilmi Velibeşenin aslında 1305 doğumlu olduğunu o kadar çok tekrarlamışlardı ki böylece bu hakikati ezberliyen tanıdıklar bulmak güç olmamıştı.

Zühtü Hilmi Velibeşe
Ava gitti... avlanamadı

Velibeşenin cezasının tecili hukukçular bakımından da alâka çekici oldu. Geçen haftanın sonunda Cumartesi günü Basın mevzuatımız hakkında bir konferans veren Avukat Muhittin Kılıç, bu noktaya temasla "Velibeşenin Asliye Mahkemesi kararıyla hakikî yaşını iktisap etmesi teciline imkân vermiştir. Bu suretle ceza dâvası vururken yaş tesbitinin muteber addedileceği içtihat edilmiştir" demiştir. Hakikaten Ankara Toplu Basın Mahkemesinin kararı, Temyizde tasdik edilirse hukukî bakımdan yeni bir içtihat meydana gelmiş olacaktır.

Üzülenler

Her ne şekilde olursa olsun, yaşlı bir adamın hapse düşmesini hoş karşılamıyanlar Velibeşenin cezasının teciline sevinirlerken, ümitlerini yeni bir affa bağlıyanlar da derin bir hayal kırıklığına uğruyoırlardı, Meselâ ayni gün İstanbulda Toplu Basın Mahkemesi karşısına çıkan Necip Fazıl Kısakürek, pek eğlendirici Büyük Doğu mecmuasında şunları yazıyordu:

Hasret ve hararetle bekliyoruz... 1850 denberi tek kere basın affı yapmıyan D. P. iktidarı bunu bir kerecik tecrübe etmeli ve ondan sonra dilediği şiddeti getirmeli ki, şu tepesindeki baskı ve zulüm edebiyatı dağılsın. Ve bundan sonraki "lâdes"i herkes doğru bulsun...

Ciğeri beş para etmez kalem sahtekârlarının oynadığı mazlum rolü, doğrusu bizi hak davasındaki şahsi musibetlerimizden daha fazla sıkılıyor. Çıkarın efendim bunları dışarıya iade edin eski cüceliklerine ve dev taslaklarını; sonra da alacağınız tedbiri alın...

Bize gelince, sade Allah ve Resulünün yolunda tepemize dikilen mahkûmiyet heyülası, en aşağı on seneliktir. Necip Fazılın bütün ümidi ise basın affı tarzında ilâhi bir lütuf ve tecelli... Yoksa...

Velibeşenin cezasının tecili, af umanların ümidini son dağın arkasına göndermişti ve asıl feryad, galiba bundan sonra yükselecekti.

Ulaştırma

Dizel lokomotifleri

Geçen hafta C. H. P.' Kars milletvekili Sim Atalay tarafından B. M. M. Başkanlığına sunulan bir sual takriri, Ulaştırma Bakanı tarafından cevaplandırıldıgı zaman "90 dizel lokomotifinin siparişi" meselesini örten esrar perdesi kısmen de olsa aralanacaktır.

Meselenin, uzun. zamandan beri

Demiryolları ve Ulaştırma Bakanlığı ileri gelenlerinin uykularını kaçıracak derecede karışık safhalardan geçtiği bilindiği için, Sırrı Atalayın sual takriri elbette büyük alâka uyandıracaktır.

Mesele, Ulaştırma Bakanlığının ve Devlet Demiryolları idaresinin lokomotiflerin dizelleştirilmesi gayesiyle adı sanı meçhul bir Amerikan firmasıyla mukavele imzalamasından ve bu firmanın kendisine gösterilen emsalsiz , kolaylıklara rağmen taahhütlerini bir türlü yerine getirmemesinden çıkmaktadır. Ama aslına bakılırsa hataların ilki ve en büyüğü 40 milyon dolarlık ihalenin bu firmaya verilmesiyle yapılmıştır. Firma, Avrupanın meşhur eğlence ve sayfiye şehirlerinde pek çok rastlanan ve hiç bir hanedana mensup olmadıkları halde asalet unvanları taşıyan sahte prensler gibi şatafatlı bir isim taşımaktadır: Panamerican Investment...

Demiryolları idamesi, ihtimal bu parlak ismin cazibesine kapılarak, hiç denecek kadar az sermayeli ve Üstelik Amerikada lokomotif imaliyle meşgul hiç bir fabrika veya sanayi müessesesini temsil etmiyen Panaemrican Investment şirketiyle 40 milyon dolar karşılığında 90 dizel lokomotifinin satın alınması ve bunların işletme ve depolama tesislerinin mem leketimizde kurulması mevzuunda bir mukavelenameyi tereddüt etmeden imzalamıştır.

29 Aralık 1956 tarihinde imzalanan bu mukavele hükümlerine göre, Demiryolları idaresi, Amerikan şirketinin parlak vaadlarının altında kalmamış .ve büyük bir cömertlik göstermişti. İlk cömertlik, bu gibi işlerde ihaleyi alan firma tarafından ödenmesi usul ve teamül icabı cilan mukavele harç ve pul esmanı Devlet Demiryolları tarafından ödenmiştir. Bu, yekûnu 400 bin liraya varan bir masraftır. Bundan başka, bu gibi işlerde alınması mutad olan ve şirket teslimatı geciktirdiği takdirde uğranılması muhtemel zararları karşılıyacak olan "teminat akçesini şirketin yatırmasına lüzum dahi görülmemiştir. Hele ihtilâf vukuunda, keyfiyetin Amerikan mahkemelerince tetkiki ve karara bağlanmasını da kabul ederek, Demiryolu idaresi elini kolunu bizzat bağlamıştır. Şirketin lokomotifleri ve diğer malzemeyi idareye Amerikan limanlarında teslim etmesi ve bunların gerek nakil masrafları, gerek vaktinde nakledilmemesinden doğacak bütün mesuliyet ve zararların idareye ait olması hükmü ise gösterilen "cömertlik"ln bir başka misaliydi.

Sac öne düşünce...

Amerikan şirketiyle bir mukavele imzalanır imzalanmaz demiryolu münakalâtında derhal dizelli lokomotifler kullanmaya başlanmış gibi parlak nutuklar verilmiş ve övünme edebiyatına girişilmişti. Ama ne var ki Demiryolları idaresi bütün vecibelerini sadakatla yerine getirirken şatafatlı isimli Amerikan şirketi vadesi gelip geçtiği halde taahhütlerini bir türlü ifa etmeye yanaşmıyordu. 1957 yılı sonuna kadar 14 lokomotifi teslim etmeyi taahhüt eden şirket, 1959 yılının ortasına-gelindiği halde ancak 5 lokomotif teslim edebilmişti! Geriye kalan 85 lokomotifin ne zaman ve nasıl geleceğini hiç kimse bilmiyordu. Daha doğrusu, bu lokomotiflerin gelmesinin balığın kavağa çıkmasına bağlı olduğu artık anlaşılmıştı. Ama bizzat imzaladığı mukavelenin hükümleriyle kıskıvrak bağlanan Demiryolları idaresi, bu durum karşısında tevekkülle boyun bükmekten başka hiç bir şey yapamıyordu.

Sırrı Atalay
Dizelci!..

İşin bir, başka tarafı daha vardı: American Investment, taahhüdünü yerine getirmiş bile olsaydı, beher lokomotif idareye takriben 300 bin dolara mal olacaktı. Halbuki aynı vasıftaki lokomotiflerin beherini 220 bin dolara teklif eden tanınmış Alman M. A. N. firmasının müsait şartları ile Demiryolları idaresi alâkadar bile olmamıştı. Halbuki M. A. N. nin şartları kabul edilmiş olsaydı Demiryolları idaresi ağır şartların altına girmekten kurtulduktan başka, hem 6 milyon dolar kazanacak, hem de şimdiye kadar "dizelleştirme programını tahakkuk ettirmiş olacaktı. Üstelik, "Aman American Investment firması ile bir bağlantıya girmeyin" diye zamanında ikaz vazifesini gören Washington Büyük Elçiliğimizin tavsiyesi de dinlenmiş olacaktı.

Şimdi ise, Sırrı Atalayın sual takriri karşısında alâkalılara düşen pay, ihmallere mazeret aramaktan ibarettir. Bulunan bu mazeretler, tatmin edici olmaktan uzak kalırsa mesele yeni bir Meclis tahkikatı talebine mevzu teşkil edebilecektir.

Okuyucu mektubu

Basın hakkında

İtidal timsali İnönüye itidal tavsiye edenleri ibretle okuyorum. "Eyüp Sultan sabrını"nı duymuştum, fakat bu devirde "İsmet Paşa sabrı" diye bir büyük davranışın misal teşkil eden hâdiselerinin, bu asrın çocuğu olarak şahidi olmayan kaldı mı ?

Aslan bir gün bir şeyhe mürid olmuş ve tekkede post üzerinde çilesini- doldurmağa başlamış. Günlerden bir gün, kazın biri tekkeye dadanmış ve Aslanın başkalarına kötülük etmeyi yasak eden bir tarikat girdiğini bildiği için- türlü hakaretlere başlamış. Aklına estikçe kanadıyla Aslanın yüzüne çarpar ve "Canını almayayım şimdi senin, şeyh bozuntusu" falan gibi ucuz kabadayılıklar taslarmış. Bu iş günde yirmi otuz kere tekrarlanınca Aslan dayanamayıp pençesini katın tepeninde patlatmış ve zavallı kazı yamyassı etmiş. Tarikatın usulünü bozduğu için üzerine haykırarak koşan şeyhine da "Eh be, demiş... Derviş olduysak, kaçın da maskarası olmadık ya!"

İsmet Paşa, aslandan daha sabırlıdır. Uğrunda saçlarını ağarttığı bu mübarek yurdun şurasından burasından ona el ve dil uzatan nice kazlar çıkmıştır. Ama bir gün hür düşüncenin baş tacı edildiği bir Hukuk Devleti nimetine erişirsek bunun şerefi İsmet Paşa gibi davrananlara mı, yoksa kendisine saati soran hükümdara, "Aman efendim, saat mi? Tabii efendimiz ne emrederlerse odur" diyenlerin teslimiyetini taşıyanlara mı ait olacaktır?

Ömer Baştimar - Akhisar

*

Aman yarabbi! İlk sayısından beri okuduğum AKİS'in doğru haber verme prensibine ne kadar bağlı olduğunu bilmesem, bir tilkim gazete sahiplerinin giriştikleri pazarlığı açıklıyan yazınıza -tâbiri mazur görün- "iftiradır" diyecektim. Damoklesin kılıcının dehşetini anlamak için her. halde gölgesinde bulunmak lâzım... Yoksa bizim zavallı idrakimiz olup bitenleri anlamakta aciz kalıyor. Fa» kat ne olursa olsun ben atalarımızın sözündeki hakikate inanıyorum: "Cesur bir defa ölür, korkak ise bin def..."

Necati Ülker - İstanbul

*

Ne pahasına olursa olsun, doğru haber vermek basının vazifesidir diyorsunuz. Amenna... Fa» kat kendinizi düşünmüyorsanız, hiç, değilse bizleri düşününüz: Kapalı olduğunuz günlerde ne okuyacağımızı doğrusu şaşılıyoruz.

Rıza Günder - Ankara

EĞİTİM

Okullar

Köydeki mesele

Geçen haftanın ortasında Çarşamba günü Milâsta bir lise binasının temelini atan Bayındırlık Bakam ve Millî Eğitim Bakan vekili Tevfik İleri, D. P. İktidarı ileri gelenlerinin daima kaçındıkları bir bahse cesaretle temas etti ve eğitim; bakımından 1950 ile bugünü mukayese etti. Tevfik İleri Milas nutkunda "1950 yılında pek çok kaza merkezinde orta okul yokken bugün köylerde bile orta okul istendiğini" iftiharla nakletmiştir. Bundan sonra 1950 ve ondan önceki yıllarda "çocukların kanun zoruyla mektebe yollanması"ndan şikâyet eden Millî Eğitim Bakan vekili, pek tabii halen kaç köyde okul bulunmadığını ve okuma yazma çağında bulundukları halde tahsilden mahrum bırakılan ve "kanun zoruyla mektebe yolla"nmaları"na lüzum görülmiyen çocuk sayısını açıklamadı. Fethiyede "Şimdi âdet yerini bulsun diye konuşuyorum. Buraya Nafia Vekili olarak nafia işlerinden ziyade Başvekilimizin emirlerini yerine getirmek için gelmiş bulunuyorum" diyen Tevfik İleri, ihtimal Milâsta da âdet yerini bulsun diye konuşmuştu ve pek tabii bu hiç iç açıcı olmıyan eğitim meselelerine temasa lüzum görmemişti. Ama meselenin, üzerine dikkatle eğilmeyi icap ettiren pek acı cepheleri vardı. Köylü ve köy, Cumhuriyetin ilânından beri baş tacı ediliyordu. Ama köylünün zihninin ışıklandırılması için sarfedilen gayret -1940 ile 1950 yılları arasındaki devre hariç -pek azdı. Hele 1950 den sonra, "her köye elektrik" parolasıyla ortaya çıkanlar, sanki zihinlerin ışıklanması lüzumsuz, hattâ bazan zararlı bir işmiş gibi hareket ediyorlardı. Millî Eğitim Bakanlığının son ders yılı devresine dair verdiği rakamlar, bu sahadaki acı hakikatları gözönüne sermeye kâfi idi.

Bu rakamlara göre, Türkiyenin 35305 köyünün 16067 tanesinde bir ilkokul binası bile mevcut değildir. Yani Türkiyede her 100 köyden 46 sında okul yoktur. Bu sebepledir ki köylerde yaşayan 938475 okul çağındaki çocuk kara cahil kalmaktadır.

Aşağıdaki tablo tahsilden mahrum köylü çocuklarının en fazla sayıda bulunduğu 10 ildeki durumu göstermektedir:

TABLO I

		Tahsilden mahrum çocuk sayısı
1-	Erzurum	34018
2 -	Sivas	33359
3 -	Samsun	32310
4 -	Trabzon	29847
5 -	Zonguldak	29021
6 -	Diyarbakır	28389
7 -	Ankara	28053
8 -	Ordu	27339
9 -	Giresun	25818
10-	Urfa	25714

Tevfik İleri

Lâf ile nizâmat

Tahsil çağındaki okulsuz çocuklar

Vebali kimin boynuna

Neticede ümmîler ordusu mutlak olarak çoğalmaktadır. Nisbi olarak 1955 nüfus sayımı neticelerine göre Türkiyede her 100 kişiden 60 ı okur yazar değildir. Yaşlıların aydınlatılmasından vazgeçilse bile, gençlerin çoğuna okuma imkânı temin edilemediği için yarının Türkiyesine ümitle bakmak güçleşecektir.

Bilhassa memleketin Batısından Doğusuna doğru gidildikçe, köylü çocuklarının tahsil imkânları azalmaktadır. Bu bakımdan en geride kalmış il Ağrıdır. Ağrının 570 köyünden sadece 122 sinde okul vardır. Yani her 100 köyün ancak 21 inde çocukların okuma öğrenme imkânı mevcuttur, diğer 79 , köy okulsuzdur. Bu yüzden Ağrıda 15 bin çocuk okuma - yazma öğrenmek hakkından mahrum kalmaktadır. Yirmibeşer bin ümmî genç barındıran Mardin ve Urfanın durumu da hiç parlak değildir. Mardinin her 100 köyünün 77 sinde, Urfanın her 100 köyünün 72 sinde okul yoktur. 28 bin okul çağındaki ümmî çocuğa sahip Diyarbakırın durumu da aynidir.

Aşağıdaki tablo mevcut köy sayısına nisbetle en az okullu köye sahip olan 13 ilin listesini vermektedir:

TABLO II

Köylerinde en az okul olan iller

		Okullu **köy**	**Okulsuz** köy	**Yüzde** nisbeti
1 -	Ağrı	**122**	448	**21,5**
2 -	Mardin	**163**	651	23
3 -	**Siirt**	**106**	352	23

4 — Van	124	424	23
5 — D. Bakır	188	469	28
6 — Urfa	179	449	28
7 — G. Antep	167	393	30
8 — Muş	113	259	30
9 — Bitlis	85	160	33
10 - Elâzığ	218	371	88
11 — Erzurum	399	635	38
13 — Bingöl	141	176	44
13 — Hakkâri	56	70	44

Bu acıklı durum Türkiyenin Batısına, doğru gittikçe kaybolmaktadır. Batı illerinde okulsuz koy sayısı azalmakta, İstanbul köylerinde okulsuz köy sayısı 5 e kadar düşmektedir. Ama buna rağmen İstanbulda da okul çağında olduğu halde okula gitmiyen 10 bin kadar köylü çocuğu vardır. Bu durum, ilk öğretim meselesinin sadece okul yapmakla da haltedilemiyeceğini göstermektedir.

İstanbuldan sonra köylerinde en çok okul bulunan talihli il Burdurdur. Burdurun her 100 köyünün 97 sinde okul vardır. Bu ufak ve sevimli ilde, okul olmadığı için tahsil yapamıyan köylü çocuğu sayısı 1500 civarındadır. Halbuki Burdurdan da ufak Hakkâride 5 bin çocuk okulsuzluk yüzünden kara cahil kalmaya mahkûmdur. Demek ki köyde veya şehirde doğmuş olmak, okuma imkânı bulma bakımından daha başlangıçta bir eşitsizlik yaratmaktadır. Ayni eşitsizlik Türkiyenin Doğusundaki ve Batısındaki bir köyde doğan çocuklar arasında da mevcuttur.

Aşağıdaki tablo, köylerinde nisbi olarak en çok okul bulunan 11 talihli ili göstermektedir:

TABLO III

Köylerinde en çok okul olan iller

	Okullu köy	Okulsuz köy	Yüzde nisbeti
1 — İstanbul	281	5	03,2
2 — Burdur	,201	6	97.1
3 — Kırklareli	183	8	05,8
4 — Nevşehir	170	12	98.4
5 — Artvin	256	24	91.4
6 — Mutla	345	36	99.6
7 — Edirne	235	31	88,3
8 — Isparta	183	25	88
9 — Tekirdağ	247	34	87,9
10 — Eskişehir	330	54	80
11 — Bilecik	224	45	83,2

Mamafih talihli illerin sayısı, talihsiz illerin yanında pek küçük kalmaktadır Her ildeki çocuklara hiç değilse okuma bakımından eşit şans vermek ve gelecek nesillerin yarısını ümmî bırakmak vebalinden kurtulmak için Milli Eğitim yatırımlarını büyük ölçüde arttırmak lâzımdır.

Hayati dâvalar hâl çaresi beklerken, imar adı altında yolların indirilip bindirilmesiyle uğraşılmasının fecaati, acaba ne zaman anlatılacaktır!.

DİKKAT,!

AKİS'in 115 ve 123. sayısı mahkeme karariyle toplattırılmıştı. Gene mahkeme karariyle iade edilen bu fevkalâde mecmualar şimdi satışa arzedildi.

Merakla ve katıla katıla gülerek okuyacağınız- bu iki mecmuayı AKİS mecmuası P. K. 582 Ankara adresine göndereceğiniz 2 adet altmış kuruşluk posta pulu ile temin edebilirsiniz.

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

İspanya

Milletlerarası vesayet

Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı mütehassıslarının Ankarada Türkiyenin iktisadî durumunu incelediği şu günlerde, İspanya ayni teşkilatın diğer bir heyeti önünde imtihan vermektedir. Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı mütehassıslarının Madrit seyahati, İspanyanın büyük öçüde dış yardım talebiyle alâkalıdır. Bu para tabii ki evvelâ Sam Amcadan istenmiştir. Daha evvelce Güney Amerika memleketlerinde, Fransada ve Türkiyede olduğu gibi, Sam Amca, bu işin müzakeresini milletlerarası teşekküllere havale etmiştir. Buna sebep ağır şartlara bağlanmadan verilecek bir yardımın israftan başka bir işe yaramadığını, ancak politikayla başı hoş olmıyan mütehassısların rahatça bu şartları müzakere edebileceğini ve yardımın kullanılmasını sıkı kontrol altına alacağım Sam Amcanın, sayısız tecrübelerden sonra öğrenmesidir.

Madrit müzakereleri bir hayli uzun sürmüştür. Neticede İspanya, iflâsa gitmek veya politik bakımdan hiç hoş olmıyan kemer sıkma politikasına razı olmak şıklarından ikincisini seçmek zorunda kalmıştır. Anlaşmaya göre milletlerarası teşekküller, İspanyaya 250 milyon dolarlık kredi açacaklardır. Buna mukabil İspanya devalüasyon yapacak, bütçe masraflarını azaltacak, kredileri kısacak, ithalâtta lisans usulünü kaldıracaktır. Bir kelimeyle, yardımın karşılığı olarak, Türkiye gibi istikrar politikası takibine başlıyacaktır.

İthalâtta lisans usulünün kaldırılması, rejimin nüfuzlu şahıslarını Ziyadesiyle kızdırmıştır. Zira nüfuzlu şahıslar, her kula nasip olmıyan lisansları kolayca elde etmekte, bu sayede oturdukları yerden yüz milyonlar kazanmaktadırlar. Şartlı istikrar programının tatbiki, New Statesman'in tabiriyle, bu çok kârlı gangsterliği ortadan kaldırmaktadır. Bunun mesut azınlığı öfkelendirmemesine imkân yoktur.

Franco'yu en çok üzen, bütçe masraflarının azaltılması olmuştur. Zira Franco rejiminin son yıllardaki en büyük medarı iftiharı imar hareketidir. Meselâ imar programının yüzde 50 fazlasıyla gerçekleştirildiğinin ilânı, bitip tükenmiyen kalkınma propagandasının yıllardır başlıca gıdasını teşkil etmektedir. Bütçe masraflarının azaltılması, bu tarz yatırımların durdurulmasını Veya hiç değilse yavaşlatılmasını gerektirecektir. Bu suretle rejimin başlıca propaganda silâhlarından biri elinden düşmektedir.

Tabii asıl güçlük yukarıdakiler kemeri sıkmadan, aşağıdakileri kemeri sıkmaya davet etmenin yaratacağı psikolojik zorluktur. Haklı olarak, halkın "O eskisinden çok yerken, ben daha az yiyeyim.! Bu olmaz" zihniyeti içinde, istikrar politikasının getirdiği disipline gönül rızasıyla katlanmıyacağı aşikârdır Bu durum memnuniyetsizliği arttıracak, rejimin gittikçe azalan prestijini iyice düşürecektir. İş bununla da bitmemektedir. Son derece milliyetçi ve mağrur İspanyol halkının dışardan empoze edilen bir disiplini "haysiyet kırıcı" bulacağı, Franco rejimi tarafından çok iyi bilinmektedir. Bu sebeple daha yardım anlaşması ilân edilmeden, Ticaret Bakanı Alberto Ullastres "İstikrar programı, İspanyol plânıdır. Dışarıdan empoze edilmemiştir" diye konuşmağa başlamıştır.

General Franco
"Dolar hasretleri" karşısında

Kalkınma

İlâç sanayii

Sanayi sahasında bugünlerde sık sık işitilen feryatlardan birini de seltti. Millî ilâç sanayiinin şikâyeti, kredi darlığından değil de, yabancı sermayeli ilâç şirketlerindendir. Türkiye'de hâlen Squibb, Abbot, Hoechst, Wander, Pfizer, Birleşik Alman (Bayer, E. Merck, Schering, Knoll), Roche, Mirel (Sandoz), Carlo Erba olmak üzere, 10 yabancı şirket Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan faydalanarak tesisler kurmaktadırlar. Bu şirketlerden 6 sı istihsale geçmiş durumdadır. İşte yerli ilâç sanayiini telâşa düşüren budur. Ayni ilâçların imaline yönelen bu ecnebi firmaların -"memleketimizin halk psikolojisinde yabancı ilâç markalarına karşı olan rağbet" de gözönünde tutulursa-, yerli ilâç sanayini yok etmelerinden korkmaktadırlar.

Yerli ilâç sanayiinin temsilcilerinin iddialarına göre, yabancı sermaye ile kurulmuş fabrikalar, müstehlikin esasen mevcut sanayi kapasitesi ile karşılanabilecek ihtiyaçlarına cevap vermekle yetinmektedirler. Başlangıçta memlekette imal edilemeyen ilâçları veya ilâç ham maddelerini yapmak vaadi ile gelen firmalar, bu vaadlerini çabucak unutup kolay ilâçların imaline gitmektedirler. Yani ecnebi sermaye, sadece aşırı kapasite yaratmakta, döviz israfına sebep olmaktadır.

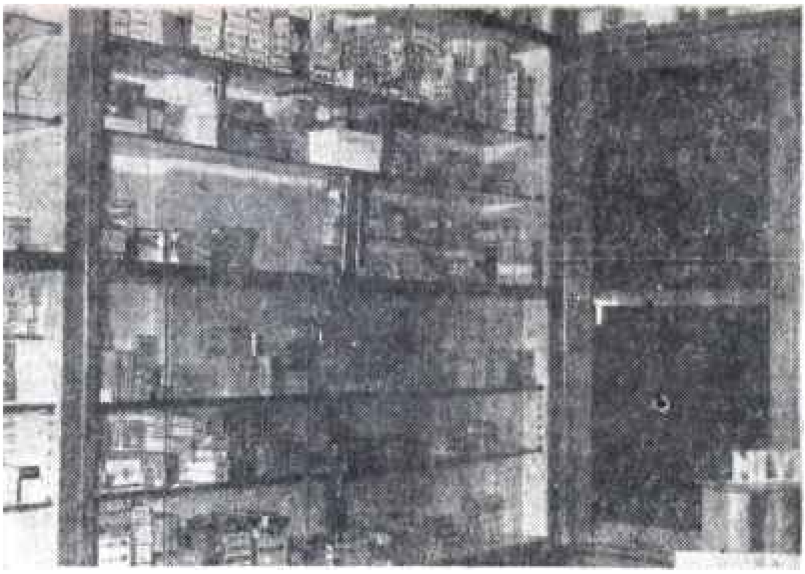
Eğer bu iddia doğruysa, ilâç sanayiine gelen ecnebi sermaye aşırı kapasite yaratmaktan başka bir işe yaramıyorsa, rekabetin faydalarını ve yerli ilâç sanayiinin yüksek maliyetlerini unutup şikâyetçilere, hak vermek lâzımdır. Zira fakir Türkiyenin bol keseden aşırı kapasiteler yaratmaya takati yoktur. İsrafı önlemek için yerli sanayi ile ecnebi sermayeli sanayi arasında rasyonel bir işbölümünün tesisi zaruridir.

Bu mesele hiç şüphesiz diğer sanayi kollarında da yavaş yavaş kendini hissettirecek, kaynakların israfına sebebiyet verecektir. Cezbe içinde, gelişi güzel yatırım yapmaktan vazgeçilmedikçe ve bir yatırım plânı yapılmadıkça bunun başka türlü olmasına elbette ki imkân yoktur.

Yem Sanayii

Görülmemiş kalkınmanın sırf şirket kurmak için kurulmuş intibaını veren tesislerinden biri de Yem Sanayii T. A. Ş. dir. Yem Sanayii -mecazî mânada değil- memleketin hakikaten muhtaç olduğu tesislerden biridir. Meraların mecburen ekilmesi dolayısile gerileyen hayvancılığın canlandırılması, ancak yem sanayiinin gelişmesine bağlıdır. Bir hayvandan alınan et miktarının artması, büyük ölçüde rasyonel beslenme sayesinde mümkündür. Türkiyede bir sığır 87 kilo et verirken, iyi beslenme yüzünden Avrupada sığırlardan 235 - 275 kilo et alınabilmektedir. Bu sebeple yem işi, hayvancılığın temel meselesidir. -Memleketimizde 10,9 milyon baş sığır ve 26,8 milyon bas kovun bulunduğuna göre yem ihtiyacı milyonlarca tona baliğ olmaktadır.

Meselenin azemetiyle mütenasip olmamakla beraber, 1956 Kasımında 5,3 milyon lira sermayeli Yem Sanayii T. A. Ş. kurularak işe başlanmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ziraat Bankası, Üretme Çiftlikleri, Et ve Balık Kurumu, Yapağı ve Tiftif A. Ş. ve Ziraî Donatım Kurumu-

Eczahane raflarındaki ilâçlar
Yerli sanayii dertli ediyor

nun sermayesine katıldığı . şirket, yurdun muhtelif yerlerinde 15 adet yeldeğirmeni kuracak ve yılda 250 bin ton kesif yem istihsal edecekti. Yem ihtiyacının milyonlarca tonu aştığı düşünülürse, gaye son derece mütevazidir.

Şirketin programına aldığı 12 adet 6 tonluk, S adet 3 tonluk yem fabrikalarının Ankara, Konya, Erzurum, İstanbul, Bandırma, İzmir, Eskişehir ve Mersinde kurulması karar altına alınmıştı. Bunlardan Ankara, Konya ve Erzurumdaki fabrikalar 1958 yılında faaliyete geçeceklerdi. Gelgelelim 1958 Mayısında tetkiklerde bulunan Başbakanlık Umumî Murakabe Heyeti mütehassısları, mezkûr fabrikaların montajı ile binalarının ikmal edilmemiş durumda olduğunu gördüler. Bu sebeple şirket 1957 yılında hiç bir işletme faaliyeti gösterememiş oldu.

Tabii ki şirketin mazereti hazırdır: "Et ve Balık Kurumunun arsa mevzuunda kâfi derecede müzaheret göstermemesi ve Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından kurulması kararlaştırılan fabrikaların vaktipde İkmal edilmemesi" dolayısile işler gecikmiştir. Ama bu arada biç gecikmiyen bir şey vardır: O da idare Meclisi üyeleri ve murakıplann ücretleridir. Bu işletme faaliyetine başlamamış ufacık şirketin 6 kişilik İdare Meclisi üyeleri tıkır tıkır işlemekte ve 1957 bilançosu 89 bin lira zararla kapanmaktadır.

Avrupa Birliği

Altılardan sonra, yediler

Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un "Müşterek Pazar"' adı altında bir zenginler kulübü tesisinden sonra, bu kulübün dışında kalan diğer zengin 7 Avrupalı memleket rakip bir kulüp kurmaya karar vermişlerdir. Bu 7 memleket İngiltere, Norveç, İsveç, Danimarka, Portekiz, İsviçre ve Avusturyadır. Altı üyeli Müşterek pazarın 170 milyon nüfusu toplamasına mukabil. Yediler 85 milyon kişiyi bir araya getirmektedirler. Mamafih istihsal kapasitesi ve dış ticaret bakımından bu ikinci kulüp, birincisiyle her bakımdan güreş tutacak kudrettedir.

Yediler Kulübünün hazırlıkları hâlen Stokholm'de devam etmektedir. Yediler kendi aralarında sınaî mamullerin gümrüksüz tedavülünü temine çalışmaktadırlar. Elebaşılığım İngilterenin yaptığı Yedilerin maksadı, Müşterek Pazara karşı pazarlık kudretlerini arttırmak ve oradan gelecek farklı muamelelere topluca mukabele edebilmektir.

Meselenin bizim bakımımızdan acı tarafı, zengin Avrupalılar kendi aralarında iki kulüpte toplanırlarken, Avrupanın iki fakir üyesi Yunanistan ve Türkiyenin tamamile unutulmasıdır. Siyasi bakımdan olduğu kadar iktisadî bakımdan da Avrupaya bağlı bulunan Türkiye ve Yunanistanın kulüp dışı kalması, AKİS'in müteaddit defa belirttiği gibi, bu memleketler için büyük bir talihsizliktir. Bunda da başlıca mesuliyet payı, iktisadi meseleleri büyük bir egoizm içinde düşünen zengin Avrupalı dostlarındır. Bu egoizm karşısında, Türkiye ve Yunanistana Sam Amcadan daha fazla yardım beklemekten başka yapacak 'bir iş kalmamaktadır.

Stokholm'den bir görünüş
"Yediler"in toplantı yeri

AKİS'İN YAZI MÜSABAKASINDA
ÜÇÜNCÜLÜĞÜ KAZANAN MAKALE

Milletlerin İktisadi Kalkınması Niçin Hürriyet içinde Olmalıdır ?

Yılmaz Behçet BÜNYANLIOĞLU

İktisaden geri kalmış memleketlerde hayat standardının yükseltilmesi milli gelirin arttırılmasını hedef tutan büyük yatırımları gerektirir. Gaye ve şartların ilmî gerçekler muvacehesinde etüdü ile yapılan programlar gereğince yürütülen kalkınma, halkın gerçek ihtiyaçlariyle gerçek imkânlarına uymak mecburiyetindedir.

Büyük kapitale ihtiyaç gösteren yatırım problemi sadece devlet kasasının açılmasiyle halledilmez. Millî istihsal ve geliri arttırarak tesislerin plânı ve inşaı müddetince halkın idareye muaveneti şarttır. Bu ise milli bir tasarruf hareketi, millî bir dayanışma ve millî bir fedakârlık (kemer sıkma) demektir. Halkın bu birliği gösterebilmesi idareye lanı bir itimad beslemesiyle mümkündür. Çok çalışmak, mütevazi yaşamak, lüksten kaçmak, fasla vergi vermek ve yıllarca büyük sıkıntılara katlanmak, halkın, ödediği paranın gittiği yerden emin olmasını gerekli kılar.

İktisaden geri kalmış milletler için en ideal idare sekli olan devletçiliğin suiistimale müsait zayıf tarafları olması, bilhassa iktisadi halkınla müddetince, büyük zorlukların tezahürüne sebep teşkil eder. Meselâ partizan bir grupun bu çeşit rejimlerde idareyi ele alması ve devletin partizan idareciler tarafından kolayca sömürülen zengin bir çiftliğe çevrilmesi, kanser gibi, gelişi kalay ama kurtulması son derece müşkül bir hastalıktır.

Partizan rejimin bir memlekette yerleşmesi, derintin tamamen keyfi idaresi ve muayyen bir zümrenin, her türlü idealden mahrum bir grupun, zengin devlet çiftliğinde anahtar 'mevkilere geçip "bal tutan parmak sahibi" kimseler olmaları ancak bir şartla kabildir: Hürriyetlerin kısılması ve dolayısiyle âmme kontrolünün ekarte edilmesi!..

İktisadi güçlükler içinde inleyen kir milletin, fedakârlık yapan ama karşılığını göremiyen insanların, vergi veren, nereye gittiğini saramayan kimselerin hürriyetlerinin kanun yoluyla kısılması "keyfî çiftlik idaresi"nin ilk hedefidir. Devlet kapısının menfaattiler için bu derece cazip olması, iktidar partisinde olduğu kadar muhalefette de aynı hırsların büyük rol oynamasına yol acar. Burada da menfaatçilerin hırsla ileri atılmaları idealistleri sukutu hayale uğratır. Artık fikirlerin mücadelesi olan bir demokrasiden değil, ancak hırsların çarpıştığı bir "menfaatokrasi"den bahsolunabilir.

İktisadi kalkınmanın yatırıma, yatırımın sermayeye, sermayenin tasarruf ve fedakârlığa, bununsa âmme ve idarenin karşılıklı itimat ve işbirliğine lüzum gösterdiğini yukarda belirtmiştik. Karşılıklı itimat ve işbirliği ise ancak eşit şartlar altında mümkündür. En tabii insan haklarını tanımayan, hürriyetleri hiçe sayan bir rejim halkın sevgi ve itimadını kaybeder; dolayısile kalkınmanın en mühim faktörü yok olur.

Partizan idarenin istikbal kaygısı, ekonomik kalkınma gayesiyle ve en büyük fedakârlıklar pahasına bir araya toplanan büyük imkânların heder olmasına yol açar. İlim adamları, mütefekkir ve münevverleri en mühim milli - ekonomik mevtalar üzerinde dahi fikir yürütemiyecek kadar baskı altında bulunan, parlâmentosu, muhalif siyasi partileri ve hür basını dar çemberler içinde harekete ve faaliyete mecbur olan milletlerin istikbali "menfaatokratik" rejinin keyfi, siyasi ve şahsi gidişine bağlıdır. Milletin alın teri fedakârlığı böylece "siyasi investisman curcuna" terkedilir. Hürriyetlerin kontrolü, kontrolün plân ve programı, plân ve programın ise lininini hayat seviyesini yükselterek en kıta yolu birlikte getirecekleri hakikati, partizan idarecilerin "hürriyet" kelimesinden son derece korkmalarının sebebi olsa gerektir.

Bir milletin millî birlik, güven ve inançla kemerleri sıkarak kir araya" getirdiği muazzam imkânların memleket ihtiyaçlarının en mühimlerine sarfı ve bunların tâyini, tenkid ve müzakeresi ancak tam bir hürriyet içinde mümkündür. Aksi takdirde partizan idarenin fırsat düşkünü yardakçılarının milletin murakabesinden katıp imkânları keyfi ve siyasi gayelerle heder etmelerine mâni olmak imkânsızdır. Buna göre kontrollü Amme ile idareci zümre arasında müstakil bir adalet mekanizması ve, her üç grup için de "en hakikî mürşit" olan ilmin, hür ilim adamlarının Ve hür üniversitenin varlığı kaçınılmaz bir şart değil Alidir?

Amme kontrolü altında çalışmak verimli olduğu kadar zordur da... Bu sebeple kimya reaksiyonları gibi "dirençten kaçma" prensibine uyan insanlar dalma kontrolden korkarlar. Halbuki kişi kendisini mesul gördüğü ve dalma hesap vermek mecburiyetinde olduğunu unutmadığı müddetçe verimlidir. Hesap hakkı ise asıl hak sahibi olan "âmme"den alınıp sadece hizmetle mükellef bir "tümre"ye verilebilir mi? Kalkınmayı bir dikta rejimiyle birleştirmek isteyen zümre ve kontrolden katıp ya suiistimale veya uyuşukluğa giden idare ile, kendisinden sadece fedakârlık istenen, ama hak ve hürriyetleri çiğnenen halk arasında açılacak uçurum yeni bir Peron, yeni bir Nuri Sait, yeni bir Batista faciasıyla neticelenmez mi?

Bir taraftan halktan en büyük feragati beklerken diğer yandan fedakârlık yükü altında ezilenlerin ıstırap çığlıkların boğmak üzere hürriyetlerine el atmak ve en acısı murakabeyi reddetmek!.. Bu yel değirmenin suyunu kesmektir; yatırımların kaynağını kurutmaktır... Kaybolan zamana, heder edilen emek, imkân ve fedakârlıklara acımak gerekir!..

Milletlerin hayat standardını yükseltmek amacı ile girişilen kalkınma despot bir idare altında ve hürriyetsizlik içinde hedefine ulaşsa dahi köleleşen bir toplumun, hür yaşamayı unutan bir cemiyetin bir hamle daha yapıp kölelikten kurtulması için ilkinden çok daha fazla gayret ve zamana ihtiyacı vardır. Bizde ise böyle bir teşebbüs zaten iflâsa mahkûmdur; zira biz "her şeyi öğrenen ama köleliği öğrenemiyen bir milletin ahfadıyız.

Ammenin en kıymetli kontrol arsanı olan basın bir milletin sinir sistemi, üniversite sağduyusu, mahkeme ise mantığı mesabesindedir. Basını susturmak veya hür faaliyetten mahrum kılmak, bütün vücuda en ufak reaksiyon »e hareketten dahi âciz bırakan felçle eşit anlamda olmaz mı? Üniversiteyi baskı altına almak milleti, sağduyusunu kaybetmiş insanlar gibi, delâlete şevketmez mi? Adalet hürriyetini tanımamak, bu vücudun kendi organlarının hareketlerini kontrolden âciz kalmasını gerektirmez rol?

Bizim bugünkü şartlar altında kaçınamıyacağımız devletçiliğin bilhassa iktisadi kalkınma müddetince. Yukarıda saydığımız şekilde, İstismara müsait zayıf noktalarının teatiye ve takviyesi "hür hasın"la "âmine kontrolü"ne, "hür muhkeme" ile "hukuk devleti"ne ve "hür üniversite" ile "hayatta en hakikî mürşit olan ilme" dayanmaktan başka bir yoldan mümkün müdür?

DÜNYADA OLUP BİTENLER

İtalya

Yeni ortaklar peşinde

Fransa cumhurbaşkanı General de Gaulle'ün geçen hafta sonunda nihayete eren İtalya seyahati, bir yıldan beri iktidarda bulunan uzun boylu adamın devlet başkanı sıfatıyla memleket dışına yaptığı ilk yolculuktu. Böyle olunca, tertiplenen bütün merasimlerin, kabul resimlerinin son derece şatafatlı ve "hâdisenin ehemmiyetiyle mütenasip" gözükmesi için hiç bir şey ihmal, edilmedi. Zaten, General hazretleri, iktidara geldiği günden beri işlerin merasim safhasına ne kadar ehemmiyet verdiğini açıkça belirtmişti. Ona göre, Fransanın "büyüklüğü"nü tekrar canlandırmanın yollarından biri de -dış siyasetteki inatçılığı ve naza çekmelere ilâveten şatafatlı merasimler tertip etmek, sesleri ve parlak üniformalar sayesinde Fransızlara biraz "millî gurur" aşılamaktı. General de Gaulle, 1939'dan beri Fransanın içine düştüğü buhranların, bozgunların ve beceriksizliklerin başlıca sebebi olarak bu "milli gurur" yokluğunu görmekteydi. Fransızlara kendilerinin "büyük bir millet" e mensup oldukları iyice anlatılabilse ve onlarda biraz çalışkanlık ve haysiyet hisleri canlandırılsa, bütün meseleler kendiliğinden halledilecekti Elysee sarayında tertiplenen merasimlerden Comedie Française'de oynatılan piyeslerin seçimine kadar yeni hükümetin her hareketine hâkim olan bu zihniyet, son İtalya seyahatinde de açıkça kendisini gösterdi. Cumhurbaşkanlığı sarayının önünde eski saray muhafızlarının üniformasını giymiş askerî birlikler bekletenler veya devlet tiyatrolarında "büyük" Fransız klâsiklerinden başkasına yer vermeyenler.. Alplerin ötesine tertiplenen bu kısa yolculukta da Fransız milletinin millî gururunu okşıyacak teferruatı hiç ihmal etmediler.

Genaral de Gaulle'ün İtalya seyahati, Napoleon III. tarafından Lombardia'da kazanılan zaferlerin yüzüncü yıldönümüne tesadüf ettirildi. Tam yüz yıl önce,- aslında bir diktatörün heveslerine hizmet ettikleri hâlde İtalyanın kurtarıcıları gibi görünce Fransız orduları 4 Haziran 1859'da Magen'tada, Haziran 1859'da da Solferino'da Avusturya ordularını yenmişlerdi. Şimdi de, tam Solferino zaferinin yıldönümü gününde Fransa cumhurbaşkanının İtalyan toprağına basmasından daha mânalı ne olabilirdi? De Gaulle'ün etrafındakiler bu muazzam buluşlarından dolayı kendi kendilerini tebrik ettikten sonra, hemen İtalyaya haber ulaştırdılar. Romadaki büyükelçi başta olmak üzere, İtalyanın bütün şehirlerindeki Fransız konsolosları mahallî makamlarla tamasa geçecekler, tertip edilen merasimlerin şimdiye kadar yapılanlardan kat kat Üstün olması için gereken bütün teşebbüsleri yapacaklardı.

Bütün 'bu gayretler tabiî boşa çıkmadı. İhtiyar generalin büyüklük merakını zaten çok iyi bilen İtalyan hükümeti, seyahatin başlangıç noktası olan Milano'dan itibaren, tantana ve şatafat dozu adetâ gülünç kaçacak kadar fazla, karşılama, merasimleri tertip etti.

Aslına bakılırsa, General de Gaulle'ün bu seyahati sadece gösteriş merakını tatmin, edebilmek maksadıyla yapılmıyordu. Fransız hariciyesi, Roma temaslarından çok şeyler beklemekteydi. Amerikan atom üslerine müsaade etmemekle 'NATO içinde bir hayli sempati kaybettiğini gayet iyi anlayan Fransa, Avrupalı

General de Gaulle
Bir büyük adam

dostları arasında -Almanyaya ilâveten- başka ortaklar aramak lüzumunu hissetmişti.

Adenauer'den sonra

İktidara geldiği günden beri Almanyayla sıkı bir dostluk kurmağa bilhassa dikkat eden General de Gaulle bu noktada hayli muvaffak olmuş sayılabilirdi. Otoriter devlet idaresi ve dış siyaset mevzularında görüşleri birbirine çok yaklaşan uzun boylu General ve İhtiyar Şansölye sık sık temas etmişler ve en sonunda artık "Paris-Bonn Mihveri" diye anılan bir siyasî yakınlaşma meydana getirmişlerdi. İktisadî mevzularda ve Sovyetlerle münasebetlerin idaresinde kendilerinden oldukça farklı düşünen İngilizlere karşı böyle bir. mihverin nekadar faydalı olacağı aşikârdı. Fakat ne yazık ki, mihverin Almanya tarafından son günlerde bâzı aksamalar olmuştu. İhtiyar Şansölyenin iş "başından ayrılmak arzusunu açığa 'vurması, milletlerarası hesaplarını Adenauer-De Gaulle dostluğuna dayandıran Fransız hariciyesini hayli endişeye düşürmüştü. Gerçi şimdi, seksen dört yaşındaki Şansölye iktidardan ayrılmak niyetinden dönmüştü ama, bu defa memleketteki siyasî itibarı da bir hayli sarsılmıştı. Bir itibar kaybı ve bilhassa Şansölyenin yaşı, kendisinin daha uzun müddet Alman siyaset sahnesine hâkim olamıyacağıın gösteriyordu. Fransanın dış siyasetini böyle istikbali karardık bir mihvere dayandırmanın sakatlığını anlayan diplomatlar artık daha esaslı bazı tertipler düşünmektedirler. İçerdeki işleri azçok yoluna koyduğunu zanneden General De Gaulle, şimdi Avrupa liderliği peşindedir. NATO camiası içinde Amerikan - İngiliz ittifakından şikâyet edenlerin ve bu ittifak yüzünden sözlerini geçilememek durumunda olanların mevcudiyetini gayet iyi bilen Fransız hariciyesi de aynı camla içinde başka bir ağırlık merkezi kurmak ve onun başına geçmek niyetindedir.

Akdeniz donanmasını harp zamanında bile NATO emrine yermek istememesi ve nihayet atom uçaklarının kendi topraklarında üslenmesine razı olmaması zaten Fransayı "Amerikan generalleri tarafından en az sevilen Avrupalı, memleket" durumuna sokmuştu. Tecrit edilmiş dulumda kalmaktan korkan ve NATO içinde yeni yakınlaşmalara ihtiyaç duyan Fransa, "Türkiyeden sonra Amerikalı generaller tarafından en çok sevilen memleket"ten, yani İtalyadan işe başlamayı usun vadeli plânları bakımından daha uygun görmüştü. İtalyanın, iç siyaset durumu dolayısıyla -sol partiler son mahalli seçimlerde hayli ilerleme kaydetmişlerdir- Amerikan yardımına ve desteklemesine gittikçe daha fazla ihtiyaç duyduğu bilindiğine göre,. NATO içinde bir Fransız İtalyan yakınlaşmasının hemen meydana gelmesine ihtimal vermek hayli güçtür. Fakat, herşeye rağmen. General de Gaulle. bu son temaslarıyla, bir zemin yoklamasına girişmeyi faydalı görmüştür.

Hep o ezeli dert

Aslına bakılırsa, son İtalya seyahatinin, uzun vadeli NATO siyasetinden çok, Cezayir meselesi bakımından Fransaya faydalı olabileceği düşünülmüştür. Geçen asrın ortala* rından beri Kuzey Afrikada cereyan eden Fransız - İtalyan rekabeti henüz tam manasıyla sona ermiş sayılmaz. Askerî felâketler yüzünden Libyadan atılmak zorunda kalan İtalyanlar, bu defa -tıpkı bir asır önce

yaptıkları gibi- ticarî ve iktisadi yollardan Kuzey Afrikaya sızmakta berdevamdır. Ayrıca, meselâ Tunus gibi yerlerdeki İtalyan nüfusun fazlalığı da Kuzey Afrika politikası güden bütün devletler tarafından gözönünde tutulması gereken âmillerden biridir.

Fransa, gerek yeni bağımsızlığa kavuşan Kuzey Afrika devletlerine karşı, gerek Cezayir miliyetçileri bakımından, İtalyanın şimdiye kadar takip ettiği siyasetten pek memnun kalmamıştır. Paristeki resmî çevreler, bu mevzularda İtalyanın güttüğü pasif ve yarı-tasvipkâr politikanın gerisinde bazı sinsi niyetlerin yattığından şüphelenmektedirler. İşte, General de Gaulle, Quirinale sayarayındaki görüşmeler sırasında, Gronchi ve Pella'dan "Kuzey Afrika meselelerinde daha fazla anlayış" beklediğini belirtmeğe bilhassa dikkat etmiş olmalıdır. Zaten, Debre hükümetinin -daha doğrusu başbakanın gerisindeki uzun boylu cumhurbaşkanının- son zamanlardaki niyeti, Cezayir meselesini bir "NATO dâvası" 'olarak gösterebilmek ve bütün müttefiklerden bu hususta yardım talep etmektir. Böyle bir görüşün Cezayir meselesini Fransanın bir dahilî dâvası sayan görüşle açıkça çatışma hâlinde olması Parisli siyasetçileri pek fazla endişelendirmemektedir. Onlar için mühim olan, bir yolunu bulup bu ezelî derdi halledebilmektir.

Sovyet tehdidi karşısında Avrupanın savunulması bakımından Cezayirin son derece elverişli stratejik üstünlükleri bulunduğunu iddia eden Fransa, kendi başına içinden çıkamadığı bu meselede NOTA'lu müttefiklerinin desteğini kazanmak için yeni bir siyasî kampanyaya başlamıştır. İtalya seyahati bu kampanyanın ilk safhası sayılmalıdır.

Fransa

Alafranga demokrasi

İktidara "lütfen" gelişinin yıldönümünde İtalyaya '"büyüklük seyahati" tertipleyen General de Gaulle, Fransanın iç rejimi bakımından ne yapmak niyetinde olduğunu henüz iyice kestirebilmiş değildir. Bir yıllık tatbikattan sonra, cumhurbaşkanı, kendi arzusuna göre yapılan ısmarlama anayasanın bile kâfi derecede "verimli" olmadığı kanaatindedir. Fransayı daha süratle derleyip toplamak, büyük millet seviyesine çıkarmak için, hükümete verilen yetkileri daha da arttırmak gerekmektedir. 1958 Anayasası, icra makamlarına tanınabilecek yetkiler bakımından modern demokrasilerde görülebilecek azami haddi bile aşmış gibidir. Şimdi, bütün bu aşırılıklara ilâveten, hükümeti daha fazla kuvvetlendirmek Fransayı demokrasi olmaktan çıkarabilir. Halbuki, bu da General de Gaulle'ün işine gelmemektedir. Kendisi, iktidara getirildiği günden beri. hürriyetler mevzuunda oldukça müsait bir intiba bırakmış, kuvvetli hükümet arzusuna rağmen, Fransız, vatandaşlarını ana haklarından mahrum bırakmak niyetinde olmadığını da göstermiştir. Fakat, bir yıldır hâlledilemeyen eski dertler karşısında sabırsızlanan halk efkârı ve geçim sıkıntısı çeken isçi kütleleri Debre hükümetinden şikâyete başlayınca, ana hürriyetlerle kuvvetli hükümet arasında kurulan muvazenenin nazikliği tam manasıyla ortaya çıkmış gibidir.

De Gaulle'cülerin şimdiki tutumları, Fransada köklü bir rejim değişikliğine gitmektense, perakende otoriter tedbirler sayesinde durumu biraz daha idare edebilmekten ibarettir. Bu bakımdan, kendilerine "Yeni De Gaulle'cüler" adını veren Biaggi ve La Malena adlı iki milletvekilinin Meclise getirdikleri basın kanunu tasarısı bilhassa dikkati çekmektedir. Bu tasarıya göre. "ordunun maneviyatını bozacak şekilde" yazılar yazarı muharrirler bundan sonra küreğe mahkûm edileceklerdir Askerî mevzularla alâkalı haberlere ve makalelere karsı konulması istenen bu yeni tahditler, hiç şüphesiz Cezayir meselesindeki şikâyetleri susturmak hedefini gütmektedir. Bağımsız basın, hükümetin Kuzey Afrika siyasetini tenkidte berdevamdır. Ordu içinde ve dışında sürüp giden suiistimaller, askerlerin mahallî halka muamele ediş tarzları ve nihayet hükümetin ne yapacağını bilmemesi günlük ve hartalık gazetelerde acı yazılara sebep olmaktadır. Şimdi, "küreğe mahkûm

Michel Debre
Demokrasinin incesi üzerinde

olmak korkusuyla bu tenkidlerin sona ereceği umulmaktadır. Ayrıca, bütün memleketlerde olduğu gibi, Fransada da, bu gibi yeni hükümler getirilirken basın cephesinin zayıf noktaları da ihmal edilmemiş, muharrirlerle birlikte gazete sahiplerini, matbaacıları ve bayileri cezalandıracak hükümler konmuştur.

Şiddet tedbirleri

Alafranga demokrasi taraftarlarının muhalif basın hakkında düşündükleri tedbirlerden birisindeki kurnazlık payı hayli yüksektir. Yeni basın kanunuyla alâkalı olmayan ve ayrı bir hükümet kararnamesi şeklinde hazırlanan bu tedbire göre, "doğrudan doğruya haber organı olmayan " haftalık yayınlar, basına tanınmış olan posta kolaylıklarından ve bazı vergi muafiyetlerinden faydalanamayacaklardır. Hükümete yakın çevrelerin iddialarına bakılırsa, böyle bir tedbirden maksat, "Confessions" vesaire gibi "havaiyat" mecmualarının piyasayı istilâ etmelerini güçleştirmek ve bunları ciddî yayınların gördüğü himayeden mahrum bırakmaktır. Fakat, bütün mesele "doğrudan doğruya haber organı olmak" sözünün tefsir ediliş tarzına bağlıdır. "L'Express" ve "Le Canard Enchaîne" başta olmak üzere bazı haftalık gazetelerin bilhassa Cezayir mevzuunda hükümeti ne kadar ağır tenkidlere maruz bıraktıklarını bilenler, alınacak tedbirlerin bu sahaya tevcih edilmiş olmasından şüphelenmektedirler. Haftalık gazeteler, "doğrudan doğruya haber organı" sayılacak mıdır, yoksa bunlar da "fikir organı" kategorisine konup ağır malî külfet altına mı sokulacaklardır? Bütün mesele, iktidardakilerin niyetine bağlı kalmaktadır.

Bir bakıma, Fransada son günlerde cereyan eden bazı hâdiseler, hükümetin niyetleri hakkında fazla iyimser olmağa imkân vermemektedir. Meselâ, demiryolu, uçak ve otobüs işçilerinin tasarladıkları . grev hareketi karşısında Michel Debre hükümetinin başvurduğu tedbirlerin şiddeti, De Gaulle'cülerin bu gibi şakalardan pek hoşlanmadıklarını açıkça ortaya koymuştur. Batılı demokrasilerde işçi kütlelerinin meşrû mücadele vasıtalarından biri olarak tanınan grev, artık Fransada "Kelleyi koltuğa almadan" girişilebilecek bir hareket olmaktan çıkmıştır. Paristeki hükümet, "Büyük Fransa"-nın bayraktarlığını yaptığı "büyük prensipler"le uzlaşmayan bir karar vermiş ye greve teşebbüs edecek işçilerin derhal askere alınacağını ilân etmiştir. Tabiî, Cezayirdeki kanlı boğuşmaya katılmak korkusu karşısında, "can kaygusu" ekmek dâvasından daha ağır basmış ve grev teşebbüsü suya düşmüştür. Fakat, bunun hükümet bakımından hiç de övünülecek bir başarı olmadığı herkes tarafından da kabul edilmiştir.

Yunanistan

Füzelere muhalefet

Türkiyedeki muhalefette mesuliyet duygusu bulunmadığından şikâyet edenler, Yunanistandaki muhalefete bakarak hallerine şükretmelidirler. Geçen hafta İstanbulu ve Ankarayı ziyaret eden NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak da herhalde Türkiyedeki muhalefetin ne bulunmaz bir nimet olduğunu kendilerine anlatmıştır; zira Atinanın itirazlarla dolu gürültülü siyaset havası ile Ankaradaki "NATO meselelerinde millî birlik" havasını karşılaştırmak Genel Sekreter için hayli ferahlatıcı olmuştur. Türkiyedeki muhalefet NATO emrindeki füzelerin yerleştirilmesi bakımından işin esasına itiraz etmeyip sadece andlaşmaların Meclis tasdikinden geçirilmesini istediği hâlde, Yunanistandaki muhalefet meselenin aslına karşı cephe almakta ve halk efkârını da peşinden sürüklemektedir.

Asıl dikkat edilecek nokta, Yunanistandaki muhalefetin sadece ana muhalefet partisi olan solcu E. D. A.'dan gelmemesidir. Terakkiperverler ve Liberaller gibi merkez partileri de "füze muhalefeti"ni kendi hesaplarına kârlı görmüşler ve hükümet aleyhtarı koroya katılmışlardır. Bu iki parti 1958 genel seçimlerinde ve ondan sonra yapılan belediye seçimlerinde bir hayli oy kaybetmişlerdi. Şimdi, halk efkârına pek cazip gelen ve milli hisleri tahrik etmekle gayet kolay işlenebilecek olan bir mevzuda ısrar ederek taraftar toplamak niyetindedirler. Yunan topraklarına füzeler yerleştirildiği takdirde, Rusların girişecekleri mukabele hareketleri yüzünden "bütün Elen ırkının mahvolacağı"ndan bahsedilmekte, "vatanını seven Yunanlılar"ın füze aleyhtarı kampanyaya katılmaları istenmektedir.

NATO üyesi memleketlerin başbakanları 1957 Aralık ayında toplanıp da Avrupada füze üslerinin kurulmasına karar verdikleri zaman, Yunanistan bazı ihtirazi kayıtlar ileri sürmüştü. Bir defa, istisnasız bütün üye devletler bu işe razı olmadıkça halk efkârına böyle bir şeyi kabul ettirmek biraz güç olacaktı. Meselenin bilhassa solcu muhalefet tarafından istismar edilmesi gayet kolaydı. Sonra, Yunanistanda füzelerin üslendirilmesi, Yunan - Yugoslav münasebetlerini -gayet dostane bir şekilde geliştikleri sırada- bozabilir, Balkanlarda yeni bir tatsızlığın çıkmasına sebep olabilirdi. Yugoslavya, Yunanistana yerleştirilecek füzeler yüzünden kendi stratejik ehemmiyetinin azalacağını çok iyi biliyordu.

"Sadık müttefik"

Muhalefet partilerinden Terakkiperver Partinin lideri eski ba-an Markezinis'e bakılırsa, hem fü-

Başbakan Karamanlis
Dahilî füzeler daha çetin

7.e üslerinin kurulmasına müsaade etmemek, hem de NATO'ya sadakatle bağlı kalmak pekâlâ mümkündür ve bu iki mesele birbiriyle karıştırılmamalıdır. Geçenlerde Moskovaya kadar bir "iyi niyet" seyahati yapan lider, dönüşünde yeni bir plânla ortaya çıkmıştır. Bu plâna güre, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk topraklarında atom ve füze üslen kurmayacaklarına dair bir andlasma imzalayacaklar, münasip bir karşılıklı kontrol sistemi meydana getirecekler, ayrıca bu andlaşmayı müşterek Amerikan - Sovyet teminatı altına koyacaklardır.

Yugoslavyanın itirazlarına gelince, Yunan hükümeti bu hususta da hayli güçlük çekmektedir. Koca Popoviç'in son Alına seyahati sırasında üzerinde en çok durulan meselelerden birini de bu füze üsleri teşkil etmiştir. Yugoslav Dışişleri Bakanı, böyle bir hareketin Balkanlardaki öbür devletleri de atom üsleri kurmağa, sevkedeceğini ileri sürmüş, Yanan devlet adamlarını bu tasavvurlarından vazgeçirmek istemiştir. Fakat, Karamanlis hükümetinin resmî görüşü, füze üslerinin bütün Avrupa memleketlerinde kurulmasıyla birlikte dünya harbi tehlikesinin de azalacağı merkezindedir. Amerikalı generaller tarafından da benimsenen bu görüşe göre, Sovyetlerin harbi kazanmaları, ancak, ilk hamlede Batı dünyasındaki mukabele silâhlarını mahvetmelerine bağlıdır. Atom ve hidrojen bombası yüklü füzelerden ibaret olan bu mukabele silâhlarının bir tek memlekette toplanmayıp muhtelif memleketlere yayılması, Sovyetlerin ilk vuruşlarının tam tesirli olmasını önleyecektir. Batılı mütehassıslara göre, ilk darbenin zararı böyle nisbeten hafif atlatıldıktan sonra, dünyanın her tarafına yayılmış füze üslerindeki silâhları harekete geçirmek için ancak beş dakika kâfi gelecektir.

Nato

Yeni radar perdesi

Gecen hafta Londradan gelen haberler, şimdiye kadar kurulmuş olan radar tesislerine ilâveten, NATO' nun çok daha muazzam ve masraflı bazı işlere girişmek üzere olduğunu göstermekteydi. Bundan evvel meydana getirilen radar tesisleri sadece alelade uçaklara karşı az çok emin bir haber verme sistemi meydana getirmekteydi. Simdi ise, güdümlü mermilerle ve çok yüksek irtifadan gelecek uçaklarla yapılması muhtemel hücumlara karşı haber verme sistemi takviye edilmektedir.

Yeni tesisler Norveç, Danimarka, Batı Almanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiyede kurulacaktır. Bu hustaki 21 milyon dolarlık mukavele NATO makamlarıyla İngiliz Marconi Telgraf Şirketi ve Fransız Compagnie Generale de T. S. F. arasında imzalanmıştır. Mukavele mucibince, malzemenin hazırlanmasına ve kurulmasına ilâveten, bunları işletecek personelin yetiştirilmesi de şirketler tarafından kabul edilmektedir. Yakında altı memleketin mütehassıs elemanları, staj görmek üzere, şirketlerin eğitim merkezlerinde toplanacaktır.

Yeni radar sisteminin tamamlanmasıyla birlikte, Kuzey Norveçten Türkiyenin Doğusuna kadar **3.200** kilometrelik bir sahaya bir "ihtar perdesi" gerilmiş olacaktır. Buralara yerleştirilecek olan radarlar, gelmekte olan füzeleri veya uçakları en az 500 kilometre uzaktan haber verecekler ve böylece hücum ihtarı çok kısa bir zamanda bütün NATO üslerine ulaştırılmış olacaktır. Şimdiye kadar, radarlar yoluyla yapılan haber almada en mühim mesele, çok karışık âletlerin ortaya koydukları malûmatı kısa zamanda sıraya koyup hesaplamak ve anlaşılır hâle sokmalttı. Arada geçecek olan **bir iki** dakika bile harbi kazanma bakımından çok ehemmiyetli olduğuna göre, yeni radar tesislerinde bütün hesaplar gayet pahalı elektronik makinelerle yapılacak ve böylece saniye kaybedilmeyecektir. Radar istasyonlarının çoğu -bilhassa Türkiye gibi nazik bölgelerde bulunanlar- yeraltında inşa edilecek ve dışarıdan bakıldığı zaman antenlerden başka bir şey gözükmeyecektir.

Bazı memleketler, turistik manzaraların bozulacağını ileri sürerek bu şekle itiraz etmişlerse de, bu itirazlar plânları hazırlayan Amerikalı generalleri güldürmekten başka bir işe yaramamıştır.

K A D I N

Cinsi Hayat

Eğitim ihtiyacı

Zamanımızın pek çok durduğu bir mevzu cinsiyettir. Asırlar boyunca gizlilik, günah ve ayıp perdeleri altında pek çok tahripler yapmış olan cinsiyet bugün bütün ehemmiyeti ile meydana çıkarılıp gizlilik örtüsünden de sıyrılırken ahlak bakımından olsun, kişinin, ailenin ve dolayısiyle cemiyetin saadeti bakımından olsun çok müsbet bir rol oynamaya başlamıştır. Mademki insanlar bir takım arzular duymaktadırlar, bunları bilerek duymaları, bunları eğitimle idare edebilmeleri elbette faydalıdır. Küçük yaştan itibaren tatbik edilen bilgili bir cinsi eğitinim, çocukları, gençleri, daha ileride aileyi birçok tehlikelerden koruyacağı muhakkaktır. Çocuk sahibi olan anne ve babanın, nişanlıların yeni ve eski evlilerin bu mevzuda kendi kendilerim, kulak dolgunluğu ile değil de, faydalı kitaplar ve mütehassıslar kanalı ile aydınlatmaları şarttır. Çünkü bu sahada bilgisizlik zannedildiğinden çok daha umumidir ve zannedildiğinden de zararlıdır. < Küçük yaştan bir takını fena huylar edinen, yanlış yollara saplanan çocukların ve gençlerin yanlış bir cinsi eğitim yüzünden İleride bedbaht oldukları hattâ hastalandıkları çok defa görülmüştür. Tatminsiz ve bedbaht bir hayatı olan birçok yeni ve eski evlilerin de asıl meseleleri bazan bu bilgisizlikten ileri gelmektedir. Üzerinde duracağımız birkaç nokta dahi umumiyetle bu mevzu üzerinde ne kadar az şey bilindiğini anlatmak bakımından ehemmiyetlidir. Bu noktalar*, dikkat edecek olanlar yalnız bunları tatbik etmekle ileri bir adım atmış olacaklardır.

Çocukluk Çağı

Şurasını unutmamak gerekir ki cinsi terbiye pek küçük çağdan henüz çocuk emzikteyken başlar. Çocuğunu emziren kadın yalnızca onu 'Sıhhi şekilde beslemekle kalmaz aynı zamanda bu ille tatmin mekanizmasında çocuğuna yardımcıdır. Bu devreyi çok uzatmamak, vırt zırt gocuğu emzirmeyip bunu bir saate bağlamak eğitim bakmından da, mide bakımından olduğu kadar ehemmiyetlidir.

Evdeki çocuklar bülûğ çağına gelinceye kadar tabii şekilde ve gizlenmeden çıplak olarak birbirlerini görebilmelidirler. Kız ve erkek çocukları küçük yaştan birbirlerinden gizlenecek şekilde alıştıran aileler onları gizli düşüncelere sevketmiş olurlar. Elbette ki bu, tabii bir şekilde, yıkanışken veya çamaşır değiştirirken veya böyle bir fırsatta olacak hiçbir suni şekil aranmayacak ve ifrata kaçılmayacaktır.

Kız ve erkek çocukları küçük yaştan arkadaşlık etmeye alıştırmak lazımdır. Bu oyunlar, çocuklara cinsiyetlerini manevi bakımdan tanıtmak bakımından da gayet mühimdir. Erkek çocuk, kız çocuğu himaye eder, ona karşı nazik ve centilmendir. Kız çocuk müşfik, zarif ve daha olgundur. Ama bu hep beraber "çetecilik" oynamalarına mani değildir.

Anne ve baba çocuğun en yakın en güyenilir arkadaşı olmalıdır. Bilhassa cinsiyet bahsinde çocukların sordukları sualleri daima doğru şekilde, tabii bir şekilde çiçeklerden ve hayvanlardan misal getirerek anlatmak, fakat insanlarda sevginin oynadığı rolü belirtmek, lâzımdır. Çocuğu bu mevzuda leylek masalları ile aldatmak onu başkalarından tehlikeli şeyler öğrenmeye, ailesine karşı duyduğu saygı ve güveni sarsmaya kadar götürür. Veya çocuk kendi kendine birşeylar keşfetmeye çalışır ve cinsî mevzular, biricik meşgalesi oluverir.

Anne ve baba çocuklarının cinsi meseleler üzerinde sordukları sualleri kısa, tabii, tatmin edici bir şekilde cevaplandırmalıdırlar. Fakat çocuklar sual sormadan önce onlara cinsi mevzulardan uzun uzun lâf etmek doğru değildir. Geciken suallere ancak zemin hazırlanabilir.

Çocukları cinsî bahislere ait meselelerde aldatmak kadar tehlikeli olan birşey bu mevzularda utandırmak, korkutmak, sözde bazı tehlikelerden onları korumak için cinsi münasebetten onları ürkütmektir. Çocuk doğurmaktan korkan, cinsi soğukluğu bulunan birçok kadın ve erkeklerin ıstıraplarının menbaı budur. Cinsî münasebeti hastalık getiren pis birşey olarak tarif etmek de bu bakımdan çok fenadır. Çocuk bunu sevgi ile güzellesen bir tabiat hâdisesi olduğunu idrak etmeli, eğitimin kendisini, daha mesut edeceğini. bunun da herşey gibi iyi tatbik edilirse iyi, kötü tatbik edilirse kötü olduğunu bilmelidir. Ona bu mevzuda fazla tecessüs aşılıyacak gizlilik, hissi suçluluk hissi ve iğrenme veya korku vermemek şarttır.

Nişanlılık devresi

En mühim nokta cinsi sevgiyi küçümsememde, fakat bunu hislerle ve maneviyatla zenginleştirmenin şart olduğunu bilmektir. Cinsî bakımdan birbirini iten gençler evlenmekten vazgeçmelidarler. Nişanlü3r el ele tutuştukları veya öpüştükleri zaman bundan haz duymalıdırlar. Bu evlilik için arttır.

Cinsi arzu ve yakınlık ta kâfi değildir, başka mevzularda anlağamıyan, büyük mizaç, karakter farkları gösteren, aynı alâkaları, aynı. zevkleri duymıyân gençler bu anlaşmazlıkların evlilikte cinsî arzuyu öldüreceğini bilmelidirler.

Nişanlıların cinsi arzuları ne kadar fazla olursa olsun bu tecrübe devresinde ufak yaklaşmalarla iktifa edip irade göstermeleri ve her bakımdan anlaşabileceklerine kanaat getirdikten sonra evlenmeye karar vermeleri lâzımdır. Uzun zaman evlenemiyecek gençlerin bilhassa temkinli olmaları şarttır. Çünkü bazen farkında olmadan, tatminsizlik sinirleri bozar ve gençler olur olmaz şeyler için münakaşaya başlarlar. Bunun için ciddi ve faydalı kitaplardan cinsi hayat hakkında bilgi edinmek şarttır.

Mesut bir çift

Anahtarı cinsî ahenk!

Evlilik

Evliler daima kendi hususiyetlerine göre bilgi edinmekte devam etmelidirler. Gene ehemmiyetle Üzerinde durulacak şey, cinsi hayatı küçümsememek ve onu başka yakınlıklarla besleyip daima canlı tutmaktır.

Erkeklerin evlenmeden ve evlendikten sonra kadın yapısı hakkında bilgi sahibi olup ona göre hareket etmeleri şarttır. Kadınlar bünyeleri icabı geç tatmin olurlar. Bunu bir cinsi soğukluğa bağlamadan evvel aylarca karşılıklı şefkat sevgi ve sabır göstermek, birbirini kırmadan rahatça konuşabilmek lâzımdır. Cinsi soğukluk pek nadir, bilgisizlik ise pek yaygındır.

Geçim sıkıntısı, bugün evlilerin karşılaştıkları çok çeşitli meseleler, ufak tefek hoşnutsuzluklar, o incir çekirdeği doldurmayan küçük meseleler cinsi hayatı öldürebilir. Eşlerin bütün bu sıkıntıları yatak odasının dışında bırakmasını öğrenmeleri elzemdir. Şefkat, sevgi, anlayış ve arkadaşlık cinsî arzuyu daima canlı tutar. Bu maddi ve manevi sağdır ki aileyi dış tehlikelere karşı koruyacaktır. Ailenin savunmasında cinsî bilginin yeri büyüktür.

Moda

Pamuklunun zaferi

Pamuklu kumaşın beş bin senelik bir mazisi olmakla beraber ipekli ile savaşıp yaz modasına hâkim oluşu henüz pek yeni bir hâdisedir. Bugün artık şık bir kadın yaz gardrobunu yalnızca pamuklu kumaştan yapabilir ve şıklığından hiçbir şey kaybetmez. Bilhassa son senelerde dünya piyasasına çıkan çeşitli pamuklular ipeği gölgede bırakacak kadar mükemmeldir. Bunların ipek gibi pırıltılı, yumuşak, düşük cinsleri olduğu gibi hiç buruşmayan cinsleri de vardır. Meselâ güzel bir basmadan, nasıl gündelik bir küçük elbise yapmak mümkünse, aynı basmadan bol etekli güzel bir dans elbisesi yapmak da mümkündür. Bunun için çok dekolte bir yaka ve itinalı bir biçim, güzel romantik bir kumaş seçmek lâzımdır. Böyle bir koton dans elbisesinin mesela bîr gazinoda, yaz balosunda ağır bir ipekliden çok daha, şık duracağı da muhakkaktır. Gene düz renkli bir saten poplinden en pratik bir yaz eteği veya çok abiye bir yaz elbisesi yapılabilir. Bu parlak poplinler bu sene gece elbisesi olarak bilhassa kullanılmaktadır. Bunun için belden hafifçe büzgülü, açık yakalı, kolsuz bir sade elbise yapıp eteği veya beden kısmını çiçekli kurdele halindeki garnitürlerle süslemek kâfidir. Bu romantik kurdeleler yeni elbiselere bu sene çok moda olan bir eski devir havası vermektedir.. Fakat bu romantik elbiseler yanında vücuda yakın dümdüz, kısa, yapışık ve yalnızca şık bir kemerle süslenmiş çok modern abiye elbiseler de vardır. Bunlar ketenden veya pamuklu herhangi düz ve tok bir kumaştan yapılmaktadır.

Pamuklu bir etek

Ucuz şıklık

Bu yaz çok moda olan birşey de basma ve poplinden yapılmış üç parçalı takımlardır. "Bluz-etek-şort"tan müteşekkil olan bu takımlar sokakta rahatça dolaşmak, fakat icab ettiği anda da rahatça güneşlenebilmek için hakikaten çok pratiktir. Genç kızlar ve çocuklar için de bilhassa modadır. Çizgili düz pamuklu kumaşlardan yapılan çeşitli şömizye elbiselere gelince, bu her yaşta her kadın için gayet cazip, pratik ve ganç bir kıyafettir. İşlemeli, dantelli süslü pamuklu kumaşlar da çok modadır. Bunların beyazları modern kadınlara eski zaman albümünden fırlamış bir hal vermektedir. Fakat biçimler o nispette sadedir.

Pamuklu kumaşın iyi taraflarını saymakla bitiremeyiz. Pamuklu daima genç, taze görünüşlüdür. Daha ucuza alınır, yıkanabildiği için, kolay dikildiği için de ekonomiktir. Yazın, pamuklu kumaş sayesinde her kadın kolaylıkla şık olur. Yalnız pamukluyu daima çok temiz, ütülü, jüponla kabartarak ve itina ile giyinmek şarttır. Yıkanmadan evvel son suya hafifçe kola katarak böylece ütülemek pamuklu elbiseleri bir kat daha güzelleştirecektir. Pamuklu kumaşları gösteren temizlik ve ütüdür.

Kadının Yükselmesi ve Aile Saadeti

Jalen CANDAN

Bütün dünyanın birçok memleketlerinde çıkan kadın mecmualarına bir göz atınız, hepsinin aynı mesele üzerine eğilmiş olduklarını göreceksiniz. Mesele şudur: Kadının bugünkü durumu yani daima ilerleme halinde oluşu ve evin den dış hayata doğru kayışı dünyayı düşündürmektedir. Aile hayatının bu yüzden büyük darbeyi yediğini, aile saadatinin sönmek üzere olduğunu savunanlar arasında tanınmış fikir adamları olduğu gibi erkek gibi çalışarak herhangi bir sahada şöhret yapmış kadınlar da var. Bunlara göre, kafasını yalnızca evi için işletmeyip, burnunu başka işlere sokan kadınlar neticede kadınlıklarım kaybetmektedirler. Erkek ise herhangibir sahada kendisine üstün olan bir kadına tahammül edememekte, cazibesine bir an için kapılsa bile onunla mesut bir evlilik hayatı kuramamaktadır. Bu müşahedeyi yapanlar kadını, fikren, yeniden dört duvarının arasına kapamak düşüncesinde değiller. Bunun bir nehirin akışını geriye çevirmekten farksız olacağını biliyorlar. Zaten gönülleri de buna razı olmuyor. İstedikleri bir çeşit "trük", bir çeşit hiledir. Kadın içerde ve dışarda herşeye muktedir, her sahada bilgili olacak ama erkek konuşurken susacak, zekâsını ve bilgisini perdeliyecek, haklı çıkabileceği herhangi bir -fikir tartışmasında, bile mağlûp olacak! Belki jet pilotluğu yapacak ama gene de bir fare görünce erkeğin arkasına saklanacak ve saire... Görüldüğü gibi bir çeşit hileye dayanan bu saadet reçetelerinin mazereti erkeğin daima, her sahada, kadına hâkim ve ona üstün olmak istemesidir. Bir. erkekle mesut olmak isteyen bir kadın, hiç olmazsa şeklen onun üstünlüğünü tanımak zorundadır.

Halbuki kadınla erkeği kıyaslamak ve bir üstünlük iddiası yaratmak doğru değildir. Vaktiyle evlenen' kimselerin birbirinin ayarında olmasına bilhassa dikkat edilirdi. Bugün yetişme tarzı ve ailelerin maddi durumları kadar ve belki ondan mühim olan şey, evlenecek bir kadın kafası işlemeyen bir erkekle bedbaht olacaktır. Ancak zeki bir erkeğin, kafaca basit bir kadınla mesut olduğu devirler de çoktan geçmiştir. Bunun ötesinde evlilikte kadını kadın ve erkeği erkek yapacak şey hileli bir üstünlük iddiası değil anlaşma ve cinsiyet faktörleridir.

Tartışma adabına saygı gösteren, itinalı, zarif bir kadın atom silâhları hakkında konuştuğu için kadınlığından kaybetmez. Kadını her hususta idare etmeye meraklı erkek tipine gelince, herhalde trüklerle ve hâlâ bir meziyet olarak telâkki olunmakta devam edileduran o kadınca kurnazlıklarla idare edilmekten hoşlanmıyacaktır.

M U S İ K İ

Besteciler

Saygun döndü

Aduan Saygun bir yıl kadar süren Amerika gezisinden geçen hafta Ankaraya döndü. Besteci Rockefeller Vakfı'nın davetlisi olarak yeni dünyaya gitmişti. Amerikayı ziyareti, Rockefeller tarafından tesbit edilen belirli bir çalışma programına bağlı değildi. Fakat folklor uzmanı Saygun, zamanının büyük bir kısmını, Kanadada Quebec Üniversitesinde olsun, Washington'da Kongre Kütüphanesinde ölsün, folklor incelemeleri yapmakla geçirdi ve bu iki müessesenin zengin folklor arşivlerinden, bilhassa zenci ve kızılderili halk melodileri üzerinde çalışmalar yapmakta faydalandı.

Adnan Saygun
Sanat elçisi

Saygunun Amerika ziyareti, asıl, iki eseninin New York'ta ve Washington'da ünlü musikişinaslarca icra edilmesi bakımından faydalı oldu. Geçen yıl Kasım ayında New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurul salonunda "Yunus Emre" Oratoryosu, Leopold Stokowski idaresinde Symphonv of the Air -eski NBG Senfoni Orkestrası-, Crane Korosu ve dört solist tarafından -metni İngilizceye çevrilmiş olarak- icra edildi. Dünyanın, sanat başkenti New York'un musiki basını eseri taüyük ehemmiyet vererek ele aldı ve övdü. Bu ara Amerikanın ileri gelen müzikoloji mecmualarından

Musiki Terimleri Meselesi

İlhan K. MİMAROĞLU

Bizde musiki üzerine yazı yazanlar, oturmuş, yerleşmiş, üzerinde anlaşılmış bir musiki terminolojisinin yokluğu bakımından da talihsiz durumdadırlar. Yazdıklarının mesuliyetini taşıma alışkanlığını edinmemiş bazı yazarlar, terim kullanmakta en basit bir titizliği bile lüzumsuz görmekte, hattâ akıllarına esen, kalemlerinin ucuna gelen terim leri, düşüncesizce, çok kere yanlış olarak, kâğıt üzerine geçirmekten kaçınmamaktadırlar. Daha ciddî, daha sorumlu iki üç yazar ise, terim bahsinde birbirleriyle temas etmekte, birbirlerinin fikirlerini almakta, böylece bir terim birliği meydana getirmiye çalışmaktadırlar. Gene de arasıra aralarında anlaşmazlık çatmakta, meselâ biri "kuartet" derken, öbürü "dörtlü" demeyi tercih etmekte, birinin "değişim" ya da "değiştirim" demek istediğine öbürü "varyasyon" demekte direnmektedir.

Türk Dil Kurumunun musiki terimleri mevzuuna el atmasının ve birleştirici neticelere varmasının bile, bütün yazarlar arasında tam bir uzlaşma sağlıyacağını sanmak iyimserlik olur. Unutmamalıdır ki tenkidçiler, hele musiki tenkidçileri, dünyanın en ferdiyetçi kişileridir. Bununla birlikte Türk Dil Kurumunun, musiki terimlerinde kesin bir neticeye varması, bir "Musiki Terimleri Sözlüğü" yayınlaması, hiç olmazsa "Türkçe Sözlük"ün sağladığı birleştiriciliği sağlıyabilecektir. Türk Dil Kurumu bundan iki üç yıl kadar önce, musikişinaslar arasında bir anket açmış, başlıca terimlerini üç sütun halinde, biri Fransızca, biri "Eski terimler", üçüncüsü de "Kullanılan veya teklif edilen terimler" diye bastırmış ve yayınlamıştır. Bu anket, ilerde kesinleşmesini umduğumuz Türk musiki terminolojisinin esası olabilir.

Bununla birlikte ankette şaşırtıcı yanlar yok değildir. Mesela, "Fransızca" başlığı altında birçok İtalyanca terime rastlanması niçin bu sütun için "Fransızca" başlığının seçilmiş olduğunu düşündürmektedir. Üçüncü sütunun, anket çerçevesi içinde tenkidiere muhatap olmaması gerekir; çünkü bu sütun kesinleşmiş bir sözlüğü değil, başlığında da belirtildiği gibi, "kullanılan veya teklif edilen terimler"i temsil etmektedir. Gene de, sözü geçen sütundaki terimlerin rastgele değil de, daha tutarlı olarak, daha belirli bir metoda bağlı olarak teklif edilmesi uygun olurdu. Böylece gerçi Türk Dil Kurumu daha ağır, daha uzun süreli bir vazife yüklenmiş olurdu ama, terimler üzerindeki tartışa alar en aza iner. daha kısa bir süre içinde ve daha kolayca bir anlaşmaya varılabilirdi. Teklif edilen terimlerdeki tutarlıksızlık, hem terimlerin seçiminde, hem de imlâda kendini göstermektedir. Meselâ "Sonate" kelimesi, Türkçe imlâ ile "Sonat" diye alındığı halde, "Scherzo" kelimesi olduğu gibi, asıl imlâsıyla muhafaza edilmiştir; "Skertzo" diye, okunuşuna göre teklif edilmemiştir. Gerçi "Scherzo" kelimesi "Sonate"a kıyasla bizde daha az kullanılır; anlaşılan imlânın okunuşa göre tesbitinde, kelimenin bizde kullanılış çoğunluğu gözetilmiştir. Öyleyse niçin "Flageolet" gibi, "Scherzo"ya kıyasla daha seyrek kullanılan bir kelime okunuşuna, göre "Flajolet" diye yazılıyor. -Tam Türkçe okunuşa göre de değil; sondaki "t" harfi, okunuşta yoktur-. Öte yanda, çok kullanılan "Symphonie" kelimesinin imlâsı "Sinfoni" olarak ileri sürülüyor. Kullanılışa ve okunuşa göreyse, bu kelime bizde "Sinfoni" değil", fakat "Senfoni" diye okunur ve yazılır. "Sinfoni" okunuşu, hiçbir dile Fransızca Almanca, İngilizce, İtalyanca- uygun değildir.

Öte yanda, tekliflerde -geçerlik ihtimali olsa da, olmasa da- uygunluğunu kabul etmemiz gereken bazı Türkçe karşılıklar vardır. "Atonal" karşılığı olarak "eksensiz" terimi kullanılıyor. Tabiî, "tonal" için de "eksenli". Buna karşı, armonik görevden özür "ton" kavramı, "eksen" karşılığımla anlatılmıyor; yerine "ton" ve "ses" kelimeleri teklif ediliyor. "Tonalite" kavramını anlatmak için "eksen"den daha uygun bir kelime bulunamazdı belki. Gerçi, bugüne kadar bu kavramı zihninde hep "tonal, atonal" gibi kelimelerle canlandıran, alışkanlığını bu yolda edinmiş okuyucunun "eksen" kelimesiyle karşılaştığında zihni karışabilir ama, her yeni kelime buna benzer bir tehlikeyi de beraber getirir. Sonunda kelime, kullanılış zoruyla, uygunsa, yerleşir kalır.

Türk Dil Kurumunun musiki terimleri üzerinde daha büyük önemle, daha hızlı olarak çalışmasını,, musiki yazarlarının da Kurumla terim mevzuunda işbirliği etmesini, hattâ Kurumu dürtmesini dileyelim. Dil meselesi üzerinde düşünen musikişinaslarla ve musiki yazarlarıyla dilcilerin işbirliği, musiki terimleri kargaşalığını dindirecek, belki de tamamen yok edecektir.

"Musical Quarterly"de eser hakkında bir tahlil yazısı yayınlandı. "Yunus Emre"nin Amerikadaki ilk icrasının, Grane korosunun bağlı bulunduğu New York Potsdam Üniversitesinde yapılması kararlaşmış, fakat New York'ta ve Birleşmiş Milletlerde hem de Stoko\vski idaresinde yapılacak bir ilk icranın prestiji bakımından bu tasavvurdan vazgeçilmişti. Birleşmiş Milletler icrasının ses kayıtları, İstanbul ve Ankara radyoları vasıtasiyle ve Türk - Amerikan Derneğinin, İstanbulda Küçük Sahne Kulübünün tertiplediği toplantılarda musiki çevrelerimize duyuruldu. Duyulmıyan, "Yunus Emre"nin, Birleşmiş Milletlerdeki konserden sonra, Amerikada bir kere daha icra edilmiş olmasıydı. Potsdam Üniversitesinde yapılan bu icrayı Stoko\vski değil, bizzat Adnan Saygun idare etti. Bu kere icraya Symphony of the Air değil, Üniversitenin- orkestrası katıldı. Birleşmiş Milletlerdeki İcraya yalnız 100 kişilik bir koro göndere bilen Potsdam Üniversitesi bu icraya 300 kişilik tam kadrolu bir koroyla. İştirak etti. Saygun meydana çıkan neticeden bu kere daha da memnundu. Ankarada oratoryosunu idare ettiği zaman çektiği sıkıntı lan hatırlıyor, Potsdam Üniversitesi orkestra ve korosunun gösterdiği işbirliği ve çalışma hevesi karşısında "dünya varmış'! diye düşünüyordu. Potsdam Üniversitesi her yıl, biri Noelde öbürü da Paskalyada iki büyük konser verir, bu konserlere dünyaca ünlü musikişinasları davet ederdi. Bir yıl önceki iki konserin davetli şefleri Nadia Boulanger ve Robert Shaw'du. Bu yıl da Adnan Saygun iki konserden birini idare için seçilmişti.

Saygunun Amerikada icra edilen ikinci eseri, Elizabeth Sprague Coolidge Vakfınca Ismarlanan İkinci Yaylı Kuartetiydi. Eserin ilk çalınişi, geçen Kasım sonunda Washington Konre Kütüphanesinde Juilliard Kuartetince yapıldı. İkinci Kuartetin Türkiyeye gönderilen ve geçen mevsim Türk Bestecileri Forumu konserinde Ankaralılara dinletilen ses kayıtları, Juilliard topluluğunun her zamanki üstün seviyeli çalışıyla sunduğu bu eserin, Saygunun yaratış hayatında yeni bir safhayı temsil ettiğini ortaya koyuyordu. Birinci Senfonisi ve Birinci Kuartetiyle, bu safhayı hazırlıyan besteci, İkinci Kuartetiyle en olgun eserini vermiş oluyordu. Ankaranın en müşkülpesent musiki tenkidçileri bu kuarteti övmekte ve çağdaş kuartet edebiyatının kalburüstü eserlerinden biri Saymakta birleşmişlerdi.

S İ N E M A

Festivaller

Berlin festivali

Cannes ile Venedik Festivalleri arasmda -son duruma göre Moskova Festivalini de bunlara ilâve etmek gerekir- kaldığı için "arada kalan festival" diye adlandırılabilecek olan Berlin Festivalinin dokuzuncusu geçen haftanın sonunda, ilk defa olarak bir Alman filmiyie açıldı. Allatan sinemasının festivallik film meydana getirmekteki yetersizliği, şimdiye kadar Almanyada yapılan bu festivalde en geri planda kalmalarına yol açmıştı. Mamafih bu "Alman"' filminin bile bir İtalyan rejisörü olan Luigi Comencini tarafından çevrildiğini söylemek. Almanlar için durumun yine pek parlak sayılamayacağını ortaya koyar. J. B. Priestley'nin bir komendisinden aktarılan "Und das am Montagmorgen - Pazartesi sabahında" adlı filmde. O. W. Fischer ile İsviçreli oyuncu Ulla Jacobsson oynamaktadır. Bununla beraber, Almanlar Comencini'nin filmiyle değilse bile Helmut Kautner'in modern bir Hamlat adaptasyonu olan "Der Rest ist Schweigen - Gerisi sükûn" adlı filmiyle başarı kazanmağı ümit edebilirler. Bu yeni "Hamlet"te Hardy Krüger Hamlet-, Ingrid Andree -Ophelia-, Adelhaide Seeck -Kraliçe- ve Peter Van Eyck -Kral- oynamaktadırlar. Ayrıca bugünkü İsrail üzerine Herbert Viktor'un hazırladığı renkli bir röportaj - film olan "Paradies und Feuerofen - Cennet ve fırın" da festivaldeki Alman filmlerini tamamlamaktadır. Festivale 29 usun ve 47 kısa filmle katılan 46 memleket arasında dikkati çekenler şunlardır: Fransa Claude Chabrol'un "Les Cousins - Yeğenler"ini ve Gilles Grangiers'nin. "Archimede, le clochard - Serseri Archimede"ini yollamaktadır. -Birinci film; Fransız genç nasıl sinemacıları arasında yer alan Chabrol'un, hakkında çok takdirkâr sözler toplıyan filmidir. İkincisinde ise, başrolü oynıyan Jean Gabin, her zamanki gibi usta oyunuyla dikkati çekmektedir. Amerika, festivale üç filmle katılmaktadır. Bunlardan ilki, Sydney Lumet'in Sophia Loren ve Tab Hunter'le birlikte çevirdiği 'That Kind of Woman - O biçim kadın"dır. İlk defa festivalde gösterilecek olan bu film, bir Amerikalı askerle bir İtalyan kadını arasındaki aşk macerasını nakletmektedir. İkincisi, Charles Walters'in renkli komedisi olan "Ask Any Girl - Her hangi bir kıza sor"-dur. Son yılların en iyi Amerika'n komedi oyuncularından olan Shirley MacLain ile David Niven'in oynadığı filmde, taşradan şehre gelen "açılmamış" bir kızın başında geçen aşk macerası eğlenceli bir şekilde anlatılmaktadır. Amerikan filmleri, Walt Disney'nin uzun bir dökümanteri olan White Wüderness - Beyaz Vahşet" ile tamamlanmaktadır. İngiltere, emektar dokümanter filmci Henry "Watt'ın Avustralyada çevirdiği hikâyeli film olan "The Siege of Pinchgut - Pinchgut kuşatması" ve J. Lee - Thompson'un "Tiger Bay"ı ile festivale katılmaktadır. Her iki film de bilhassa mahallî çalışmaları ile) dikkati çekmektedir.

Miyoji Ieki'nin "Hadakano Taiyo - Çıplak güneş"i ise, demiryolu işçilerinin hayatını ve bu arada genç bir demiryolu işçisinin yuva kurmak için giriştiği mücadeleyi hikâye ediyor.

-Meksika, Roberto Gavaldon-, "Poeten og Lillemor - Şair ve Lillemor" -Danimarka, Erik Ballıng-.. 1956 Berlin Festivalinde "Hitit • güneşi" ile dokümanter filmler gümüş armağanını alan, Ertesi yılki festivale de "Siyah kalem" ile katılan Prof. Sabahattin Eyüboğlu ile Prof. Mazhar Şevket İpşiroğlu, bu seferki festivale "Anadolu yolları" adlı bir dokümanterle katılacaklardır.

Bir ay önceki Cannes Festivalinin son yıllardaki en başarı festivallerden biri olarak geçtiği gözönüne alınırsa, çek sayıdaki ülkelerin bol miktardaki filmlerle katılmasına ve her zamanki intizam içinde geçmesine rağmen, bu seferki Berlin Festivalinin her zamankinden de sönük olacağı anlaşılmaktadır.

"Çıplak güneş"ten bir sahne
Berlin 1959

İtalyanlar bu yılki Berlin Festivalinde pek müsait durumda bulunmamaktadırlar. Silvio Amadio'nun festivalde ilk defa gösterecek olan filmi "Lupi nellfahisso - Uçurumdaki kurtlar" ile Paulo Heusch'ün . boksörler âlemini anlatan "Un uomo facile - Uysal bir adahi"ı ikinci derecede eserlerdir. Bunların dışında irili ufaklı öbür memleketlerden yollanan filmler arasında da şunlar yer almaktadır: "Körkalen - Ölüm yolcusu" -İsveç, Arne Mattsson-, "Herren og hans Tjenere - Efendi ile hizmetkârları" -Norveç, . Arno Skouen-, "Flor de Mayo - Mayıs çiçeği"

Sinemacılar

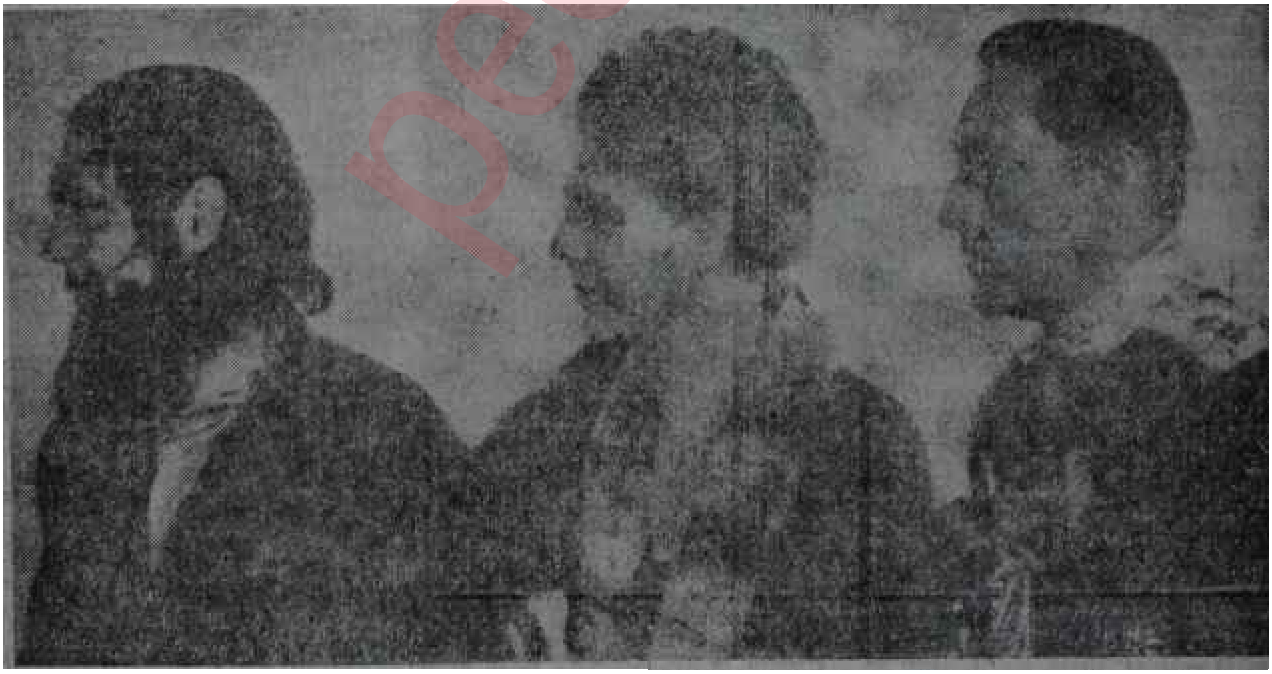
Charles Vidor'un ölümü

Aynı soyadını taşımalarına rağmen Charles Vidor ile King Vidor'un akrabalıkları yoktu. Birincisi Budapeşte'de, ikincisi Texas'ta doğmuştu. İkisi de otuzu aşkın film çevirmekle birlikte, sanat bakımından da pek benzerlikleri yoktu. Küng Vidor, bilhassa sesli filmin ilk zamanlarında ki filmleriyle kendine sinema tarihinde bir yer edinmişti, ama Charles Vidor, son otuz yıl içindeki filmlerinin hemen hiçbirisiyle böyle bir yer edinmiş sayılamazdı. Aynı soyadını taşıyan iki rejisör arasındaki

benzerlik olsa olsa, birbirinden çok farklı mevzularda filmler çevirmek bakımından ileri sürebilirdi. Bununla beraber, Charles. Vidor'un eserinde müzikli filmlerin bilhassa besteci biyografilerinin daha ağır, bastığı görülmekteydi ki bu da Vidor'un yetişme tarzından ileri geliyordu. Vidor, Budapeşte ve Berlin Üniversitelerinde mühendislik tahsitahsili yapmıştı, ama bu arada müzikle de meşgul oluyordu. Nitekim mühendislikte tutunamayınca ikinci mesleğine döndü, fakat bunda da işe birahanelerde şarkı söylemekle başladı. 1920' de Berlindeki UFA stüdyolarında sinemacılığa da el attı, ufak tefek işlerden sonra montajcılığa geçti. "Frideriacus Rex" (1922) filminin çevrilişinden sonra da bu sahadaki şansını Amerikada denemeğe karar verdi. Ama, Amerikalılar Charles Vidor'un sinemacılığına pek güvenemiyor olmalılar ki, Vidor ye--den şarkıcılığa döndü. Bu sefer biraz daha terfi etmiş bir operada basbariton olarak çalışmağa başlamıştı. 1929 da kendi biriktirdiği para ile "Bridge - Köprü" adlı kısa fil--i yapıp tenkidçilerin lehindeki yazılarından sonradır ki, "M - G - M", Vidor'a stüdyonun kapısını açmıştı, Böylelikle Vidor, 1933 de ilk uzun filmi olan "The Mask of Fu Mancku - Fu Manchu'nun maskesi" adlı macera filmiyle işe başladı. Bu arada Vidor'un kendini-biraz gösterebildiği filmler 1940 da çevirdiği "My Son, My Son - Oğlum, oğlum", Rita Hayworth'u yıldızlığa eriştiren "Cover Cirl - Kapak kızı" (1943)., Chopin'in hayatını anlatan "A Song to Remember - Unutulmaz şarkı" (19.45:), yine, Hayworth'la çevirdiği "Gilda - Gilda, şeytanın kızı" idi. (1943). Bunları ."Loves of Çarmen - Carmen'in aşkları" (19,48), "Hans Christian Andersen" (1952), "Rhapsody" (1954, "Love Me or Leave Me - Öldüren aşk". (1956) takip etti. En iyi filmi ise aynı yıl çevirdiği: "The Swan - Prensesin aşkı" idi. Molnar'ın piyesinden aktardığı bu filmde Vidor ilk defa olarak Lubistch'vari bir mizaha erişiyor, aynı zamanda Alec Guinness gibi büyük bir oyuncunun sanatından başarıyla faydalanıyordu. .1957 de "The Joker is Wild" ile "Öldüren aşk"taki, gibi gece kulüpleri çevresine döndü. Ertesi yıl rejisör John Huston, İtalya'da "A Farewell to Arms - Silâhlara veda" yı çevirirken prodüktör David O. Selznick ile anlaşamıyarak daha işin başında' ayrıldığı Vakit, Selznick'i'n telgrafla Vidor'u bu işe tâyin etmesi ve onun da hiç tereddüt etmeden, kabul etmesi, memur - rejisör olarak davranışının en iyi misalini veriyordu... Franz Liszt'in hayatını anlatan "A Magic - Flame - Sihirli alev"le 32 nci filmine, - başlıyan Vidor iki hafta önce Viyana'da kalb sektesinden öldüğü vakit, her halde Holywood ve dünya sineması büyük bir sinema sanatçısını değil, fakat vasat bir rejisörü kaybetmiş oluyordu

Barrymore'ların sonu

İki hanedanın birleşmesi gibi Drew'ler ile Blythe'lerin birleşmesi de Anglo - Sakson tiyatrosuna, tâ Elizabeth I devrine (1558 - 1603) kadar, usanan bir oyuncu, sülâlesi kazandırmıştı. Bu sülâlenin en sonuncu âzaları, Barrymore adıyla tanınan John, Lionel ve Ethel kardeşlerdi. "Broadway'in krallık ailesi" adı verilen -Edna Ferber ile George Kaufman "The Reyal Family" adlı piyeslerinde bu aileyi ele almıştır- Barrymore'lar yirminci asrın başında artık nesli tükenen bir "oyuncu" çeşidinin en iyi temsilcileriydi. Bunlardan yalnız Ethel, kendisini yeni şartlara uydurabilmiş ve gerek sahnede, gerekse perdede -fakat daha çok sahnede- son. yıllara kadar sevgi ve saygı ile karşılanmıştı. John'un 1942 de, Lionel'in 1945 de ölümü üzerine yalnız kalan Ethel Barrymore'un sahneye ilk çıkışı 1894 yılındaydı. Ertesi yıl Broadway'e geçmiş, 1914 de de Nightihngale - Bülbül" ile ilk defa perdede görünmüştü. Üç kardeş yalnız bir kere "Rasputin and the Empress - Rasputin ile kraliçe" (-1932) filminde birlikte oynamışlar, bundan sonra da Ethel 1944 e kadar tamamiyle sahnede çalışmıştı. Bu arada kurduğu "Ethel Barrymore Tiyatrosu" ile Barrymore'ların sahne şöhretini devam ettiriyordu-. 1944 de "None But the Lonely-Heart - Yalnız kalb" ile perdeye dönüşü ona aynı zamanda en iyi yardımcı kadın Oscar'ını kazandırdı. Geçen hafta 79 yaşındayken öldüğü vakit "Broadway'in krallık ailesi" sona ermişti; Gerçi, John Barrymore arkada biri kız biri erkek iki halef bırakmıştı ama, başlangıçta uyandırdıkları büyük ümitlere rağmen Diana Barrymore ile John Barrymore Jr., son yıllarda, ancak sebep oldukları skandallar ile adlarından bahsedilen, istidatlarını alkolde eritmiş iki "kayıp genç" olmuşlardı.

Barrymore'lar "Rasputin"de
"Broadway'ın krallık ailesi"

S P O R

Galatasaray

Rütbesi sökülen kaptan

Orta boylu, topluca bir idareci asabiyet içinde etrafına ateş püskürüyor ve avazı çıktığı kadar bağırıyordu: "Atın bunları dışarı! Dışarı çıkarın şunları! Burnumuzun dibinde ne işleri var?"

Bu bir çiftlik kâhyası öfkesine kendini kaptıran şişman adam spor Alemimizde pek şerefli bir maziyi temsil eden Galatasaray kulübünün idare heyeti âzası Lütfü Abaydı. Kulüpten dışarı atılmalarım istediği adamlar da İstanbul gazetelerinin spor yazarları ve foto muhabirleri...

Hâdise geçen haftanın ortasında Çarşamba günü Galatasarayın Beyoğlundaki lokalinde cereyan ediyor ve basın mensuplarına hücuma geçen adam, itiraz sesleri karşısında "Burası bizim evimizdir. İstediğimizi alır. istemediğimizi kapı dışarı ederiz." tarzında konuşmakta ısrar ediyordu. Onu. idare heyetinin kiloca daha ağır diğer bir azası da yalnız bırakmıyor ve foto muhabirlerine lokaldeki hâdiselerin resimlerini gazetelerine basmamalarını tehditkâr bir ifade ile tekrarlıyordu. Eh. Sadık Giz gibi D. P. içinde şiddet tedbirlerine taraftar bir milletvekilinin reislik yaptığı bu kulüpte basına karşı reva görülen bu muamelenin, üstünde durmak fuzuli olurdu. Öyle ya Galatasaraylıların pek sevdiği bir tâbirle, "Yukarıda Allah var" idi...

Müessif hâdiselerin vuku bulduğu gün Galatasaray idare heyeti çok büyük bir dâvayı karara bağlamak için toplanmıştı. Fenerbahçehin 4 - 0 galibiyeti ile sona eren son Milli Lig final maçından sonra "kaleci Turgay takımında oynamadığı için Galatasaray kulübüne ihanet etti" deşiliyordu. İdare heyeti bu dedikodular üzerine Turgay hakkında bir tahkikat açmak kararım vermişti. İddia şuydu: Turgay, bir bel kemiği çatlaklığına maruz kaldığını ileri sürerek final maçından Ur gün evvel "sahaya çıkamam" demişti. Milli futbolcunun ortaya attığı bütün vesikaları idare heyeti suizamu ortadan kaldıracak yeterlikte görememişti. Kulüpte iki fikir çarpışıyordu. Birincisi, Turgayın kulübüne ihanet etmeyecek karakterde bir iporcu olduğu ve sakatlığı sebebiyle takımından uşak kaldığı merkezindeydi. Muslih Peykoğlu, Veysi Selimoğlu, Erdoğan Atlıoğlu ve Ahmet Gürenin blokuna göre ise; Turgay Galatasarayı Fenerbahçe maçından evvel moralman yere sermişti. Sutluydu, cezasını çekmeli, hattâ Galatasaray'dan uzaklaştırılmalıydı!

İdareciler Çarşamba günü toplantıya bu iki tezin yarattığı asabiyetle seldiler, Hepsi sinirli, hepsi en ufak bir hâdise karsısında gürlemeğa hazırdı. Toplantı saat 17 ye kadar devam etti. Fakat bir karara varılamadı. Toplantı devam ederken, ithama uğrayan Turgay da lokale geldi ve bir aralık dışarıya çıkan bir idareciye bir basit hukuk kaidesini hatırlattı. Müdafaasını almaya idare heyeti neden lüzum görmüyordu? İdareci -ki Turgayı seneler senesi devanı eden başarılarından sonra kucaklamadan rahat etmemişti- Turgayın yaşlı gözlerine baka baka "şimdilik lüzum yok", cevabını verdi.

İdare heyeti haddi zatında 4 - 0 gibi son 23 senede uğranılmıyan bir Fenerbahçe mağlûbiyetinin vebalini omuzlarından atmak için çabalıyordu. Galatasaray kulübünde Fenerbahçeye bu kadar açık farkla verilen bir maç kongre âzalarının

Turgay gol kurtarıyor

Kendisini de kurtarsın

harekete geçmesi ve Gündüz Kılıcın istenmesi demekti. Hazır ellerinde Turgay gibi bir koz varken, ne diye kemlilerini muhalefete, hesap vermek • mecburiyetinde bırakacaklar, ne diye bir defa daha Gündüz Kılıç kompleksine düşeceklerdi? Kaybedilen şampiyonluğun hakikî müsebbibi Turgaydı. Galatasaraya ihanet eden Turgayın Galatasarayı sahaya çıkmadan mağlûp eden, hattâ, geçmişi hatırlıyanlar için mahalli ligi ilk İstanbulspor maçında iki gol yiyerek veren Turgaydı... Eh insaf edilsin, bir idare heyeti 4 - 0 lık bir hezimetin hesabını bundan daha ucuz şekilde ödeyebilir miydi. Çünkü, o idare heyeti Turgayı da en fazla iki sene sonra kulüpte bir lider olarak göreceğinden emindi. Öyleyse şimdiden harcanmalı ve "Galatasaraya ihanet eden adam" damgasını yemeliydi. Halbuki idare heyetince tasarlanan ceza sadece Turgayın kaptanlığını almakları ibaretti. Tıpkı orduyu ihanet etmiş bir subayın rütbelerinin sökülmesi gibi! Bir de 500 liralık kesinti. Hepsi o kadar. Hülâsa, günlerce spor çevrelerini meşgul eden dâvada dağ doğura doğura bir fare doğuruyordu. Maksat Turgayı çeviren sevgi çemberini kırmak ve Galatasaraylıların itimadını kaybetmiş bir emekli haline getirmekti.

Fenerbahçe

Şampiyonluk krizi

Galatasaray kulübünde Turgay dâvası ve Milli Lig hezimetinin yarattığı kaynaşma devam ede dursun. Fenerbahçede de kongre kıpırdanmaları başgö8termigti. Altın bir yıl geçiren ve tam 9 şampiyonlukla sezonu kapatan san - lacivertli camianın uzun sükût devresi bir Molnar meselesiyle sona eriverdi.

Hâdiselere uzaktan bakanlar, bu huzursuzluğa antrenör Molnarm idare heyetince serbest bırakılı§ını sebep gösteriyorlardı. Kulüpten, şampiyonluğu müteakip yüksek miktarda prim ve ayrıca kirası idare heyetince ödenmek şartiyle bir ev isteyen Macar antrenörü Agâh Erozan ağır şekilde itham ediyor ve "Ya gelir özür diler, ya da Fenerbahçeden kovulur" demişti. Molnar bir basın toplantısı ile Erozana cevap vermiş ve özür dilemeye mecbur bırakılırının sebebini anlayamadığını ifade etmişti. Hâdise. Fenerbahçe kulübündeki iki siyasi şahsiyetin arasını açmış. Çarşamba gününden itibaren Demokrat Partili iki milletvekili Fenerbahçede iki hizbin lideri hüviyetini iktisap etmişlerdi. Molnar. Cuma gecesi Raif Dinçkökün refakatinde Kulüp Lokaline getirilmiş ve başta Agâh Eruzan olmak üzere bütün idarecilerle teker teker kucaklaşıp, öpüşmesine rağmen, iki siyasi arasındaki buzlar erimemiştir. Çünkü Molnar meselesi, Fenerbahçedeki kaynaşmanın sathi sebebiydi. Hakiki sebep T. B. M. M. Başkan vekili Agâh Erozanla. D. P. Yüksek Haysiyet Divanı Başkanı Osman Kavrakoğlunun Fenerbahçe Kulübü Başkanlığına önümüzdeki kongrede namzet olmalarıydı. Agâh Erozan. basına verdiği beyanatlarda siyasi ikballerin en yükseğine vardığını. Fenerbahçedeki yerim isteyene vermeye hazır olduğunu söylüyor ve bu sözleriyle siyaset arkadaşı, partideki büyük dostu Kavrakoğluna sitem ediyordu.

Böylece Agâh Erozanla Osman Kavrakoğlu şimdiden 12 Temmuzda yapılacak Fenerbahçe kongresinin iki kutbu haline geliyorlardı. Ancak, Molnarla barışma hâdisesindeki tutumu ile Erozanın zekice 'bir atak yaptığı ve Kavrakoğlu grupuna karşı açık zannedilen bir kapıyı kapadığı muhakkaktı.

VATAN

HERKES

Aynı Fikirde

VATAN

Okumak bir ihtiyaçtır